

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ

Διπλωματική Εργασία

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΠΑΤΗΣ ΕΠΙ ΤΩΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ

ΤΟΥ

ΙΩΑΝΝΗ ΜΠΑΤΣΙΟΛΑ

Επιβλέπων Καθηγητής: Δημήτριος Γκίνογλου

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος στην
Εφαρμοσμένη Λογιστική και Ελεγκτική

Οκτώβριος 2018

*Αφιερώνεται στην μητέρα μου,
που με στήριξε όλα αυτά τα χρόνια*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου αρχικά σε όλους τους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος καθώς με την διδασκαλία και την καθοδήγησή τους συνέβαλλαν ουσιαστικά στην βέλτιστη επιστημονική μου κατάρτιση.

Ιδιαίτερα θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου κ. Ταχυνάκη Παναγιώτη τόσο για την υποστήριξη που μου παρείχε κατά την εκπόνηση της παρούσας όσο και για την βοήθειά που μου προσέφερε συνολικά κατά την διάρκεια της φοίτησής μου οποτεδήποτε τον χρειάστηκα.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω την μητέρα μου, τον αδερφό μου, τους φίλους μου αλλά και όσους ακόμα ανθρώπους στάθηκαν δίπλα μου και αφουγκράστηκαν τις ανησυχίες μου στηρίζοντάς με καθ' όλη την διάρκεια αυτής της προσπάθειας.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα τελευταία χρόνια μία σειρά από οικονομικά σκάνδαλα κλόνισαν την παγκόσμια οικονομία. Τα οικονομικά αυτά σκάνδαλα ως επί το πλείστον ήταν απόρροια απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων και παραπλάνησης του επενδυτικού κοινού από διοικητικά στελέχη.

Τα κίνητρα αυτών των στελεχών ήταν πολλά και εκτείνονταν τόσο στις προσωπικές αλλά και στις επαγγελματικές τους επιδιώξεις. Λειτουργησαν με αυτών τον τρόπο ως γενεσιουργός δύναμη επινόησης διαφόρων μεθόδων παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων. Με τα αποτελέσματα των ενεργειών αυτών να είναι ολέθριες για το σύνολο της οικονομίας.

Για τον λόγο αυτό επιλέγουμε να εξετάσουμε όλες αυτές τις επιμέρους πτυχές αναφορικά με την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων αλλά παράλληλα να εξετάσουμε και τον ρόλο του ελέγχου στην αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων. Ρόλος που είναι ιδιαίτερα σημαντικός όταν ο έλεγχος διενεργείται σύμφωνα με τα αντίστοιχα πρότυπα ελέγχου και επιτελεί ουσιαστικά το έργο του.

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1.1. Εισαγωγή.....	1
1.2. Σκοπός.....	3
1.3. Δομή.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑΣ	5
2.1. Εισαγωγή.....	5
2.2. Επισκόπηση αρθρογραφίας.....	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΑΤΗ	13
3.1. Εισαγωγή.....	13
3.2. Η σημασία των οικονομικών καταστάσεων και του ελέγχου.....	13
3.3. Ορισμός και τύποι οικονομικής απάτης.....	15
3.4. Διαφοροποίηση λογιστικού λάθους και απάτης.....	19
3.5. Θεωρίες σχετικές με την απάτη.....	19
3.6. Πρόληψη εμφάνισης απάτης στις οικονομικές καταστάσεις.....	27
3.7. Σύνοψη κεφαλαίου.....	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΚΙΝΗΤΡΑ, ΜΕΘΟΔΟΙ, ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΠΑΡΑΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ	32
4.1. Εισαγωγή.....	32
4.2. Τα κίνητρα για την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων.....	32
4.3. Οι μέθοδοι παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων.....	38
4.4. Ενδείξεις παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων (Red Flags).....	44
4.5. Οι συνέπειες από την αποκάλυψη παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων.....	47
4.6. Σύνοψη κεφαλαίου.....	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ ΑΠΑΤΗΣ	57
5.1. Εισαγωγή.....	57
5.2. Επιτροπή ελέγχου.....	57
5.3. Εσωτερικός έλεγχος.....	61
5.4. Εξωτερικός έλεγχος.....	69
5.5. Σύνοψη κεφαλαίου.....	76
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ (CASE STUDIES)	78
6.1. Εισαγωγή.....	78
6.2. Enron Corporation.....	78

6.3. WorldCom	80
6.4. Parmalat	82
6.5. Xerox	83
6.6. Σύνοψη κεφαλαίου	84
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ	86
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	88

Πίνακας Εικόνων

1. Μορφές και Τρόποι Εταιρικής Απάτης	18
2. Το τρίγωνο της απάτης	21
3. Το διαμάντι της απάτης	23
4. Το πεντάγωνο της απάτης	24
5. Η κλίμακα της απάτης	25

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Εισαγωγή

Το σύγχρονο οικονομικό περιβάλλον μεταβάλλεται και η ταχύτητα με την οποία εξελίσσεται απαιτεί από όλους όσους δραστηριοποιούνται σε αυτό, και ιδιαίτερα από τις επιχειρήσεις, να προσαρμοστούν στα νέα δεδομένα που φέρνει η τεχνολογία στον κόσμο των επιχειρήσεων. Σε μία εποχή ραγδαίας τεχνολογικής προόδου οι επιχειρήσεις έχουν πολλά εργαλεία που μπορούν να εκμεταλλευτούν αλλά παράλληλα βρίσκονται και εκτεθειμένες και σε μεγάλη κίνδυνο. Κίνδυνο που σχετίζεται με φαινόμενα απάτης, διαφθοράς ή παρόμοιων παράνομων συμπεριφορών (ΕΥ, 2018).

Οι παραπάνω αναφερόμενες μεταβολές και τα μεγάλα εταιρικά σκάνδαλα που ήρθαν στο φως της δημοσιότητας τον 21^ο αιώνα έστρεψαν το ενδιαφέρον της ακαδημαϊκής κοινότητας στον εντοπισμό και την πρόληψη της απάτης, και ιδιαίτερα μίας μορφής απάτης, αυτή της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων των επιχειρήσεων (Huang et al., 2017). Κάτι τέτοιο ήταν φυσικό επακόλουθο, καθώς η παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων είναι ένα πολύ σημαντικό φαινόμενο το οποίο έχει πολύπλευρες συνέπειες όσον αφορά την αποτελεσματικότητα των χρηματαγορών αλλά και την συνολικότερη λειτουργία της οικονομίας (Amiram et al., 2018).

Αν αναλογιστεί κανείς το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις παρουσιάζουν και δημοσιεύουν οικονομικές καταστάσεις και πληροφορίες σχετικά με τις οικονομικές τους επιδόσεις κάθε χρόνο, οι οποίες είναι διαθέσιμες σε όλους τους ενδιαφερόμενους, οι όποιες παρατυπίες μπορούν να οδηγήσουν σε λανθασμένες εκτιμήσεις για την οικονομική θέση μίας εταιρίας και συνεπώς και σε λάθος επενδυτικές αποφάσεις (Ravisankar et al., 2011; PwC, 2013). Γεγονός που μπορεί να έχει πολύπλευρες αρνητικές συνέπειες, καθώς διαταράσσεται η εμπιστοσύνη των επενδυτών, των μετόχων και όλων των υπόλοιπων εμπλεκομένων στο χρηματοοικονομικό σύστημα. Έτσι η αποκάλυψη της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την μείωση της χρηματιστηριακής της αξίας της εταιρίας, την απώλεια της φήμης που είχε μέχρι εκείνη την στιγμή ή ακόμα και την κατάρρευσή της (Beasley et al., 2010; Amiram et al., 2018; Hajek and Henriques, 2017).

Αρκεί να αναφέρουμε ότι στο χρονικό διάστημα μεταξύ 1997 και 2004 η απώλεια κεφαλαιοποίησης των εταιριών που ενεπλάκησαν σε περιπτώσεις απάτης ανέρχεται σε 900

δισεκατομμύρια δολάρια ποσοστό που αντιπροσωπεύει το 77% της κεφαλαιοποίησής τους πριν την αποκάλυψη της απάτης (Hogan et al., 2008). Χαρακτηριστικό είναι άλλωστε και το παράδειγμα της Enron η οποία με την κατάρρευσή της οδήγησε σε χρηματιστηριακές απώλειες ύψους άνω των 70 δισεκατομμυρίων δολαρίων καθώς έχασε την εμπιστοσύνη των επενδυτών και δεν μπόρεσε να ανταπεξέλθει στις οικονομικές δυσκολίες (Huang et al., 2017). Η απώλεια της εμπιστοσύνης των επενδυτών και η αβεβαιότητα στις χρηματιστηριακές αγορές όμως είναι ιδιαίτερα σημαντικός παράγοντας καθώς μπορεί να επηρεάσει όχι μόνο τις χρηματιστηριακές αγορές αλλά και την ανάπτυξη της οικονομίας στο σύνολό της (Chen et al., 2013).

Παρότι λοιπόν η εταιρική απάτη έχει τρεις πυλώνες οι οποίοι είναι: η διαφθορά, η υπεξαίρεση περιουσιακών στοιχείων της εταιρίας και η παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων, στην παρούσα μελέτη θα εστιάσουμε μόνο στον τελευταίο. Αυτό θα γίνει λόγω της σοβαρότητας του αλλά και του γεγονότος ότι αυτή η μορφή απάτης παρότι εμφανίζεται μόνο στο 10% των περιπτώσεων εταιρικής απάτης οδήγησε μόνο το 2018 σε οικονομικές επιπτώσεις μέσου ύψους \$800.000. Ποσό υπερδιπλάσιο αθροιστικά των δύο άλλων περιπτώσεων απάτης που προαναφέρθηκαν (ACFE, 2018).

Γίνεται εύκολα αντιληπτή λοιπόν η ανάγκη να αυξηθεί η αξιοπιστία των οικονομικών καταστάσεων και να περιοριστούν τέτοιες περιπτώσεις απάτης. Ένας τρόπος για να επιτευχθεί αυτό είναι μέσω του ελέγχου. Αυτός είναι ένας από τους λόγους για τον οποίο πολλές φορές επιβάλλεται από τον νόμο η αξιολόγηση των οικονομικών καταστάσεων που συντάσσει η εταιρία από έναν πιστοποιημένο εξωτερικό ελεγκτή ο οποίος καλείται να εκφέρει άποψη για το αν οι οικονομικές καταστάσεις παρουσιάζουν εύλογα, από κάθε ουσιώδη άποψη, την οικονομική θέση της εταιρίας καθώς και αν αυτές είναι σύμφωνες με τα ισχύοντα λογιστικά πρότυπα (PwC, 2013). Με τον τρόπο αυτό ο ελεγκτής διαδραματίζει έναν ουσιαστικό ρόλο παρέχοντας πιο αξιόπιστη πληροφόρηση στους ενδιαφερόμενους συμβάλλοντας στην επίτευξη βέλτιστων επενδυτικών αποφάσεων και άρα πιο ευοίωνες προοπτικές οικονομικής ανάπτυξης προς όφελος της κοινωνίας (Chen et al., 2013).

Ωστόσο πέρα από τον εξωτερικό ελεγκτή ουσιαστικό ρόλο στην πρόληψη και των εντοπισμό φαινομένων παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων παίζει η σωστή εταιρική διακυβέρνηση και η συνδρομή του διοικητικού συμβουλίου, του εσωτερικού ελεγκτή, της επιτροπής ελέγχου, των ανώτατων διοικητικών στελεχών κ.ά. (Dorminey et al., 2012). Όλοι οι παραπάνω για να καταφέρουν να εντοπίσουν ή να συμβάλουν καθοριστικά στην πρόληψη της απάτης ενεργούν από την θέση που κατέχουν και με τα διαθέσιμα σε αυτούς εργαλεία. Σε αυτό

το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι το εντοπισμός αυτών των φαινομένων δεν είναι πάντα εύκολος καθώς η παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων γίνεται από τους ίδιους τους εργαζομένους ή από εκείνους που είναι επιφορτισμένοι με την διοίκηση της εταιρίας (ACFE, 2018).

Σε κάθε περίπτωση όμως για τον εντοπισμό και την πρόληψη της απάτης ο καθένας πρέπει να ενεργεί σκεπτόμενος τους παράγοντες που επιδρούν καθοριστικά στην εμφάνισή της, δηλαδή: τα κίνητρα που οδηγούν σε αυτή, τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται ώστε να διαπράξει κάποιος απάτη καθώς και την δυνατότητα να εκλογικεύσει τον τρόπο με τον οποίο ενεργεί για να συγκαλύψει την απάτη (Hogan *et al.*, 2008). Έτσι θα καταφέρει να ενεργεί με τέτοιο τρόπο ώστε να προλαμβάνει ή έστω να εντοπίζει έγκαιρα τέτοια φαινόμενα.

1.2. Σκοπός

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας λοιπόν είναι να παρουσιάσει τους ιδιαίτερους λόγους που οδηγούν στην εμφάνιση φαινομένων εταιρικής απάτης και πως αυτά μπορούν να εντοπιστούν ή και να καταπολεμηθούν ώστε να αποτραπεί η εμφάνισή τους. Για τον λόγο αυτό θα εξετάσουμε τις ιδιαίτερες πτυχές της εταιρικής απάτης, τον ρόλο της διοίκησης αναφορικά με την εμφάνιση περιπτώσεων απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων αλλά και τα ιδιαίτερα κίνητρα και τρόπους με τους οποίους αυτή διαπράττεται. Ιδιαίτερη αναφορά θα κάνουμε επίσης στην σημασία του ελέγχου για την καταπολέμηση της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων αλλά και την διασφάλιση της εγκυρότητας τους.

Η διπλωματική αυτή ως στόχο έχει να διαφωτίσει τον κάθε ενδιαφερόμενο αναφορικά με τους λόγους εμφάνισης φαινομένων απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων και τον ρόλο του ελέγχου στον εντοπισμό και την καταπολέμησή της. Προσφέροντας την ευκαιρία στον καθένα να αποκτήσει τα σχετικά ερεθίσματα που θα του επιτρέψουν να εμβαθύνει σε αυτό το γνωστικό αντικείμενο. Βασική επιδίωξη είναι η παρούσα να συνδράμει μέσα από την κατανόηση της απάτης στην καταπολέμηση εμφάνισης μελλοντικών οικονομικών σκανδάλων αλλά και να αναδείξει την γενικότερη συνεισφορά του ελέγχου στην ποιοτικότερη και εγκυρότερη παρουσίαση των οικονομικών καταστάσεων.

Έτσι θα διερευνήσουμε μία σειρά ερευνητικών ερωτημάτων που σχετίζονται με το ποιες είναι οι γενεσιουργές αιτίες που οδηγούν στην εμφάνιση φαινομένων απάτης, ποια είναι τα κίνητρα που συμβάλλουν στην εμφάνισή της, ποιοι είναι οι μηχανισμοί που αξιοποιούνται για την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων, και τον τρόπο με τον οποίο μπορεί να

συνδράμει η διοίκηση της οικονομικής οντότητας, ο εξωτερικός αλλά και ο εσωτερικός έλεγχος στον εντοπισμό και την καταπολέμηση της απάτης και ιδιαίτερα της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων.

1.3. Δομή

Αναφορικά με την δομή της παρούσας, αυτή αποτελείται από έξι κεφάλαια που προσεγγίζουν πολυπλεύρως το εξεταζόμενο θέμα. Έτσι στο κεφάλαιο που θα ακολουθήσει αρχικά θα γίνει εκτενής ορθογραφική επισκόπηση όπου θα παρουσιάσουμε ενδεικτικά κάποιες σχετικές έρευνες και θα προσδιορίσουμε το γενικότερο πλαίσιο αναφοράς μας.

Στην συνέχεια θα δούμε κάποια εισαγωγικά στοιχεία σχετικά με την σημασία των οικονομικών καταστάσεων, θα προσδιορίσουμε την έννοια της απάτης διαφοροποιώντας την από το λογιστικό λάθος και θα παρουσιάσουμε τις κυριότερες θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί σχετικά με την απάτη επί των οικονομικών καταστάσεων, ενώ θα αναφερθούμε και στους τρόπους με τους οποίους αυτή μπορεί να προληφθεί.

Στο τέταρτο κεφάλαιο θα εξετάσουμε τα ιδιαίτερα κίνητρα που οδηγούν στην εμφάνιση φαινομένων απάτης καθώς και με ποιόν τρόπο επιτυγχάνεται η παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων. Παράλληλα θα δούμε ποιες είναι οι σχετικές ενδείξεις που προδιαθέτουν τον ελεγκτή για ενδεχόμενη παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων και θα παρουσιάσουμε τις συνέπειες που έχει η παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων για όλα τα εμπλεκόμενα μέρη.

Ακολούθως, στο πέμπτο κεφάλαιο, θα εστιάσουμε στον ρόλο που μπορεί να έχει ο έλεγχος στην αντιμετώπιση της απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων. Έτσι θα επικεντρωθούμε στην συνεισφορά της επιτροπής ελέγχου, του εσωτερικού αλλά και του εξωτερικού ελέγχου στην αντιμετώπιση φαινομένων απάτης.

Στο έκτο κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε ενδεικτικά μερικά από τα μεγαλύτερα οικονομικά σκάνδαλα που προκλήθηκαν από απάτη που διαπράχθηκε μέσω της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων κάποιων επιχειρήσεων. Στοχεύοντας στην καλύτερη κατανόηση όσων ήδη έχουμε αναλύσει προηγουμένως.

Τέλος, κλείνοντας θα δούμε τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την παρούσα εργασία, κάνοντας παράλληλα και αντίστοιχες προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑΣ

2.1. Εισαγωγή

Η αρθρογραφία όσον αφορά την εταιρική απάτη και την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων είναι πλούσια και εκτείνεται σε ένα ευρύ φάσμα σχετικών θεμάτων. Λαμβάνοντας υπόψιν την σημασία των οικονομικών καταστάσεων για την εύρυθμη λειτουργία των χρηματαγορών γίνεται εύκολα αντιληπτός ο λόγος για τον οποίο το συγκεκριμένο ζήτημα έχει απασχολήσει πληθώρα ερευνητών. Έτσι οι έρευνες που έχουν προηγηθεί τα προηγούμενα χρόνια εξετάζουν ποικίλα θέματα που σχετίζονται με την απάτη στις οικονομικές καταστάσεις των επιχειρήσεων, μεταξύ των οποίων τα κίνητρα όσων διαπράττουν οικονομική απάτη, τα μέσα και τους τρόπους που χρησιμοποιούνται ώστε να διαπραχθεί η απάτη, τον ρόλο της διοίκησης αναφορικά με τα φαινόμενα απάτης και παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων, την σημασία του ελέγχου στην πρόληψη και τον εντοπισμό της απάτης κ.ά. Στην συνέχεια λοιπόν του παρόντος κεφαλαίου θα αναφέρουμε ενδεικτικά μία σειρά ερευνών που ασχολήθηκαν με το αντικείμενο της απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων.

2.2. Επισκόπηση αρθρογραφίας

Οι (Hung and Cheng, 2018) εξετάζουν το κατά πόσο οι συναλλαγές με συγγενείς ή συνδεδεμένες οντότητες καθώς και η πολυπλοκότητα που πιθανόν αυτές παρουσιάζουν, μπορούν να οδηγήσουν σε κυρώσεις έναντι των εξωτερικών ελεγκτών σε περίπτωση αποκάλυψη εταιρικής απάτης, η οποία δεν υπέπεσε στην αντίληψή τους. Στην ερευνά τους καταλήγουν ότι οι συναλλαγές με συνδεδεμένες ή συγγενείς οντότητες μίας εταιρίας αυξάνουν τον ελεγκτικό κίνδυνο και είναι πιθανότερο οι ελεγκτές να έρθουν αντιμέτωποι με κυρώσεις, ιδιαίτερα όταν αναφερόμαστε σε μεγάλο όγκο τέτοιων συναλλαγών. Αυτό όπως αναφέρουν συμβαίνει καθώς τέτοιου είδους συναλλαγές οδηγούν σε μικρότερη διαφάνεια των οικονομικών δεδομένων τα οποία καλείται να αξιολογήσει ο ελεγκτής. Κάτι που σε συνδυασμό με την απόκρυψη, πολλές φορές, των συνδεδεμένων μερών εκ μέρους της διοίκησης μπορεί να οδηγήσει σε εκφορά λανθασμένου τύπου γνώμης από τον εξωτερικό ελεγκτή και επακόλουθες κυρώσεις εναντίον του. Στην ίδια λογική και οι (Hwang, Chiou and Wang, 2013) αναφέρουν ότι ο έλεγχος αυτού του είδους συναλλαγών παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες

καθώς αυτές παρέχουν την δυνατότητα για λιγότερη διαφάνεια στις οικονομικές καταστάσεων και είναι ιδιαίτερα πολύπλοκες. Ο ισχυρισμός τους ενισχύεται από τους (Henry *et al.*, 2007) οι οποίοι αναφέρουν ότι η οικονομική απάτη που διαπράττεται αξιοποιώντας τις συναλλαγές με συγγενείς επιχειρήσεις τείνει να πραγματοποιείται συνήθως από διευθυντικά στελέχη, και κυρίως από τον διευθύνοντα σύμβουλο ή και τον οικονομικό διευθυντή, της οικονομικής οντότητας. Έτσι ο εντοπισμός αυτού του είδους της απάτης, ανεξαρτήτως των οικονομικών επιπτώσεων που μπορεί να επιφέρει, παρουσιάζει ποιοτικά χαρακτηριστικά που δυσχεραίνουν τον εντοπισμό της. Κάτι που είναι αναμενόμενο δεδομένου ότι τα υψηλόβαθμα στελέχη έχουν τις γνώσεις και την εμπειρία να προχωρήσουν και να συγκαλύψουν τέτοιες ενέργειες.

Σε άλλη έρευνα οι (Huang *et al.*, 2017) εστιάζουν στους λόγους που είναι πιθανόν να οδηγήσουν σε παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων. Η μελέτη τους βασίζεται στην ανάλυση των παραγόντων όπως αυτοί αναλύονται στο “τρίγωνο της απάτης”. Τα ευρήματά τους δείχνουν ότι οι βασικότερες αιτίες της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων είναι: η χαμηλή κερδοφορία της εταιρίας, η ανάγκη για προσέλκυση ξένων κεφαλαίων, η απειλή της βιωσιμότητας της εταιρίας, η ανεπαρκής επίβλεψη και ο έλεγχος από την διοίκηση στο εσωτερικό της εταιρίας και ο ανταγωνισμός που αντιμετωπίζει μία επιχείρηση στο σύγχρονο οικονομικό περιβάλλον. Αντίστοιχα είναι όμως και τα ευρήματα των (Zhou *et al.*, 2018) οι οποίοι έρχονται να ενισχύσουν τα συμπεράσματα της παραπάνω έρευνας. Εξετάζοντας τα κίνητρα της διοίκησης που μπορεί να οδηγήσουν στην εμφάνιση φαινομένων απάτης έδειξαν ότι η πιθανότητα παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων αυξάνεται ιδιαίτερα όταν μία εταιρία αντιμετωπίζει τον κίνδυνο να αποκλειστεί από τις χρηματαγορές. Επίσης αξιοσημείωτη είναι και μία αναφορά τους σχετικά με την διοίκηση της εταιρίας και τα προσωπικά κίνητρά της. Σύμφωνα με αυτή, οι κακώς αμειβόμενοι διευθύνοντες σύμβουλοι και οικονομικοί διευθυντές είναι εκείνοι που έχουν περισσότερες πιθανότητες να εμπλακούν σε περιστατικά απάτης ανεξαρτήτως της πίεσης των χρηματαγορών.

Ο ισχυρισμός τους αυτός θα μπορούσε να ερμηνευτεί και από τον (Soltani, 2014) ο οποίος υποστήριξε ότι τα ανώτατα διοικητικά στελέχη της επιχείρησης είναι εκείνα που βρίσκονται σε θέση και μπορούν να διαπράξουν απάτη παραποιώντας τα λογιστικά δεδομένα ή παρουσιάζοντας παραποιημένες οικονομικές καταστάσεις. Αυτό το επιτυγχάνουν με παράκαμψη των ελεγκτικών μηχανισμών εντός της οικονομικής οντότητας έχοντας ως βασικό κίνητρο την απολαβή μεγαλύτερων οικονομικών αμοιβών. Χαρακτηριστικό είναι ότι και οι (Petrașcu and Tieanu, 2014) αναφέρουν ότι όσο καλά δομημένο και να είναι ένα σύστημα εσωτερικού ελέγχου πάντα υπάρχει περίπτωση να παρουσιαστεί κάποιου είδους αδυναμία

εντοπισμού ή πρόληψης της απάτης. Καθώς η διοίκηση είναι εκείνη που έχει την δυνατότητα να πείσει τους κατάλληλους ανθρώπους εντός της εταιρίας ή να ενεργήσει με τέτοιο τρόπο ώστε να παρακάμψει τους εσωτερικούς μηχανισμούς ελέγχου.

Όμως παρόμοια ήταν και τα ευρήματα των (Boyle, DeZoort and Hermanson, 2015) τα οποία δεν διαφοροποιούνται συγκριτικά με τα όσα αναφέραμε παραπάνω. Οι ίδιοι σε έρευνά τους αξιοποίησαν επίσης το μοντέλο του “τριγώνου της απάτης” και αυτό του “διαμαντιού της απάτης” για να ερευνήσουν το κατά πόσο η διαφορετική αντίληψη, σχετικά με τον αναμενόμενο ελεγκτικό κίνδυνο, θα επηρέαζε την κρίση των ελεγκτών κατά την διενέργεια του ελέγχου. Το αποτέλεσμα τους έδειξε ότι όταν οι ελεγκτές συνυπολόγιζαν την ικανότητα ενός ατόμου να διαπράξει απάτη και την θέση του μέσα στην εταιρία τότε προσδιόριζαν μεγαλύτερα επίπεδα κινδύνου. Αυτό γινόταν καθώς αξιολογούσαν την ικανότητα του ατόμου να βρει τρόπους για να διαπράξει και να συγκαλύψει την απάτη. Έτσι ενίσχυσαν την νέα διάσταση η οποία είχε να κάνει με τις ικανότητες και με την θέση που κατέχει ο καθένας μέσα στην εταιρία και της σχέση αυτής με την αξιολόγηση του ελεγκτικού κινδύνου. Η άποψη αυτή βασίστηκε στους (Wolfe and Hermanson, 2004) οι οποίοι με το άρθρο είχαν επεκτείνει ήδη την θεωρία του “τριγώνου της απάτης” όπως αυτή είχε καθιερωθεί αρχικά και συμπεριλάμβανε τα τρία χαρακτηριστικά που συμβάλουν στην εμφάνιση της απάτης και είναι: η ευκαιρία που εμφανίζεται σε κάποιον να διαπράξει απάτη, το κίνητρο ή η πίεση που δέχεται για να προχωρήσει σε αυτή την ενέργεια και η εκλογίκευση της πράξης. Έτσι προσέθεσαν μία τέταρτη παράμετρο, αυτή της ικανότητας του ανθρώπου που διαπράττει την απάτη. Σημείωσαν μάλιστα ότι η ικανότητα του ατόμου είναι και ένας από τους βασικότερους παράγοντες, δημιούργησαν με τον τρόπο αυτό την θεωρία του “διαμαντιού της απάτης”.

Ο (Dellaportas, 2013) αντιτιθέμενος σε αυτό, παρότι τονίζει και αυτός την σημασία που διαδραματίζει η εμφάνιση της ευκαιρίας σε κάποιον για να διαπράξει απάτη, αποδίδει την εμπλοκή διοικητικών στελεχών σε φαινόμενα απάτης στην θέση την οποία κατέχουν. Υποστηρίζει δε ότι οι ευκαιρίες να διαπράξει κάποιος απάτη αυξάνονται στην περίπτωση που αυτός είναι ανώτατο διοικητικό στέλεχος και έχει κερδίσει την εμπιστοσύνη των άλλων. Εκεί αποδίδει και την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων από ανθρώπους της διοίκησης που κατέχουν ανώτατες διοικητικά θέσεις. Προσδιορίζοντας ότι δεν πρόκειται για την ικανότητα μόνο του ατόμου που μπορεί να τον οδηγήσει σε διάπραξη απάτης αλλά κυρίως στην θέση που έχει αυτό μέσα στην εταιρία και πως την εκμεταλλεύεται. Έτσι έρχεται σε αντίθεση με την νέα παράμετρο της ικανότητας που είχαν προσθέσει οι (Wolfe and Hermanson, 2004) επιμένοντας περισσότερο στην αρχική εκδοχή του “τριγώνου της απάτης”.

Αναφορικά με το ίδιο μοντέλο και βασιζόμενοι σε αυτό και οι (Schuchter and Levi, 2016) ανέδειξαν ότι παρότι στο “τρίγωνο της απάτης” εμπλέκονται τρεις παράγοντες: τα κίνητρα, η ευκαιρία και η εκλογίκευση της απάτης, η ευκαιρία είναι ο βασικός παράγοντας που κρίνεται ως αναγκαία αλλά μη επαρκής συνθήκη για την διάπραξη απάτης. Ενώ αντίθετα όπως υποστηρίζουν πολλές φορές η πίεση είναι ένας άλλος παράγοντας που επαρκεί ώστε να εμφανιστεί το φαινόμενο της απάτης. Ο (Lokanan, 2015) ερευνώντας και ο ίδιος όμως το ίδιο ζήτημα τονίζει ότι για πολλούς διοικούντες το μόνο που επαρκεί είναι η ευκαιρία και δεν χρειάζεται κάποιος άλλος ιδιαίτερος παράγοντας για να τους επηρεάσει.

Οι (Zager, Malis and Novak, 2016) από την άλλη έδωσαν έμφαση σε μία άλλη διάσταση της απάτης που έχει να κάνει με τους τρόπους με τους οποίους επιλέγει μία επιχείρηση να προβεί σε παραποίηση των οικονομικών της καταστάσεων και όχι στις συνθήκες που οδηγούν στην εμφάνισή της. Έτσι ανέδειξαν ότι η παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων γίνεται κυρίως με τεχνικές παρουσίασης μεγαλύτερων οικονομικών δεδομένων στο ενεργητικό ή και με την μείωση των υποχρεώσεων στο παθητικό μίας εταιρίας. Οι πιο ευρέως χρησιμοποιούμενες τεχνικές σύμφωνα με τους ίδιους είναι η παρουσίαση ψευδών περιουσιακών στοιχείων ή περιουσιακών στοιχείων που δεν είναι ιδιοκτησία της εταιρίας, η κεφαλαιοποίηση εξόδων, η αναγνώριση εσόδων σε διαφορετικό χρόνο κ.ά. Παράλληλα τονίζουν ότι η πρωταρχική ευθύνη για την ορθή σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων ανήκει στην διοίκηση και αναφέρουν τρόπους με τους οποίους δύναται να καταπολεμηθεί αυτή η μορφή εταιρικής απάτης. Οι τεχνικές αυτές επηρεάζουν εμφανίζεται ότι επηρεάζουν όμως και την ελεγκτική διαδικασία καθώς οι (Hogan *et al.*, 2008) κάνοντας μία ανασκόπηση στους κινδύνους και τις γενεσιουργές αιτίες της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων αναφέρουν ότι υπάρχουν δεδομένα που επηρεάζουν την κρίση του ελεγκτή. Έτσι τονίζουν ότι η εμφάνιση συγκεκριμένων λογιστικών γεγονότων διαφοροποιεί τον ελεγκτικό κίνδυνο και κινητοποιεί τους ελεγκτές κατά την διενέργεια του ελέγχου. Εντοπίζει με τον τρόπο αυτό τους παράγοντες που οδηγούν σε αυξημένο ελεγκτικό κίνδυνο και όπως αναφέρει είναι: η εσφαλμένη αναγνώριση εσόδων μεταγενέστερα, ο ασυνήθης προσδιορισμός σημαντικών ποσών ως δεδουλευμένων, οι συναλλαγές μεταξύ συγγενών και συνδεδεμένων μερών της εταιρίας, ο προσδιορισμός της αξίας των στοιχείων του ενεργητικού -και ο τρόπος που γίνεται αυτός- στην εύλογη αξία και τέλος οι ασυνήθεις ημερολογιακές εγγραφές.

Βασιζόμενοι και οι (Gullkvist and Jokirii, 2013) στην μελέτη των ενδείξεων απάτης στις οικονομικές καταστάσεις ασχολούνται κατά κύριο λόγο με τον εντοπισμό αυτής και εστιάζουν το ενδιαφέρον τους, στις λεγόμενες κόκκινες σημαίες, δηλαδή σε μία σειρά

ενδείξεων που μπορεί να υποδηλώνουν την ύπαρξη φαινομένων απάτης ή ουσιώδους σφάλματος στις οικονομικές καταστάσεις. Εστιάζοντας όχι τόσο στις τεχνικές με τις οποίες επιτυγχάνεται η παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων αλλά στην διαδικασία εντοπισμού της από τον εσωτερικό και εξωτερικό έλεγχο. Έτσι συλλέγοντας δεδομένα από 471 απαντώντες διαπίστωσαν ότι οι ενδείξεις που ο εσωτερικός και ο εξωτερικός έλεγχος δίνουν σημασία, διαφέρουν μεταξύ τους. Χαρακτηριστικό είναι ότι ο εσωτερικός έλεγχος δίνει μεγαλύτερη σημασία σε ενδείξεις που αφορούν την υπεξαίρεση περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης και παράλληλα στην επάρκεια και στην καλή λειτουργία του συστήματος εσωτερικού ελέγχου και των δικλίδων ασφαλείας. Από την άλλη πλευρά οι εξωτερικοί ελεγκτές δίνουν εξίσου έμφαση σε όλους τους τύπους των ενδείξεων, ανεξάρτητα από τον τύπο απάτης που αυτές αφορούν. Η μελέτη αυτή έρχεται να προστεθεί με μία σειρά άλλων ερευνών επί του θέματος, μεταξύ των οποίων και αυτή της (European Federation of Accountants, 2005) σύμφωνα με την οποία προσδιορίζονται οι βασικότερες κόκκινες σημαίες που ενδέχεται να προδιαθέσουν έναν ελεγκτή για ύπαρξη απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων. Αυτές οι κόκκινες σημαίες περιλαμβάνουν ενδείξεις όπως η μη ορθή λειτουργία του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, η εμφάνιση πολύπλοκων συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη, η ύπαρξη συναλλαγών χωρίς επαρκή τεκμηρίωση, η ύπαρξη συναλλαγών στο τέλος χρήσης που επηρεάζουν σημαντικά τα αποτελέσματα χρήσης, η άρνηση πρόσβασης εκ μέρους της εταιρίας σε έγγραφα και πληροφορίες που ζητά ο ελεγκτής έτσι ώστε να διενεργήσει τον έλεγχο ή ο ισχυρισμός απώλεια τους κ.ά.

Ο (Soltani, 2014) διαφοροποιώντας τον τρόπο με τον οποίο προσπάθησε να εντοπίσει περιπτώσεις απάτης και παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων δεν στάθηκε στις λεγόμενες κόκκινες σημαίες αλλά ανέλυσε τα μεγαλύτερα ευρωπαϊκά και αμερικανικά σκάνδαλα εταιρικής απάτης προσπαθώντας να βρει σχετικές ενδείξεις που να μπορούσαν να υποδείξουν διάπραξη απάτη. Κατέληξε λοιπόν ότι σε όλες τις εταιρίες υπήρχαν κάποια κοινά χαρακτηριστικά που οδήγησαν σε αυτό το αποτέλεσμα. Πιο συγκεκριμένα αναφέρει ότι τα χαρακτηριστικά αυτά ήταν: η αναποτελεσματικότητα του διοικητικού συμβουλίου, η αναποτελεσματική εταιρική διακυβέρνηση, η μη ορθή λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου, η εμφάνιση λογιστικών παρατυπιών, η αποτυχία των εξωτερικών ελεγκτών να εντοπίσουν την απάτη, η ύπαρξη διευθύνοντων συμβούλων που είχαν τον απόλυτο έλεγχο, η απληστία και η ανάγκη των ανώτατων διοικητικά στελεχών να έχουν εξουσία και δύναμη, ενώ καθοριστικό ρόλο έπαιξε και η απουσία εταιρικής κουλτούρας με έμφαση στην αντιμετώπιση και την καταπολέμηση φαινομένων απάτης. Παράλληλα τονίζει ότι η αποκάλυψη της απάτης ήταν

τόσο σημαντική που μετά την αποκάλυψη της απάτης επήρθε κατάρρευση πολλών εξ' αυτών των εταιριών. Αναφέρει επίσης ότι στην εμφάνιση φαινομένων απάτης συνέβαλλε κατά κύριο λόγο και η αντίληψη που είχε εδραιωθεί ότι κάποιες εξ' αυτών ήταν πολύ μεγάλες εταιρίες και ότι ήταν αδιανόητο να καταρρεύσουν. Επιπρόσθετα εστιάζει όμως την προσοχή του και στο ανεπαρκές νομοθετικό πλαίσιο επισημαίνοντας ότι συνέβαλε καθοριστικά στον μη έγκαιρο εντοπισμό και πρόληψη των φαινομένων αυτών.

Παράλληλα ο (Farber, 2005) εξετάζει την συσχέτιση μεταξύ της αξιοπιστίας των οικονομικών καταστάσεων και του συστήματος εταιρικής διακυβέρνησης θέλοντας να εντοπίσει αν η εμφάνιση περιπτώσεων απάτης σχετίζεται άμεσα με κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των εταιριών και πιο συγκεκριμένα με το σύστημα εταιρικής διακυβέρνησης που εφάρμοζε η καθεμία από αυτές. Έτσι αναλύοντας οικονομικά δεδομένα 87 επιχειρήσεων που είχαν κατηγορηθεί για παραποίηση των οικονομικών τους καταστάσεων καταλήγει ότι αυτές οι εταιρίες είχαν αναποτελεσματικό σύστημα εταιρικής διακυβέρνησης μέχρι και έναν χρόνο πριν την αποκάλυψη της απάτης. Εστιάζει επίσης μεταξύ άλλων στα χαρακτηριστικά που υποδηλώνουν αδυναμία του συστήματος εταιρικής διακυβέρνησης αναφέροντας γεγονότα όπως: το γεγονός ότι πολλοί πρόεδροι διοικητικών συμβουλίων ήταν παράλληλα και διευθύνοντες σύμβουλοι, το ότι η επιτροπή ελέγχου δεν απαρτιζόταν από τόσο έμπειρα οικονομικά στελέχη και δεν συνεδρίαζε αρκετά συχνά κ.ά. Επιπρόσθετα αντιτείνει το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις που εντοπίστηκαν να έχουν εμπλακεί σε φαινόμενα παραποίησης των οικονομικών τους καταστάσεων προχώρησαν σε δομικές αλλαγές βελτίωσης του συστήματος εταιρικής διακυβέρνησης. Ωστόσο όπως λέει αυτό δεν ήταν επαρκές για να ανακτήσουν άμεσα την χαμένη τους αξιοπιστία, και έτσι πολλές εξ' αυτών κατέρρευσαν.

Σε μία άλλη προσπάθεια οι (Kaminski, Sterling and Guan, 2004) δίνουν έμφαση στον εντοπισμό των παραποιημένων οικονομικών καταστάσεων όχι όμως μέσω διαφόρων ενδείξεων που μπορεί να υπάρχουν αλλά με την αξιοποίηση διαφόρων μεθόδων ανάλυσης των οικονομικών καταστάσεων και εντοπισμού των παραποιημένων οικονομικών δεδομένων. Σε μία προσπάθεια να εξετάσουν αν μπορούν να εντοπίσουν τις επιχειρήσεις που έχουν παραποιημένες οικονομικές καταστάσεις με την χρήση αριθμοδεικτών εξετάζουν ένα δείγμα 79 εταιριών που συνέλεξαν μεταξύ του 1982 και του 1999. Από τα αποτελέσματά τους προκύπτει ότι ο εντοπισμός απάτης με την χρήση αριθμοδεικτών δεν είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικός καθώς τα ποσοστά εντοπισμού κυμάνθηκαν από 58% ως 98%. Ποσοστό εμφανίζει μεγάλο εύρος και συνεπώς δεν μπορεί να θεωρηθεί αξιόπιστος τρόπος εντοπισμού. Στην ίδια λογική οι (Ravisankar *et al.*, 2011) χρησιμοποιώντας ένα set δεδομένων 202

επιχειρήσεων και αξιοποιώντας data mining μεθόδους προχώρησαν σε διάφορες αναλύσεις που στόχο είχαν τον εντοπισμό των επιχειρήσεων των οποίων οι οικονομικές καταστάσεις παρουσιάζονταν να είναι προϊόν απάτης. Οι μέθοδοι που χρησιμοποίησαν είχαν ως αποτέλεσμα πολύ μεγάλη προβλεψιμότητα και εντοπισμό των παραποιημένων οικονομικών καταστάσεων. Κάτι που μπορεί σε συνδυασμό με νέες μεθόδους εντοπισμού κειμένων και λέξεων να βελτιώσει μελλοντικά ακόμη περισσότερο το αποτέλεσμα, συμβάλλοντας έτσι στην προστασία όλων των εμπλεκόμενων μερών.

Οι (Aldamen *et al.*, 2012) ασχολήθηκαν με ένα άλλο τμήμα της βιβλιογραφίας που έχει να κάνει με την ύπαρξη επιτροπής ελέγχου σε μία εταιρία. Στην έρευνά τους εξέτασαν το κατά πόσο μία επιτροπή ελέγχου επηρεάζει τόσο την απόδοση μίας εταιρίας αλλά και την ποιότητα των οικονομικών της καταστάσεων. Έτσι κατέληξαν ότι μία μικρότερη επιτροπή ελέγχου με επαγγελματίες οι οποίοι διαθέτουν την κατάλληλη εμπειρία και εκπαίδευση έχει θετικό αντίκτυπο στην απόδοση της εταιρίας, ιδιαίτερα αν τα μέλη αυτής της επιτροπής δεν μεταβάλλονται. Αντιθέτως μία επιτροπή με μεγάλη θητεία στην εταιρία και ένας πολύ έμπειρος πρόεδρος αυτής της επιτροπής τονίζει ότι μπορεί να επηρεάσουν αρνητικά την ποιότητα των οικονομικών καταστάσεων που εξάγει η εταιρία. Και αυτό πιθανώς διότι όσα περισσότερα χρόνια παραμένει σε αυτή την θέση τόσο λιγότερο ανεξάρτητος γίνεται. Παράλληλα οι (Norman, Rose and Rose, 2010) που ασχολήθηκαν και αυτοί με την εξέταση των πλεονεκτημάτων από την λειτουργία της επιτροπής ελέγχου αναφέρουν ότι σύμφωνα με δική τους έρευνα που ως υποκείμενο είχε έμπειρους εσωτερικούς ελεγκτές, βρέθηκε ότι όταν αυτοί αναφέρουν αυξημένο κίνδυνο απάτης απευθείας στην επιτροπή ελέγχου τότε δέχονται αυξημένες πιέσεις και προσωπικές απειλές συγκριτικά με όταν απευθύνονται στην διοίκηση. Αυτό οδηγεί τους εσωτερικούς ελεγκτές να θέτουν μικρότερα ποσοστά ελεγκτικού κινδύνου όταν απευθύνονται στην επιτροπή ελέγχου απ' ότι όταν απευθύνονται στην διοίκηση της εταιρίας. Έτσι χάνονται τα πλεονεκτήματα που θα είχε θεωρητικά η επικοινωνία μεταξύ εσωτερικού ελέγχου και επιτροπής ελέγχου και ανακύπτουν προβλήματα σχετικά με την ανεξαρτησία και την ποιότητα του εσωτερικού ελέγχου. Οι (Goodwin-Stewart and Kent, 2006) εστίασαν και αυτοί το ενδιαφέρον τους στην ύπαρξη της επιτροπής ελέγχου, αλλά θέλησαν να εξετάσουν το κατά πόσο τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αλλά και η χρήση συστήματος εσωτερικού ελέγχου επηρεάζει τις αμοιβές των εξωτερικών ελεγκτών. Επίσης εξετάζουν το αν η αμοιβή των ελεγκτών συσχετίζεται με την ποιότητα του ελέγχου. Από την έρευνά τους προκύπτει ότι η ύπαρξη επιτροπής ελέγχου, οι συχνότερες συνεδριάσεις της επιτροπής και η εκτεταμένη χρήση του εσωτερικού ελέγχου έχουν ως επακόλουθο αυξημένες δαπάνες της

επιχείρησης για την διενέργεια ελέγχου. Αυτό το αποδίδουν στο γεγονός ότι αυτές οι εταιρίες δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην ποιότητα του ελέγχου. Σημειώνουν επίσης ότι στον αντίποδα όταν η επιτροπή απαρτίζεται με εμπειρότερα στελέχη, τα οποία έχουν μικρότερη ανεξαρτησία και συναντώνται με μικρότερη συχνότητα τότε αυτό έχει ως επακόλουθο μεγαλύτερες ελεγκτικές αμοιβές για τους εξωτερικούς ελεγκτές. Αυτό καθώς μία τέτοιου τύπου επιτροπή επιζητά την εγκυρότερη δυνατή διενέργεια ελέγχου από τους εξωτερικούς ελεγκτές.

Τέλος οι (Karpoff, Lee and Martin, 2008) ερεύνησαν τις οικονομικές επιπτώσεις που είχε η αποκάλυψη της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων εξετάζοντας τις περιπτώσεις 585 εταιριών για το χρονικό διάστημα μεταξύ 1978 και 2002 και τα πρόστιμα που τους επιβλήθηκαν από την αμερικανική δικαιοσύνη ως αποτέλεσμα της μη ορθής παρουσίασης των οικονομικών τους καταστάσεων. Όπως σημειώνουν το πρόστιμο που αυτές κλήθηκαν να πληρώσουν ανήρθε σε 23,5 εκατομμύρια δολάρια ανά εταιρία την ίδια στιγμή που το πραγματικό κόστος ανά εταιρία ήταν πολλαπλάσιο στην πραγματικότητα. Αυτό όπως σημειώνουν συνέβη καθώς η αποκάλυψη της απάτης έχει ως αποτέλεσμα την απώλεια φήμης της εταιρίας, την απώλεια πελατείας αλλά και αυξημένα κόστη συναλλαγών με τους πελάτες και τους προμηθευτές ή ακόμα και μεγαλύτερο κόστος δανεισμού. Ποσοτικοποιώντας τις συνολικές απώλειες βρήκαν ότι για κάθε δολάριο που κερδίζει μία εταιρία από την παραποίηση των οικονομικών της καταστάσεων, μετά από την αποκάλυψη του γεγονότος βρίσκεται να χάνει 4,08 δολάρια. Έτσι προσέθεσαν μία νέα παράμετρο που έχει να κάνει με το οικονομικό όφελος ή εν προκειμένω με την ζημία που μπορεί να υποστεί μία οικονομική οντότητα σε περίπτωση αποκάλυψης ότι διέπραξε απάτη παραποιώντας τις οικονομικές της καταστάσεις. Σύμφωνα δε με τα ευρήματά τους ήταν και αυτά των (Hazarika, Karpoff and Nahata, 2012) οι οποίοι αναφέρουν ότι η παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων και η χειραγώγηση των κερδών είναι επιζήμια και για τους μετόχους της εταιρίας καθώς σε περίπτωση αποκάλυψης η επιχείρηση μπορεί να βρεθεί αντιμέτωπη με νομικές και οικονομικές κυρώσεις, μπορεί να υποχρεωθεί σε τροποποίηση και αναδημοσίευση των οικονομικών της καταστάσεων, αλλά πέρα από αυτά έχει να αντιμετωπίσει και την αρνητική δημοσιότητα. Όλα τα παραπάνω γεγονότα όπως επισημαίνουν εγκυμονούν μία σειρά από δυσβάσταχτες, πολλές φορές, οικονομικές επιπτώσεις για την επιχείρηση και τους μετόχους της.

Οι παραπάνω έρευνες όπως αναλύθηκαν προηγουμένως, αποτέλεσαν το έναυσμα για να ασχοληθούμε στην παρούσα εργασία με αυτό το συγκεκριμένο αντικείμενο και να το εξετάσουμε σε βάθος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΠΑΤΗ

3.1. Εισαγωγή

Στην προηγούμενη ενότητα είδαμε κάποιες ενδεικτικές έρευνες οι οποίες ασχολήθηκαν με διάφορες παραμέτρους σχετικές με την απάτη και την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων. Η πληθώρα αυτών των ερευνών και το περιεχόμενό τους μας προδιαθέτουν σχετικά με την ευρύτητα αυτού του γνωστικού αντικειμένου.

Έτσι στο κεφάλαιο που θα ακολουθήσει βασική μας επιδίωξη αρχικά θα είναι η ανάδειξη της σημασίας των οικονομικών καταστάσεων και η εννοιολογική προσέγγιση της απάτης που εντοπίζεται σε αυτές. Αναφορά επίσης θα γίνει στις βασικές θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί σχετικά με την απάτη αλλά και στους τρόπους με τους οποίους μπορούν να αποφευχθούν τέτοια φαινόμενα.

3.2. Η σημασία των οικονομικών καταστάσεων και του ελέγχου

Οι οικονομικές καταστάσεις είναι τα βασικά έγγραφα που εκδίδει μία εταιρία και απεικονίζει της οικονομική της θέση και επίδοση. Μία ανάγνωση των οικονομικών είναι ικανή να αποκαλύψει αν μία επιχείρηση λειτουργεί αποτελεσματικά ή αν έχει οικονομικές δυσκολίες. Παράλληλα οι οικονομικές καταστάσεις δεν μας αναδεικνύουν μόνο στοιχεία για την εύρυθμη λειτουργία ή τις οικονομικές δυσκολίες της επιχείρησης αλλά μπορούν να μας αποκαλύψουν και την πηγή αυτή των οικονομικών δυσκολιών. Αν δηλαδή το πρόβλημα εντοπίζεται στην πιθανή ανικανότητα της επιχείρησης να καταγράψει κέρδη, αν έχει προβλήματα εισπραξιμότητας κ.ά. (Ravisankar *et al.*, 2011).

Η σημασία της ορθής παρουσίασης των οικονομικών καταστάσεων είναι μεγάλη καθώς οι πληροφορίες που αντλούνται από αυτές αξιοποιούνται από ένα σύνολο ενδιαφερόμενων μερών (PwC, 2013). Τα ενδιαφερόμενα μέρη χωρίζονται σε δύο κατηγορίες ανθρώπων. Τους άμεσα ενδιαφερόμενους για την επιχείρηση και τους έμμεσα ενδιαφερόμενους για την επιχείρηση (Μπατσινίλας και Πατατούκας, 2012).

Άμεσα ενδιαφερόμενοι για την επιχείρηση μπορεί να είναι:

- Οι ιδιοκτήτες της επιχείρησης (μέτοχοι και εταίροι), οι πιστωτές και οι προμηθευτές της

- Οι πιθανοί μελλοντικοί ιδιοκτήτες, πιστωτές και προμηθευτές της
- Η διοίκηση της εταιρίας
- Η φορολογική αρχή
- Το προσωπικό της εταιρίας
- Οι πελάτες της

Έμμεσα ενδιαφερόμενοι για την επιχείρηση από την άλλη μπορεί να είναι:

- Οι οικονομικοί αναλυτές και σύμβουλοι
- Το χρηματιστήριο
- Οι νομικοί σύμβουλοι
- Οι εμπορικές και εργατικές ενώσεις
- Οι τράπεζες πληροφοριών

Έτσι και δεδομένου ότι οι επιχειρήσεις καλούνται να δημοσιεύουν τις οικονομικές τους καταστάσεις κάθε χρόνο: οι επενδυτές μπορούν να σχηματίζουν μία εικόνα σχετικά με την οικονομική δυνατότητα της επιχείρησης και τις μελλοντικές προοπτικές της και να αποφασίσουν αν θα επενδύσουν σε αυτές, οι τράπεζες μπορούν να αξιολογήσουν το κατά πόσο είναι φερέγγυες και αν πρέπει να τους χορηγήσουν δάνεια με βάση τις πιθανότητες αποπληρωμής τους κ.ά. (Ravisankar *et al.*, 2011).

Οι οικονομικές καταστάσεις των επιχειρήσεων λοιπόν, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι πρέπει να συντάσσονται σύμφωνα με τα εθνικά ή και διεθνή λογιστικά πρότυπα που είναι υποχρεωμένα τα τηρεί η εκάστοτε εταιρία ανάλογα με την χώρα στην οποία δραστηριοποιείται κάτι που διασφαλίζει και την αξιοπιστία τους (PwC, 2013). Ο ρόλος εδώ της διοίκησης της εταιρίας στην έκδοση ορθών οικονομικών καταστάσεων είναι μεγάλος, καθώς αυτή είναι που έχει την τελική ευθύνη για την αξιοπιστία τους αλλά και για την αποτελεσματική λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου και των μηχανισμών για την πρόληψη και τον εντοπισμό της απάτης σε πρώιμο στάδιο. Δεν είναι τυχαίο ότι το διοικητικό συμβούλιο είναι εκείνο που καλείται να λογοδοτήσει σε περίπτωση εντοπισμού φαινομένων απάτης και παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων (Petrașcu and Tîeanu, 2014).

Παράλληλα όμως πέρα από την ίδια την επιχείρηση, και όλοι οι εμπλεκόμενοι που αναφέρθηκαν παραπάνω θέλουν να είναι βέβαιοι ότι οι δημοσιευμένες οικονομικές καταστάσεις είναι αξιόπιστες, έχουν συνταχθεί από την διοίκηση σύμφωνα με το ισχύον νομικό πλαίσιο και είναι απαλλαγμένες από κάθε είδος ουσιώδους σφάλματος ή απάτης. Για

τον λόγο αυτό και την γενικότερη αύξηση της αξιοπιστίας των οικονομικών καταστάσεων διενεργείται έλεγχός από έναν εξωτερικό ελεγκτή του οποίου καθήκον είναι η αξιολόγηση των οικονομικών καταστάσεων και η εκφορά γνώμης σχετικά με το κατά πόσο οι ελεγχόμενες οικονομικές καταστάσεις αντιπροσωπεύουν ορθά, από κάθε ουσιώδη άποψη, την οικονομική θέση της επιχείρησης (PwC, 2013).

Ο ρόλος λοιπόν τόσο του εξωτερικού ελεγκτή αλλά και της διοίκησης είναι πολύ σημαντικός στην παροχή της ορθής χρηματοοικονομικής πληροφόρησης. Αφού από την μία πλευρά η διοίκηση, το τμήμα εσωτερικού ελέγχου και η επιτροπή ελέγχου είναι επιφορτισμένες με την σύνταξη ορθών οικονομικών καταστάσεων και την πρόληψη ύπαρξης σε αυτές ουσιωδών λαθών ή απάτης (Petraşcu and Tieanu, 2014). Από την άλλη όμως ο εξωτερικός ελεγκτής οφείλει να αξιολογήσει όχι μόνο τις οικονομικές καταστάσεις εντοπίζοντας τα ουσιώδη αυτά σφάλματα ή την απάτη αλλά να αξιολογεί και το σύστημα εσωτερικού ελέγχου και την λειτουργία της διοίκησης κάνοντας παρατηρήσεις που μπορούν να οδηγήσουν σε βελτίωση των χρησιμοποιούμενων μεθόδων εσωτερικού ελέγχου ή την χρησιμοποίηση εναλλακτικών (PwC, 2013).

Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζεται η αξιοπιστία των οικονομικών καταστάσεων σε μεγάλο βαθμό. Πράγμα που συμβάλει στην παροχή ορθής χρηματοοικονομικής πληροφόρησης και επακόλουθα σε σωστές επενδυτικές αποφάσεις. Δημιουργώντας έτσι τις προοπτικές να την οικονομική ανάπτυξη των επιχειρήσεων και την συνολική ευημερία του κοινωνικού συνόλου (Chen *et al.*, 2013).

3.3. Ορισμός και τύποι οικονομικής απάτης

Ως απάτη ορίζεται η εκούσια παράνομη ή εγκληματική πράξη ενός ή περισσότερων ατόμων που αποσκοπεί στο προσωπικό ή οικονομικό όφελος του διαπράττοντος την παράνομη ενέργεια (ICAEW, 2018). Απάτη επίσης μπορεί να θεωρηθεί το σύνολο των παρατυπιών που κάνει κάποιος έχοντας ως στόχο την εξαπάτηση κάποιου άλλου (Petraşcu and Tieanu, 2014).

Η (BDO 2018) στην μελέτη της αναφέρει διάφορους τύπους απάτης όπως η απάτη που διαπράττουν οι εργαζόμενοι, η απάτη για φορολογικούς σκοπούς, η μη-εταιρική απάτη, η εταιρική απάτη κ.ά. Οι (West and Bhattacharya, 2016) διαχωρίζουν την οικονομική απάτη σε τριών ειδών κατηγορίες: την τραπεζική, την εταιρική και την ασφαλιστική. Στην τραπεζική συμπεριλαμβάνονται: οι παράτυπες ενέργειες που γίνονται με την μη εξουσιοδοτημένη χρήση

πιστωτικών και χρεωστικών καρτών, η απάτη που γίνεται μέσω χειραγώγησης ή παραποίησης της αξίας ενός ακινήτου ώστε να χρηματοδοτηθεί δάνειο με υποθήκη, και τέλος το ξέπλυμα χρήματος που αναφέρεται στην νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες δραστηριότητες. Στην εταιρική απάτη εντοπίζουμε την παρουσίαση παραποιημένων οικονομικών καταστάσεων και την προσπάθεια παραπλάνησης του επενδυτικού κοινού έτσι ώστε αυτό να προβεί σε επένδυση ενός χρηματικού ποσού στην εταιρία βασιζόμενο σε αναληθή δεδομένα. Τέλος η οικονομική απάτη που σχετίζεται με τον ασφαλιστικό κλάδο περιλαμβάνει τις ασφάλειες υγείας και αυτοκίνησης με σκοπό την λήψη αποζημιώσεων.

Η (ACFE, 2018) διαχωρίζει τώρα την εταιρική απάτη σε τρεις κατηγορίες οι οποίες είναι: η διαφθορά, η υπεξαίρεση περιουσιακών στοιχείων και η παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων που εμφανίζεται σπανιότερα συγκριτικά με τους άλλους δύο τύπους απάτης. Η παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων αναφέρεται στην ηθελημένη αλλοίωση οικονομικών δεδομένων ή σημειώσεων και γνωστοποιήσεων που συμπεριλαμβάνονται στις οικονομικές καταστάσεις. Ο εντοπισμός της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων δεν είναι εύκολο έργο καθώς πέρα της σπανιότητάς της, πραγματοποιείται από ανθρώπους που βρίσκονται εντός της επιχείρησης και είναι επιφορτισμένοι με την διοίκησή της. Έτσι λόγω της θέσης τους και της εμπειρίας τους έχουν τις απαραίτητες γνώσεις και ικανότητες αλλά και την ιδιαίτερη γνώση του κλάδου στον οποίο δραστηριοποιούνται και μπορούν να προχωρήσουν σε παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων αφήνοντας ελάχιστες ενδείξεις απάτης (West and Bhattacharya, 2016).

Η παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων και η παραπλανητική χρηματοοικονομική αναφορά μπορεί να πραγματοποιηθεί με τους ακόλουθους τρόπους (Λουμιώτης και Τζίφας, 2012):

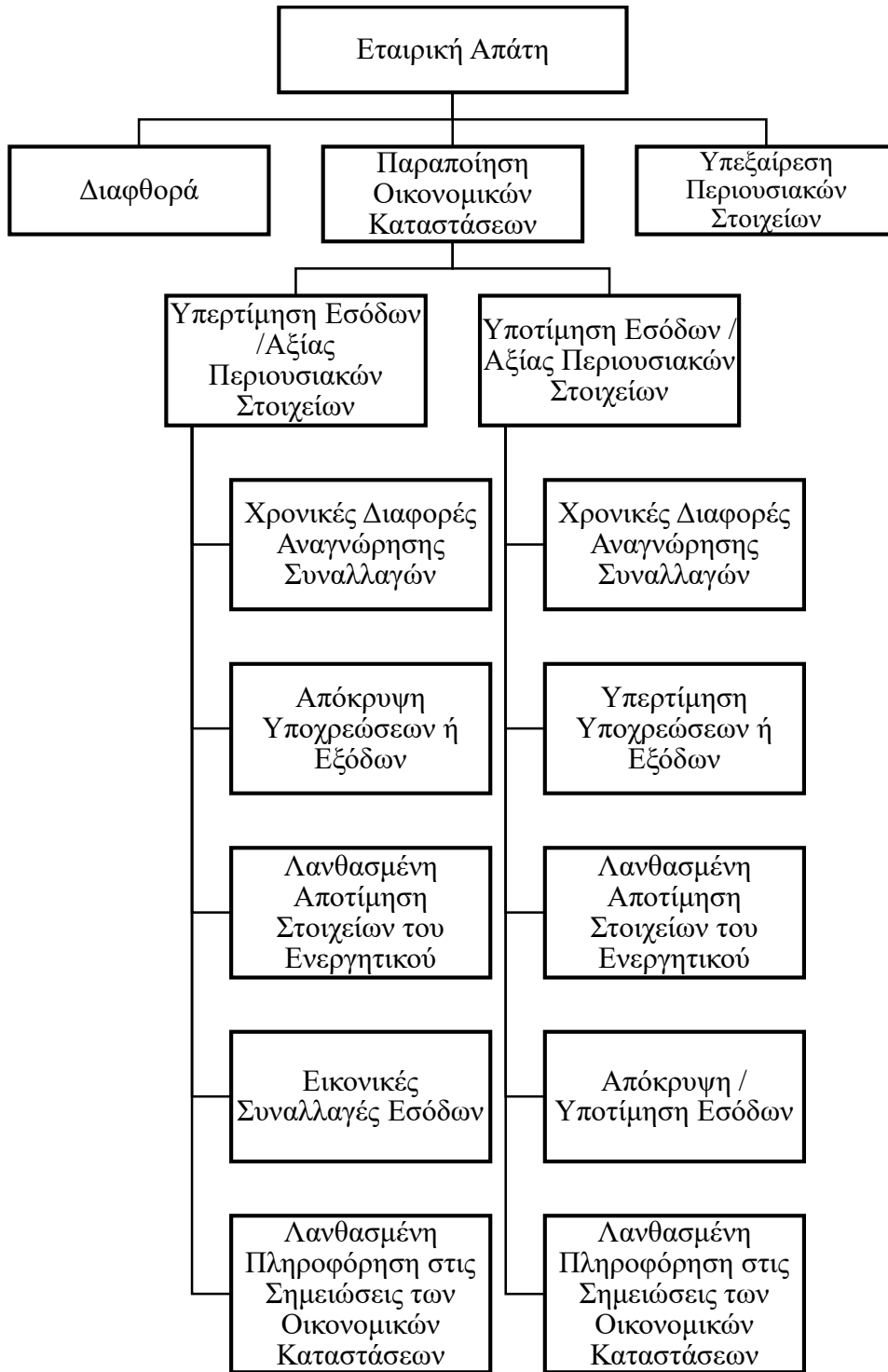
- Χειραγώγηση, παραποίηση ή αλλοίωση των λογιστικών αρχείων ή της υποστηρικτικής τεκμηρίωσης βάσει των οποίων καταρτίζονται οι οικονομικές καταστάσεις
- Εσφαλμένη παρουσίαση στις οικονομικές καταστάσεις ή σκόπιμη παράλειψη από αυτές, γεγονότων, συναλλαγών ή άλλων σημαντικών πληροφοριών
- Σκόπιμη μη ορθή εφαρμογή λογιστικών αρχών που σχετίζονται με ποσά, ταξινόμηση, τρόπο παρουσίασης ή γνωστοποίηση.

Ενώ για να διαπραχθεί απάτη από την πλευρά της διοίκησης οι εμπλεκόμενοι προχωρούν σε ύποπτες ενέργειες, παραβιάζουν δικλίδες ασφαλείας και χρησιμοποιούν τεχνικές όπως (Λουμιώτης και Τζίφας, 2012):

- Καταχώρηση εικονικών λογιστικών εγγραφών, ειδικότερα κατά το τέλος της χρήσης, για να επιτύχουν την χειραγώγηση των λειτουργικών αποτελεσμάτων ή άλλους σκοπούς
- Μη ενδεδειγμένη εφαρμογή παραδοχών, καθώς και μεταβολή κρίσεων που χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση υπολοίπων λογαριασμών
- Παράληψη ή καθυστέρηση αναγνώρισης στις οικονομικές καταστάσεις γεγονότων και συναλλαγών που έγιναν στην αναφερόμενη χρήση
- Απόκρυψη ή μη-γνωστοποίηση γεγονότων που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τα ποσά που καταχωρούνται στις οικονομικές καταστάσεις
- Διενέργεια πολύπλοκων συναλλαγών που έχουν δομηθεί έτσι ώστε να αλλοιώσουν την οικονομική θέση ή την χρηματοοικονομική επίδοση της οικονομικής μονάδας
- Τροποποίηση αρχείων και όρων που σχετίζονται με σημαντικές και ασυνήθεις συναλλαγές

Στην επόμενη σελίδα ακολουθεί διαγραμματική απεικόνιση της διάκρισης της εταιρικής απάτης σε επιμέρους κατηγορίες αλλά και των τρόπων που συχνά αξιοποιούνται για την επίτευξη της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων.

1. Μορφές και Τρόποι Εταιρικής Απάτης

Πηγή: (ACFE, 2018)

3.4. Διαφοροποίηση λογιστικού λάθους και απάτης

Στο σημείο αυτό κρίνεται απαραίτητο να γίνει και ένας διαχωρισμός μεταξύ της απάτης και του λογιστικού σφάλματος. Καθώς πέρα από το αποτέλεσμα που και στις δύο περιπτώσεις είναι η εμφάνιση παραποιημένων οικονομικών καταστάσεων, δεν παρατηρείται - και ούτε πρέπει άλλωστε - να αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο. Έτσι η διαφοροποίηση μεταξύ λογιστικού λάθους και απάτης έγκειται στο κατά πόσο η παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων προκύπτει ως αποτέλεσμα μίας πράξης που ενέχει σκοπιμότητα ή όχι (IFAC, 2009).

Σκοπιμότητα όσον αφορά την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων προκύπτει όταν η διοίκηση έχει τα ιδιαίτερα κίνητρα να διαπράξει απάτη για να πετύχει συγκεκριμένους οικονομικούς στόχους αποδοτικότητας, οι οποίοι αποσκοπούν στην μεγιστοποίηση είτε του προσωπικού της οφέλους ή της ίδιας της επιχείρησης. Στον αντίποδα η μη-σκόπιμη παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων προκύπτει από λάθη τα οποία κατά κύριο λόγο οφείλονται σε αδυναμία του συστήματος εσωτερικού ελέγχου ή σε ανικανότητα και απροθυμία της διοίκησης να εφαρμόσει αποδοτικές μεθόδους που θα συμβάλλουν στην ορθή σύνταξη και παρουσίαση οικονομικών καταστάσεων από την οικονομική οντότητα (Kim, Baik and Cho, 2016).

Η διαφοροποίηση αυτή μεταξύ λάθους και απάτης είναι ουσιαστικής σημασίας καθώς αφενός επηρεάζει το αποτέλεσμα των μελετών σχετικά με τον εντοπισμό των παραποιημένων οικονομικών καταστάσεων και των κινήτρων που οδηγούν σε κάτι τέτοιο, και αφετέρου η αποκάλυψη της απάτης αξιολογείται διαφορετικά συγκριτικά με το λογιστικό λάθος από τους επενδυτές και έχει διαφορετικές οικονομικές συνέπειες για την ίδια την επιχείρηση αλλά και για τους εμπλεκόμενους στην διάπραξη της απάτης (Hennes, Leone and Miller, 2008). Τέλος είναι πιθανό η διαφοροποίηση μεταξύ λάθους και απάτης να οδηγήσει σε διαφορετικές νομικές κυρώσεις για τους εμπλεκόμενους.

3.5. Θεωρίες σχετικές με την απάτη

Στο πέρας των χρόνων λοιπόν υπήρξαν πολλοί ερευνητές που ασχολήθηκαν με το ζήτημα της απάτης και με την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων αναπτύσσοντας διάφορες θεωρίες σχετικά με την απάτη. Βασική μας επιδίωξη παρακάτω θα είναι να

ανατρέξουμε και να παρουσιάσουμε τις βασικότερες εξ αυτών έτσι ώστε να κατανοήσουμε καλύτερα όλους εκείνους τους παράγοντες που συντελούν στις εμφάνιση φαινομένων απάτης.

Τρίγωνο της απάτης (Fraud Triangle)

Η πρώτη και σημαντικότερη θεωρία που θα παρουσιάσουμε είναι αυτή του τριγώνου της απάτης στην οποία βασίστηκαν και πολλές από τις υπόλοιπες θεωρίες που αναπτύχθηκαν αργότερα. Στόχος αυτής της θεωρίας ήταν να δημιουργήσει ένα πλαίσιο που θα διευκόλυνε τον εντοπισμό της απάτης μέσω των κοινών χαρακτηριστικών που εμφάνιζε η κάθε περίπτωση. Έτσι στην συγκεκριμένη θεωρία εντοπίζονται τρία χαρακτηριστικά γνωρίσματα που φαίνεται ότι ευθύνονται για την εμφάνιση φαινομένων απάτης. Αυτά είναι τα εξής (du Toit, 2008):

- Τα κίνητρα / Οι πιέσεις

Στην πρώτη κατηγορία που αφορά τα κίνητρα εντοπίζουμε όλες εκείνες τις προσωπικές, κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες που μπορεί να οδηγήσουν κάποιον στην διάπραξη της απάτης (Peterson, 2015). Μεταξύ αυτών των κινήτρων μπορεί να είναι η ανάγκη να αποκομίσει κάποιος προσωπικά οφέλη όπως μεγαλύτερα μόνους αποδοτικότητας ή μεγαλύτερες αμοιβές, η ανάγκη να ανταποκριθεί στις προσδοκίες της αγοράς ή να συγκαλύψει αρνητικές ειδήσεις σχετικές με την επιχείρηση κ.ά. (Center for Audit Quality, 2010).

Τους τρόπους με τους οποίους τα κίνητρα επηρεάζουν την πιθανότητα εμφάνισης απάτης θα τους εξετάσουμε εκτενέστερα και παρακάτω. Όμως αξίζει να αναφέρουμε ότι όταν προϋπάρχουν τα κίνητρα κάποιου να διαπράξει απάτη τότε αυτός εμφανίζεται διατεθειμένος να αναζητήσει εκείνες τις ιδιαίτερες συνθήκες και ευκαιρίες που θα του επιτρέπουν να προχωρήσει σε αυτήν την ενέργεια (Peterson, 2015).

- Η ευκαιρία

Στην δεύτερη κατηγορία συμπεριλαμβάνονται όλες εκείνες οι συνθήκες που μπορεί να εμφανιστούν σε κάποιον δίνοντας του την δυνατότητα να διαπράξει απάτη. Οι συνθήκες αυτές μπορεί να είναι ο τρόπος λειτουργίας και οι συνθήκες που επικρατούν στον κλάδο, η αναποτελεσματικότητα του συστήματος εσωτερικού ελέγχου αλλά και της διοίκησης να επιβλέπουν την ορθή λειτουργία της επιχείρησης, οι πολυπλοκότητα στην δομή και τις συναλλαγές της επιχείρησης κ.ά. (Huang *et al.*, 2017).

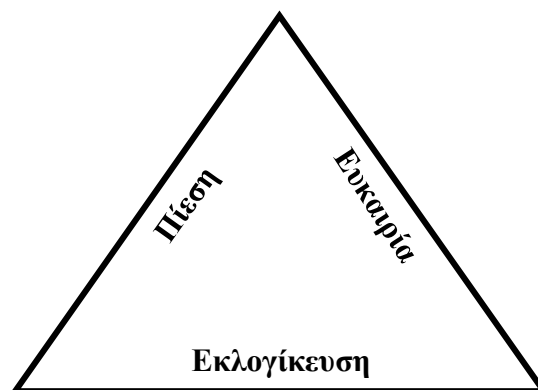
Η ύπαρξη αυτών των παραγόντων είναι αυτή που μπορεί να οδηγήσει σε αυξημένη πιθανότητα εμφάνισης απάτης ιδιαίτερα όταν δεν λειτουργεί αποτελεσματικά και δεν ανταποκρίνεται στον εποπτικό της ρόλο η διοίκηση της εταιρίας, η επιτροπή ελέγχου και δεν έχει αναπτυχθεί και η κατάλληλη εταιρική κουλτούρα που θα οδηγούσε σε περιορισμό τέτοιων φαινομένων (Peterson, 2015; Huang *et al.*, 2017).

- Η εκλογίκευση

Στην τρίτη κατηγορία συμπεριλαμβάνονται οι τρόποι εκείνοι που θα αναζητήσει ο εμπλεκόμενος στην διάπραξη της απάτης έτσι ώστε να δικαιολογήσει την πράξη του. Αναζητεί πολλές φορές μάλιστα τρόπους να παρουσιάσει την πράξη του αυτή ως ένα τυχαίο γεγονός που έγινε λόγω άγνοιας ή ως ένα ανακριβές γεγονός που βασίστηκε σε εσφαλμένα στοιχεία (Peterson, 2015). Αυτή την τελευταία κατηγορία συνήθως έρχεται να καταπολεμήσει η κατάλληλη εταιρική κουλτούρα, προσπαθώντας να εμφανίζει την απάτη ως κάτι μη σύνηθες εντός της επιχείρησης που θα πρέπει όταν εντοπίζεται να αναφέρεται στους κατάλληλους προϊσταμένους ή στους αρμόδιους ελεγκτικούς μηχανισμούς.

Τελειώνοντας αξίζει να σημειώσουμε ότι η συγκεκριμένη θεωρία υιοθετήθηκε και συμπεριλήφθηκε και στο ΔΠΕ 240 σε μία προσπάθεια να βοηθήσει τους ελεγκτές στον εντοπισμό της απάτης κατά την άσκηση των καθηκόντων τους αλλά και να συνδράμει στην καταπολέμηση της εμφάνισης τέτοιων φαινομένων (Zager, Malis and Novak, 2016).

2. Το τρίγωνο της απάτης

Πηγή: PwC, 2018

Το διαμάντι της απάτης (Fraud Diamond)

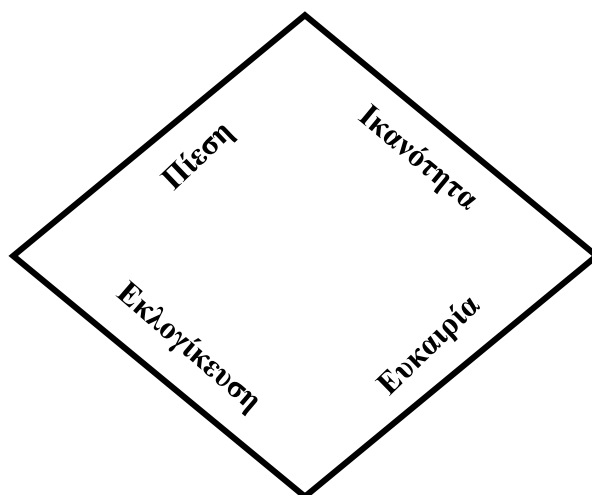
Η θεωρία του διαμαντιού της απάτης είναι μία μετεξέλιξη της προηγμένης, που παρουσίασαν για πρώτη φορά οι (Wolfe and Hermanson, 2004). Σύμφωνα με τους ίδιους πέρα από τους τρεις παράγοντες που είδαμε στην θεωρία του τριγώνου της απάτης απαιτείται και η ύπαρξη ενός τετάρτου. Αυτός ο επιπρόσθετος παράγοντας είναι η ικανότητα του ατόμου να διαπράξει ή/και να συγκαλύψει την απάτη.

Με τον όρο ικανότητα οι ερευνητές αναφέρονται σε όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα αλλά και τις τεχνικές δεξιότητες που απαιτούνται για να διαπράξει κάποιος απάτη (Dorminey *et al.*, 2012). Με τον τρόπο αυτό διαφοροποιείται και εν μέρει η παράμετρος της ευκαιρίας καθώς πλέον δεν αρκεί η ύπαρξη των ιδιαίτερων συνθηκών που προσφέρουν σε κάποιον το γόνιμο έδαφος για να διαπράξει απάτη αλλά απαιτείται και η ικανότητα του να αντιλαμβάνεται αυτές τις ευκαιρίες και να τις αξιοποιεί αναλόγως προς όφελός του (Boyle, DeZoort and Hermanson, 2015).

Μεταξύ των χαρακτηριστικών γνωρισμάτων και των ικανοτήτων που διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στην διάπραξη απάτης οι (Wolfe and Hermanson, 2004) αναφέρουν ότι είναι: η διοικητική θέση που κατέχει κάποιος εντός της επιχείρησης και ο τρόπος με τον οποίο του επιτρέπει να δραστηριοποιείται δημιουργώντας τις κατάλληλες προϋποθέσεις για να διαπράξει απάτη, η ικανότητα του ατόμου που κατέχει αυτή την θέση να αντιληφθεί και να εκμεταλλευτεί τις αδυναμίες του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, η αυτοπεποίθησή του ότι δεν κινδυνεύει να εντοπιστεί και να κατηγορηθεί, η ικανότητα του να πείθει τους άλλους να εμπλακούν στην διαδικασία και να συνδράμουν διαπράττοντας ή συγκαλύπτοντας την απάτη, η ικανότητά του να ψεύδεται αποτελεσματικά και τέλος η δυνατότητά του να λειτουργεί και να αποδίδει τα μέγιστα σε ιδιαίτερα αγχώδεις καταστάσεις.

Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι οι μεγαλύτερες απάτες διαπράττονται συνήθως από έξυπνους, πεπειραμένους και δημιουργικούς ανθρώπους με βαθιά γνώση του αντικειμένου τους και επίγνωση των αδυναμιών στους μηχανισμούς ελέγχου της εταιρείας τους. Αυτό συμβαίνει γιατί οι συγκεκριμένοι άνθρωποι έχουν την αυτοπεποίθηση ότι δεν θα εντοπισθούν ή πιστεύουν ότι σε περίπτωση που εντοπιστούν και κατηγορηθούν, θα καταφέρουν να αντιμετωπίσουν τις κατηγορίες και να αποδείξουν ότι είναι αθώοι (Dorminey *et al.*, 2012).

3. Το διαμάντι της απάτης

Πηγή: Wolfe and Hermanson, 2004

Το πεντάγωνο της απάτης (Fraud Pentagon)

Βασιζόμενος και αυτός στις θεωρίες του τριγώνου της απάτης και του διαμαντιού της απάτης ο (Marks, 2009) τις επέκτεινε παρουσιάζοντας το πεντάγωνο της απάτης. Έτσι στο μοντέλο του παρουσιάζει πέντε παραμέτρους που προσδιορίζουν την πιθανότητα διάπραξης απάτης:

- την ευκαιρία
- την πίση
- την εκλογίκευση
- την ικανότητα και
- την υπεροψία

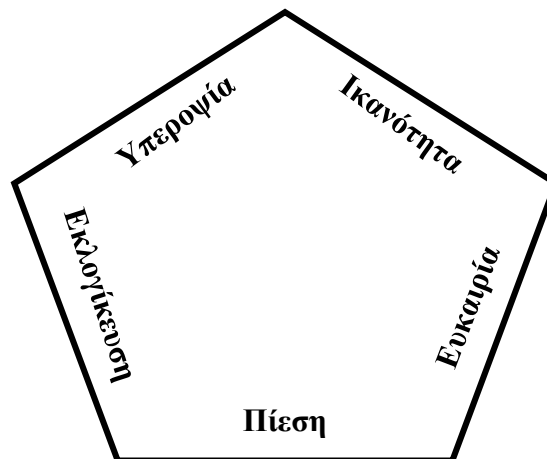
Προσθέτει με τον τρόπο αυτό μία νέα παράμετρο στην θεωρία του μοντέλου του διαμαντιού της απάτης, αυτή της υπεροψίας, καθώς η έννοια της ικανότητας παραμένει παραπλήσια με αυτήν που είχε παρουσιαστεί στην θεωρία του διαμαντιού της απάτης.

Πιο συγκεκριμένα ορίζει ως υπεροψία την αντίληψη του διαπράττοντος ότι το σύστημα εσωτερικού ελέγχου είναι μία διαδικασία που δεν έχει καμία αρμοδιότητα και δυνατότητα να τον ελέγξει. Παράλληλα αυτός έχεις την ευχέρεια να λειτουργεί εντός της επιχείρησης με αίσθημα και στάση υπεροχής έναντι των άλλων αλλά και όντας άπληστος. (Dellaportas, 2013)

Παράλληλα με τον όρο ικανότητα προσδιορίζει την ευχέρεια ενός υπαλλήλου ή ανώτατου διοικητικού στελέχους να παρακάμπτει τις διαδικασίες εσωτερικού ελέγχου, να αναπτύσσει μια εξελιγμένη στρατηγική απόκρυψης και συγκάλυψης της απάτης και την ίδια στιγμή να διατηρεί άριστες κοινωνικές σχέσεις με τους συναδέλφους του (Boyle, DeZoort and Hermanson, 2015). Παραθέτει όμως και έξι ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που τα χαρακτηριστικά του ικανού ατόμου που τον βοηθούν να διαπράξει απάτη. Αυτά είναι: η διοικητικά ανώτερη θέση που έχει εντός της επιχείρησης, η ιδιαίτερη αντίληψή του να κατανοεί και να εκμεταλλεύεται καταστάσεις προς όφελός του, η εμπιστοσύνη που δείχνουν οι άλλοι στο πρόσωπό του, η αυταρχική του συμπεριφορά, η ικανότητα απόκρυψης της απάτης και τέλος η δυνατότητά του να λειτουργεί και να αποδείξει σε αγχώδεις καταστάσεις (Marks, 2009).

Αρκετά από αυτά τα χαρακτηριστικά όπως είδαμε συμπεριλήφθηκαν ήδη από τους (Wolfe and Hermanson, 2004) κατά την ανάπτυξη του διαμαντιού της απάτης.

4. Το πεντάγωνο της απάτης

Πηγή: Marks, 2009

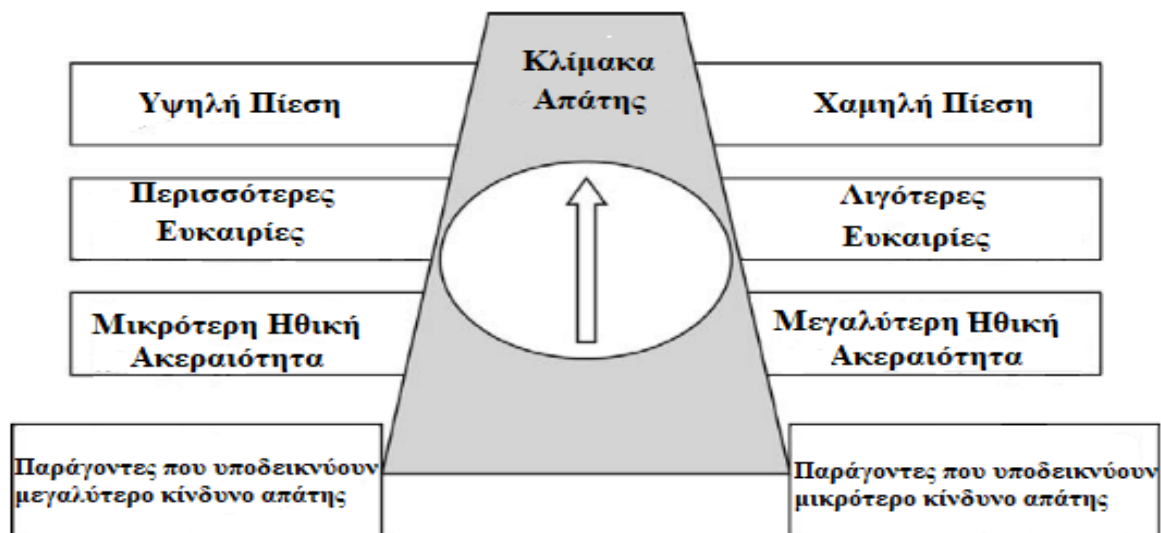
Η κλίμακα της απάτης (Fraud Scale)

Μία άλλη θεωρία που αναπτύχθηκε και παρουσιάστηκε ως εναλλακτική του τριγώνου της απάτης ήταν αυτή της κλίμακας της απάτης όπου αναφέρεται ότι η πιθανότητα κάποιος να διαπράξει απάτη είναι ένας συνδυασμός τριών παραγόντων: της πίεσης, της ευκαιρίας και την προσωπικής ηθικής και ακεραιότητας του χαρακτήρα του καθενός (Lokanan, 2015). Αντικαθίσταται με τον τρόπο αυτό ο παράγοντας της δυνατότητας εκλογίκευσης της απάτης με αυτόν της προσωπικής ηθικής του εμπλεκομένου.

Η ηθική ακεραιότητα όπως επισημαίνεται, διαφαίνεται τόσο από τον τρόπο με τον οποίο ενεργεί και σκέφτεται κάποιος αλλά και από τις τελικές του αποφάσεις. Έτσι παρατηρώντας την συμπεριφορά κάποιου μπορούμε να έχουμε μία πρώτη ένδειξη για το κατά πόσο αυτός είναι διατεθειμένος ή έχει την πρόθεση να διαπράξει απάτη (Gbegi and Adebisi, 2013). Το πλεονέκτημα αυτής της θεωρίας είναι ότι μπορεί να χρησιμοποιήσει ιστορικά δεδομένα προηγούμενων περιόδων αφού μελετώντας κάποιος τον τρόπο λειτουργίας ενός ατόμου στο παρελθόν μπορεί να σχηματίσει μία εικόνα για το κατά πόσο είναι πιθανό αυτός να διαπράξει απάτη (Dorminey *et al.*, 2012).

Αναφορικά με τον τρόπο λειτουργίας του μοντέλου, συνυπολογίζουμε αρχικά τους τρεις παράγοντες που ήδη αναφέραμε. Σε περίπτωση ισορροπίας μεταξύ των δύο ενδείξεων σημαίνει ότι η ένδειξη είναι ουδέτερη. Ωστόσο όταν έχουμε αυξημένες πιέσεις και περισσότερες ευκαιρίες σε συνδυασμό με χαμηλή ηθική ακεραιότητα τότε ο κίνδυνος απάτης είναι μεγαλύτερος απ' ό,τι όταν συμβαίνει το αντίθετο (Dorminey *et al.*, 2012).

5. Η κλίμακα της απάτης

Πηγή: Dorminey *et al.*, 2012

Θεωρία MICE

Η συγκεκριμένη θεωρία ήρθε ως προσθήκη στο τρίγωνο της απάτης έχοντας ως απώτερο σκοπό να διευρύνει και να εξηγήσει αποτελεσματικότερα τα κίνητρα τα οποία

οδηγούν στην διάπραξη της απάτης. Έτσι στην θεωρία αυτή εμφανίζονται τέσσερις υποκατηγορίες που συνθέτουν τα κίνητρα κάποιου να διαπράξει απάτη και από αυτές σχηματίζεται και το αντίστοιχο ακρωνύμιο. Αυτές οι κατηγορίες είναι οι εξής (Dorminey *et al.*, 2012; Peterson, 2015):

- Χρήματα (Money)

Εδώ εντοπίζουμε την ανάγκη του καθενός να αποκομίσει το μέγιστο οικονομικό όφελος αξιοποιώντας κάθε δυνατό μέσο.

- Ιδεολογία (Ideology)

Σε αυτή την κατηγορία έχουμε να αντιμετωπίσουμε και να αναλύσουμε τις πεποιθήσεις του καθενός από αυτούς που διαπράττουν απάτη. Για να γίνει πιο κατανοητό το συγκεκριμένο σημείο θα μπορούσαμε να αναφέρουμε το παράδειγμα κάποιων που θεωρούν ότι πληρώνουν ήδη αρκετά μεγάλους φόρους στο κράτος, κάτι που βρίσκουν άδικο και συνεπώς αυτό αποτελεί κίνητρο για να δικαιολογήσουν την απάτη που είναι διατεθειμένοι να διαπράξουν.

- Πιέσεις (Coercion)

Στην κατηγορία αυτή έχουμε όλες εκείνες τις πιέσεις που δέχεται κάποιος για να εμπλακεί σε φαινόμενα απάτης παρότι είναι απρόθυμος. Πιέσεις που αρκετές φορές μπορεί να πηγάζουν και από τους ανωτέρους του ή από τις συνθήκες της αγοράς και του ανταγωνισμού που αντιμετωπίζει η επιχείρηση.

- Οι προσωπικές επιδιώξεις (Ego)

Τέλος εδώ γίνεται αναφορά στην ιδιαίτερη ανάγκη κάποιων για επιβεβαίωση μέσω της δουλειάς τους, για επαγγελματική ανέλιξη και μία σειρά τέτοιων προσωπικών επιδιώξεων που μπορεί να τους οδηγήσει να διαπράξουν απάτη για να επιτύχουν τους στόχους τους.

Θεωρία CRIME

Στις παραπάνω θεωρίες ήρθε να προστεθεί άλλη μία, αυτή του (Rezaee, 2005) ο οποίος προσπάθησε να σκιαγραφήσει όλο το πλέγμα γεγονότων που συνεπάγεται η διάπραξη της απάτης. Έτσι σύμφωνα με τα όσα υποστηρίζει η διάπραξη της απάτης είναι μία σύνθετη διαδικασία που συντελείται σε διάφορα στάδια και περιλαμβάνει τα παρακάτω:

- Διαπράττοντες την απάτη (Cooks)

Στην κατηγορία αυτή συμπεριλαμβάνονται όλοι όσοι εμπλέκονται στην διάπραξη της απάτης και είναι συνήθως ο διευθύνων σύμβουλος, ο οικονομικός διευθυντής, ο λογιστής, μέλη του διοικητικού συμβουλίου κ.ά.

- Τρόποι με τους οποίους επιτυγχάνεται η απάτη (Recipes)

Εδώ συμπεριλαμβάνονται όλοι εκείνοι οι τρόποι τους οποίους μπορεί να αξιοποιήσουν οι εμπλεκόμενοι ώστε να διαπράξουν απάτη και παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων.

- Κίνητρα (Incentives)

Αναφέρεται σε όλα εκείνα τα κίνητρα που μπορεί να οδηγήσουν κάποιον να διαπράξει την απάτη και που τις περισσότερες φορές ποικίλουν ανάλογα με το άτομο.

- Εποπτικοί μηχανισμοί (Monitoring)

Εδώ γίνεται αναφορά σε όλους εκείνους τους εποπτικούς μηχανισμούς που διαθέτει η επιχείρηση ώστε να ελέγχουν την διαδικασία σύνταξης των οικονομικών καταστάσεων αλλά και την γενικότερη λογιστική παρακολούθηση. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται: το διοικητικό συμβούλιο, η επιτροπή ελέγχου, οι εσωτερικοί ελεγκτές κλπ. Ιδιαίτερη αναφορά επίσης γίνεται και στην ορθή εταιρική διακυβέρνηση που με την ανάπτυξη κατάλληλης εταιρικής κουλτούρας μπορεί να συνδράμει αποτελεσματικά στην καταπολέμηση εμφάνισης φαινομένων απάτης.

- Τελικά αποτελέσματα (End Results)

Στο τελικό αυτό στάδιο συμπεριλαμβάνονται όλες εκείνες οι συνέπειες που σχετίζονται με την αποκάλυψη διάπραξης απάτη και που τις περισσότερες φορές είναι ιδιαίτερα σημαντικές.

3.6. Πρόληψη εμφάνισης απάτης στις οικονομικές καταστάσεις

Έχοντας λοιπόν μία πρώτη εικόνα των παραγόντων που επηρεάζουν την πιθανότητα εμφάνισης απάτης μπορούμε να εστιάσουμε στην δυνατότητα που έχει μία επιχείρηση να λειτουργήσει αποτελεσματικά προλαμβάνοντας την εμφάνιση τέτοιων φαινομένων. Ο σχεδιασμός ενός πλέγματος τέτοιων μηχανισμών που θα λειτουργήσουν αποτελεσματικά ώστε να προληφθεί η εμφάνιση φαινομένων απάτης ή ουσιωδών λαθών στις οικονομικές καταστάσεις είναι πρωταρχική ευθύνη της διοίκησης αλλά εκείνων που είναι επιφορτισμένοι με την ορθή εταιρική διακυβέρνηση της οικονομικής οντότητας. Καθώς αυτοί είναι που πρέπει να αξιολογήσουν και να διαχειριστούν με τον αποτελεσματικότερο τρόπο όλους του κινδύνους

που αντιμετωπίζει η επιχείρηση, μεταξύ των οποίων και αυτός της εμφάνισης απάτης αλλά και της παραποίησης των οικονομικών της καταστάσεων (European Federation of Accountants, 2005; Zager, Malis and Novak, 2016). Αυτοί είναι λοιπόν που καλούνται να αξιοποιήσουν μία πληθώρα εργαλείων έτσι ώστε να ελαχιστοποιήσουν αυτούς τους κινδύνους μειώνοντας την πιθανότητα εμφάνισής τους σε γενικώς αποδεκτά επίπεδα (Zager, Malis and Novak, 2016). Μεταξύ των εργαλείων αυτών συμπεριλαμβάνονται όλοι εκείνοι οι μηχανισμοί ελέγχου που μπορούν να αξιοποιηθούν για την πρόληψη εμφάνισης απάτης αλλά και του έγκαιρου εντοπισμού της.

Δεν είναι άλλωστε τυχαίο ότι σε όλα τα μεγάλα οικονομικά σκάνδαλα των τελευταίων ετών αποδείχθηκε ότι κοινός παρονομαστής ήταν η έλλειψη αυτών των μηχανισμών ελέγχου. Οι μηχανισμοί αυτοί είναι πολλοί και περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων: την ελλιπή επίβλεψη των λειτουργιών της επιχείρησης από την διοίκηση, την αναποτελεσματική λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου κ.ά. (Rezaee, 2005). Όμως η διοίκηση δεν είναι υπεύθυνη μόνο για τον εντοπισμό των φαινομένων απάτης αλλά είναι παράλληλα και αυτή που μπορεί και πρέπει να εμψύσει την κατάλληλη εταιρική κουλτούρα στους εργαζομένους της (Humpherys *et al.*, 2011). Κάτι τέτοιο είναι αναμενόμενο δεδομένου ότι οι διοικούντες και οι προϊστάμενοι αποτελούν πολλές φορές το ισχυρότερο πρότυπο για τους εργαζομένους και είναι εκείνοι που ασκούν την μεγαλύτερη επιρροή στον τρόπο εργασίας τους (Center for Audit Quality, 2010).

Έτσι οι επιχειρήσεις κατά κύριο λόγο για να ελαχιστοποιήσουν τον κίνδυνο που προαναφέραμε ακολουθούν δύο ενδεδειγμένες μεθόδους. Αρχικά καλλιεργούν την κατάλληλη εταιρική κουλτούρα – ενάντια σε κάθε φαινόμενο απάτης που μπορεί να ανακύψει – την οποία φροντίζουν να ενστερνίζεται όλο το προσωπικό τους και ταυτόχρονα αναπτύσσουν πολλαπλούς ελεγκτικούς μηχανισμούς που θα λειτουργήσουν αποτρεπτικά για όποιον σκέφτεται να ενεργήσει δόλια. Οι μηχανισμοί ελέγχου αυτοί συμβάλλουν όμως όχι μόνο στην αποτροπή των εργαζομένων και της διοίκησης να διαπράξουν απάτη -καθώς ανησυχούν μήπως γίνουν αντιληπτοί- αλλά παράλληλα συμβάλλουν και στον εντοπισμό τέτοιων φαινομένων (European Federation of Accountants, 2005; Rahman and Anwar, 2014; Zager, Malis and Novak, 2016).

Μεταξύ των δύο συμπληρωματικών μεθόδων – των αποτελεσματικών μηχανισμών ελέγχου και της ανάπτυξης κατάλληλης κουλτούρας – όμως οι περισσότερες επιχειρήσεις φαίνεται ότι δίνουν έμφαση μόνο στην πρώτη, στοχεύοντας στον περιορισμό των ευκαιριών που μπορεί να έχει κάποιος για να διαπράξει απάτη. Θεωρώντας ως δευτερεύον ζήτημα την

καλλιέργεια ορθής εταιρικής κουλτούρας που θα μπορούσε να καταπολεμήσει τα κίνητρα και άρα να είναι πιο αποτελεσματική (PwC, 2018). Αυτό μπορεί να οφείλεται και στο γεγονός ότι οι όποιες αλλαγές στην κουλτούρα της επιχείρησης είναι αφενός πολύ δύσκολο να πραγματοποιηθούν και αφετέρου απαιτούν αρκετό χρόνο έτσι ώστε να είναι επιτυχημένες και να αποδώσουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα (Omar, Johari and Hasnan, 2015).

Παρόλα αυτά ο τρόπος με τον οποίο επιδρά η εταιρική κουλτούρα μπορεί να είναι καθοριστικός για την καταπολέμηση της απάτης καθώς επηρεάζει τον τρόπο δράσης των εργαζομένων εντός του οργανισμού σε τέτοιο βαθμό που μπορεί να τους αποτρέψει να εμπλακούν σε οποιαδήποτε παράνομη ενέργεια (Omar, Johari and Hasnan, 2015). Χαρακτηριστικό είναι ότι σύμφωνα με ερευνητικά δεδομένα οι εργαζόμενοι που δρουν εντός της επιχείρησης αψηφώντας ηθικές αξίες, όπως είναι η εντιμότητα, επηρεάζουν με το πέρασμα του χρόνου και τους υπόλοιπους συναδέλφους τους προς την ίδια κατεύθυνση. Όμως το ίδιο συμβαίνει και προς την αντίθετη κατεύθυνση, δηλαδή μπορεί οι περισσότεροι έντιμοι εργαζόμενοι της επιχείρησης να επηρεάσουν θετικά τους υπόλοιπους (Dorminey *et al.*, 2012). Κάτι που θα έχει θετικό αντίκτυπο μακροπρόθεσμα για το σύνολο όλων των εμπλεκόμενων μερών (μετόχους, εργαζομένους κλπ) δεδομένου ότι η αγορά θα αναγνωρίζει ότι η αναφερόμενη επιχείρηση είναι αξιόπιστη (European Federation of Accountants, 2005).

Η δημιουργία της κατάλληλης εταιρικής κουλτούρας στην οποία εστίασαμε καλλιεργείται δημιουργώντας ένα κατάλληλο περιβάλλον εργασίας, συμβάλλοντας στην εκπαίδευση και στην επαγγελματική ανέλιξη όλων των εργαζομένων και αναπτύσσοντας ένα ομαδικό πνεύμα συνεργασίας όπου κυριαρχεί η εμπιστοσύνη μεταξύ των υπαλλήλων και της διοίκησης. Παράλληλα η διοίκηση οφείλει να δρα ως σημείο αναφοράς και παράδειγμα προς μίμηση για όλους τους εργαζομένους και να εφαρμόζει μέτρα και ποινές σε περίπτωση εντοπισμού περιπτώσεων απάτης. Με τον τρόπο αυτό μπορεί να συμβάλλει ουσιαστικά προς τον περιορισμό αυτών των φαινομένων (European Federation of Accountants, 2005; Schuchter and Levi, 2016).

Όμως η κατάλληλη εταιρική κουλτούρα πρέπει να υποστηρίζεται και από τους απαραίτητους μηχανισμούς ελέγχου όπως είπαμε και προηγουμένως, που θα λειτουργούν υποστηρικτικά στην διαδικασία πρόληψης της απάτης (Center for Audit Quality, 2010). Οι μηχανισμοί αυτοί περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων από πλευράς της διοίκησης: την ορθή και ανοιχτή επικοινωνία με τους συνεργάτες της επιχείρησης, τον έλεγχο της δραστηριότητας των υπαλλήλων, και τον καθορισμό του πλαισίου τιμωρίας όσων διαπράττουν απάτη κ.ά.

(Dorminey *et al.*, 2012). Και σε αυτή την περίπτωση όμως, η ύπαρξη τέτοιων μηχανισμών δεν εγγυάται ότι θα είναι πλήρως αποτελεσματική η πρόληψη φαινομένων απάτης, δεδομένου ότι η ανώτατη διοίκηση της επιχείρησης τις περισσότερες φορές έχει την δυνατότητα να τους παρακάμψει. Χαρακτηριστικό είναι άλλωστε και το γεγονός ότι τα μεγαλύτερα οικονομικά σκάνδαλα που αποκαλύφθηκαν επιτεύχθηκαν με αυτόν τον τρόπο (AICPA, 2016).

Εδώ έρχεται να προστεθεί μία άλλη επικουρική μέθοδος καταπολέμησης της εμφάνισης περιστατικών απάτης που βασίζεται στην εγκαθίδρυση δομών που θα επιτρέψουν σε κάποιον να αναφέρει περιστατικά απάτης που υπέπεσαν στην αντίληψή του, καθώς και θα εγγυηθούν την προστασία του. Δεν είναι τυχαίο ότι η συντριπτική πλειοψηφία περιπτώσεων απάτης - ποσοστό που ανέρχεται άνω του 40% - ήρθαν στο φως της δημοσιότητας από υπαλλήλους των ίδιων των επιχειρήσεων που ανέφεραν το περιστατικό. Ένας βασικός λόγος που συμβαίνει αυτό είναι το γεγονός ότι οι υπάλληλοι των επιχειρήσεων έχουν τις περισσότερες φορές πρόσβαση σε εσωτερική πληροφόρηση που δεν είναι διαθέσιμη σε άλλους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων (Dyck, Morse and Zingales, 2010; AICPA, 2016). Για να είναι όμως αποτελεσματική μία τέτοια προσέγγιση πρέπει να διασφαλιστεί πλήρως η προστασία όλων εκείνων που θα αποκαλύψουν την οποιαδήποτε απάτη. Καθώς ο κάθε υπάλληλος που θα βρεθεί στο δίλημμα να αποκαλύψει την παρατυπία που υπέπεσε στην αντίληψή του, ουσιαστικά αποφασίζει σταθμίζοντας μεταξύ των ηθικών του αξιών και του κόστους ή οφέλους που μπορεί να έχει αντίστοιχα (Call, Kedia and Rajgopal, 2016). Έτσι πρέπει ο κάθε εργαζόμενος αφενός να μην έχει τον φόβο ότι θα έρθει αντιμέτωπος με κυρώσεις και αφετέρου να το θεωρηθεί τμήμα της γενικότερης εταιρικής κουλτούρας, έτσι ώστε να αισθάνεται ότι με αυτόν τον τρόπο συνδράμει στην πιο εύρυθμη λειτουργία της επιχείρησης (AICPA, 2016).

Γίνεται λοιπόν αντιληπτό ότι για την ορθή πρόληψη και αντιμετώπιση της απάτης απαιτείται ο συνδυασμός ισχυρής εποπτείας από την διοίκηση και αποτελεσματικής λειτουργίας των μηχανισμών ελέγχου. Παράλληλα προαπαιτούμενο όμως είναι και η ύπαρξη κατάλληλης εταιρικής κουλτούρας που θα προάγει την διαφάνεια και την ακεραιότητα τόσο των εργαζομένων όσο και της διοίκησης. Η διοίκηση με την σειρά της οφείλει να εμφυσήσει αυτήν την κουλτούρα μέσω των ανώτατων στελεχών της, στο σύνολο της επιχείρησης (Trompeter *et al.*, 2013). Με τον τρόπο αυτό μπορούμε να επιτύχουμε την πρόληψη εμφάνισης της απάτης ή τον εντοπισμό της σε πρώιμο στάδιο. Επιτυγχάνοντας έτσι περιορισμό των συνεπειών για την επιχείρηση και διασφαλίζοντας την έκδοση αξιόπιστων οικονομικών καταστάσεων (Albrecht *et al.*, 2015; Cao, Li and Zhang, 2015; Jizi, Nehme and Elhout, 2016).

Αλώστε όπως αναφέραμε η μη-συνδυασμένη αξιοποίηση των εποπτικών μηχανισμών της διοίκησης με την κατάλληλη εταιρική κουλτούρα μπορεί να αχρηστεύει οποιοδήποτε εγκαθιδρυμένο σύστημα ελέγχου της επιχείρησης καθώς αυτό μπορεί εύκολα να παρακαμφθεί (PWC, 2015).

3.7. Σύνοψη κεφαλαίου

Σε αυτό το κεφάλαιο εστίασαμε στην σημασία που έχει η ορθή αποτύπωση της χρηματοοικονομικής θέσης μία επιχείρησης στις οικονομικές καταστάσεις που εκδίδει, είτε αυτές είναι ετήσιες είτε είναι ενδιάμεσες. Είδαμε επίσης ότι η χρηματοοικονομική πληροφόρηση που παρέχεται μέσω των ετήσιων οικονομικών καταστάσεων επηρεάζει ένα σύνολο ανθρώπων και οργανισμών εντός του οικονομικού κυκλώματος μεταξύ των οποίων είναι: το επενδυτικό κοινό, οι τράπεζες, οι μέτοχοι, οι πελάτες, οι προμηθευτές κ.ά.

Αναδείξαμε με τον τρόπο αυτό τις διαστάσεις που μπορεί να πάρει η οικονομική απάτη και αναλύσαμε τα κύρια είδη οικονομικής απάτης που εντοπίζουμε, εστιάζοντας όμως κατά κύριο λόγο στην απάτη που αναφέρεται στην παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων. Την ίδια στιγμή οριοθετήσαμε την έννοια της απάτης διαφοροποιώντας την από το λογιστικό λάθος.

Στην συνέχεια παρουσιάσαμε τις βασικότερες θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί αναφορικά με την απάτη. Κοινή συνιστώσα των περισσότερων θεωριών αποτελούσε το συμπέρασμα ότι υπάρχουν συγκεκριμένοι παράγοντες που συνηγορούν στην αύξηση της πιθανότητας να διαπραχθεί απάτη. Οι παράγοντες αυτοί συμπεριλάμβαναν: την ευκαιρία κάποιου να διαπράξει απάτη, την πίεση που δέχεται για να το κάνει και την δυνατότητα που έχει να εκλογικεύσει την πράξη του, ενώ ενίοτε φαίνεται να τον επηρεάζουν και οι προσωπικές και επαγγελματικές του ικανότητες.

Τέλος, βασιζόμενοι στα παραπάνω ευρήματα αναπτύξαμε τους τρόπους με τους οποίους μπορεί μία επιχείρηση να αντιμετωπίσει φαινόμενα απάτης ή και να αποθαρρύνει τον οποιοδήποτε να διαπράξει απάτη. Στους τρόπους αυτούς συμπεριλαμβάνονται κατά κύριο λόγο, όπως είδαμε, η καλλιέργεια της κατάλληλης εταιρικής κουλτούρας και η ανάπτυξη εσωτερικών δικλιδων ασφαλείας και μηχανισμών ελέγχου. Με βασικό στοιχείο να αποτελεί το γεγονός ότι αυτά τα δύο για να είναι αποτελεσματικά πρέπει να συνυπάρχουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΚΙΝΗΤΡΑ, ΜΕΘΟΔΟΙ, ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΠΑΡΑΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ

4.1. Εισαγωγή

Στο προηγούμενο κεφάλαιο ανατρέξαμε κατά κύριο λόγο σε μία σειρά από θεωρίες που βασική τους επιδίωξη ήταν η εξέταση όλων εκείνων των παραγόντων που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στο κατά πόσο μία επιχείρηση ή ένα διοικητικό στέλεχος της είναι διατεθειμένο να διαπράξει απάτη. Παράλληλα είδαμε και ενδεδειγμένες μεθόδους και μηχανισμούς που μπορούν να συνεισφέρουν στην πρόληψη τέτοιου είδους φαινομένων. Κάτι που επακόλουθα συμβάλει καθοριστικά στην μείωση της πιθανότητας εμφάνισης απάτης και στην αύξηση της αξιοπιστίας της παρεχόμενης χρηματοοικονομικής πληροφόρησης από πλευράς της επιχείρησης.

Έτσι σε αυτό το κεφάλαιο θα εξετάσουμε ενδελεχώς όλα εκείνα τα κίνητρα που μπορεί να οδηγήσουν κάποιον στην διάπραξη απάτης και θα προσδιορίσουμε τις δημοφιλέστερες μεθόδους με τις οποίες επιτυγχάνεται η διάπραξη της απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων. Κάτι που φιλοδοξούμε ότι θα βοηθήσει να κατανοήσουμε ακόμα περισσότερο την σημασία και τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν όλοι εκείνοι οι μηχανισμοί πρόληψης της απάτης που περιγράψαμε προηγουμένως. Καθώς αυτά ακριβώς τα στοιχεία είναι που πρέπει να λαμβάνονται σοβαρά υπόψιν κατά τον σχεδιασμό των μηχανισμών ελέγχου της επιχείρησης. Πέρα όμως από τα παραπάνω θα κάνουμε μία προσπάθεια να υπερτονίσουμε όλες εκείνες τις ενδείξεις που αυξάνουν την πιθανότητα μία επιχείρηση να έχει παραποιήσει τις οικονομικές της καταστάσεις και θα δούμε ποιες είναι οι συνέπειες που επισύρει η αποκάλυψη της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων για όλους τους εμπλεκόμενους.

4.2. Τα κίνητρα για την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων

Στην παρούσα ενότητα θα εμβαθύνουμε σε όλα εκείνα τα κίνητρα με τα οποία μπορεί να έρθει αντιμέτωπος κάποιος και που μπορεί να τον ωθήσουν να διαπράξει απάτη παραποιώντας τις οικονομικές καταστάσεις. Στον όρο κίνητρα συμπεριλαμβάνονται τόσο οι προσωπικές επιδιώξεις ή αιτίες που οδηγούν κάποιον σε τέτοιου είδους ενέργειες όσο και

εκείνες οι επαγγελματικές παράμετροι ή πιέσεις που αντιμετωπίζει ο ίδιος εντός ή εκτός της επιχείρησης (AICPA, 2016).

Τα κίνητρα που μπορούν να ωθήσουν κάποιον να διαπράξει απάτη είναι πολυάριθμα, όμως τα βασικότερα εντοπίζονται: στην επιδίωξη των ηγετικών στελεχών να αυξήσουν τις αποδοχές τους, στην ανάγκη της εταιρίας να αποκρύψει πιθανές οικονομικές της δυσκολίες ή να λάβει χρηματοδότηση και οικονομικές διευκολύνσεις με ευνοϊκούς όρους, στην πίεση των στελεχών που καλούνται να ανταποκριθούν στις προσδοκίες και εκτιμήσεις των μετόχων, των αναλυτών και του επενδυτικού κοινού, στην προσπάθεια της εταιρίας να επιτύχει τις ελάχιστες προϋποθέσεις της επιτροπής κεφαλαιαγοράς που θα της επιτρέψουν την δημόσια διαπραγμάτευση των μετοχών της, στην προσπάθεια αποφυγής φορολόγησης ή απόδοσης μεγαλύτερων μερισμάτων στους μετόχους και τέλος στον χαρακτήρα του εκάστοτε διοικούντα και στις συνθήκες που επικρατούν στην προσωπική του ζωή (Rezaee, 2005; Beasley *et al.*, 2010; Ravisankar *et al.*, 2011; AICPA, 2016; Amiram *et al.*, 2018). Τα σημαντικότερα εξ' αυτών θα αναπτύξουμε παρακάτω ομαδοποιώντας τα σε τέσσερις κατηγορίες ως ακολούθως:

Επίτευξη μεγαλύτερων αμοιβών από πλευράς της διοίκησης

Τα πακέτα αποδοχών των ανώτατων στελεχών της διοίκησης εμφανίζεται να έχουν αυξημένη επιρροή όσον αφορά την πιθανότητα να εμφανίσει μία εταιρία παραποιημένες οικονομικές καταστάσεις (Soltani, 2014). Αυτό μπορεί να ερμηνευτεί από το γεγονός ότι τα πακέτα αποδοχών που προαναφέραμε αποτελούνται πολλές φορές από bonus που είναι άμεσα συσχετιζόμενα με τα κέρδη χρήσης της εταιρίας, από δικαιώματα προαίρεσης μετοχών της εταιρίας (stock options), από μετοχές της ίδιας της εταιρίας κ.ά.

Όλα τα παραπάνω συμπεριλήφθηκαν στα πακέτα αποδοχών έχοντας ως απώτερο σκοπό να δώσουν επιπλέον κίνητρα στην διοίκηση, ώστε να αποδίδει το βέλτιστο δυνατό αποτέλεσμα. Αποτέλεσμα που πλέον θα επηρέαζε άμεσα την αμοιβή τους ακριβώς με τον ίδιο τρόπο όπως αυτό των μετόχων (Bergstresser and Philippon, 2006). Όμως δεδομένου ότι όλα αυτά τα στοιχεία είναι συνυφασμένα είτε με το λογιστικό αποτέλεσμα χρήσης της εταιρίας είτε με την αξία του μετοχικού κεφαλαίου της, αντί να παρατηρούμε όφελος από αυτή την αλλαγή, στην ουσία προέκυψε ένα άλλο πρόβλημα. Αφού με τον τρόπο αυτό προσδόθηκαν επιπλέον κίνητρα στους διοικούντες να παραποιήσουν τα οικονομικά στοιχεία της επιχείρησης ή να προβούν σε χειραγώγηση κερδών μέσω μη-ενδεδειγμένων μεθόδων. Κάτι που γι' αυτούς είναι ευκολότερο καθώς βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση εντός της επιχείρησης και έχουν την

δυνατότητα να παρακάμψουν τους μηχανισμούς ελέγχου, να παραποιήσουν τις οικονομικές καταστάσεις της εταιρίας διαπράττοντας τελικά απάτη (Burgstahler, Hail and Leuz, 2006; Soltani, 2014).

Τα περισσότερα κίνητρα έρχονται ως επακόλουθο του γεγονότος ότι τα ανώτατα στελέχη μίας εταιρίας όταν λαμβάνουν τέτοια πακέτα αποδοχών αντιλαμβάνονται την αμοιβή τους ως άμεση συνάρτηση της τιμής στην οποία διαπραγματεύονται οι μετοχές της εταιρίας στο χρηματιστήριο και προσπαθούν να επιτύχουν περαιτέρω αύξηση της (Burns and Kedia, 2006). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να ανακύπτουν φαινόμενα απάτης σε μία προσπάθεια να αυξηθεί η αξία της μετοχή ενώ ταυτόχρονα εμφανίζονται εταιρίες στο χρηματιστήριο των οποίων οι μετοχές είναι εξαιρετικά υπερτιμημένες. (Jensen, 2005) Ενδεικτικό είναι ότι όταν τα πακέτα αποδοχών των διοικούντων σχετίζονται άμεσα με την τιμή μετοχής της εταιρίας τότε είναι που παρατηρούνται εκτεταμένα φαινόμενα χειραγώγησης κερδών και ανάκλησης των ετήσιων οικονομικών καταστάσεων (Bergstresser and Philippon, 2006; Efendi, Srivastava and Swanson, 2007).

Παράλληλα τα στελέχη εκτός από τις πρακτικές που μπορεί να αξιοποιήσουν για να παρουσιάσουν ελκυστικότερη την εικόνα της επιχείρησης και να επιτύχουν συνεπακόλουθη αύξηση της αξίας της μετοχής της, πολλές φορές εκμεταλλεύονται και διαφορετικά την θέση τους. Χαρακτηριστικό είναι ότι υπάρχουν περιπτώσεις όπου λαμβάνουν σε προγενέστερο χρόνο αποφάσεις σχετικά με τις μετοχές που κατέχουν ή την εξάσκηση των δικαιωμάτων τους επ' αυτών, οι οποίες αποφάσεις εκ πρώτης όψεως φαντάζουν επιζήμιες γι' αυτούς. Αυτές οι αποφάσεις όμως λαμβάνονται βάσει των αποφάσεων των οργάνων της ίδιας της εταιρίας, κάτι που υποδηλώνει εκμετάλλευση της εσωτερικής τους πληροφόρησης με σκοπό να αυξήσουν περαιτέρω τα κέρδη τους (Bergstresser and Philippon, 2006). Μία πιθανή αντιμετώπιση που προτείνεται ως λύση σε αυτό το πρόβλημα είναι η απαγόρευση σε όσους κατέχουν θέσεις ευθύνης εντός της εταιρίας να διαπραγματεύονται ή να εξασκούν τα δικαιώματά τους επί των μετοχών κατά το χρονικό διάστημα που έχουν την δυνατότητα να επηρεάζουν τις αποφάσεις της επιχείρησης και πιθανώς και για ένα μεταγενέστερο χρονικό ορίζοντα (Jensen, 2005).

Πέρα όμως από τα παράγωγα χρηματοοικονομικά προϊόντα και τις μετοχές, σημαντικό ρόλο στην εμφάνιση φαινομένων παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων ή απάτης παίζουν όπως είπαμε και τα bonus βάσει απόδοσης και οικονομικών στόχων. Αφού οι διοικούντες που λαμβάνουν τέτοιου είδους bonus είναι πιθανότερο να διαπράξουν απάτη

παρουσιάζοντας ωραιοποιημένα τα οικονομικά δεδομένα της επιχείρησης με σκοπό να λάβουν το χρηματικό bonus που του αναλογεί (Healy, 1985).

Ωστόσο σύμφωνα με αντίστοιχες έρευνες, τα πακέτα παροχών που είναι συνδεδεμένα με την τιμή διαπραγμάτευσης της μετοχής της εταιρίας ή τα σχετικά με την απόδοση bonus δεν αποτελούν πάντοτε κίνητρο που θα εξωθήσει κάποιον επιφορτισμένο με την διοίκηση της εταιρίας σε διάπραξη απάτης και παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων. (Dechow, Sloan and Sweeney, 1996; Gerety and Lehn, 1997) Έτσι είναι πιθανόν αυτού του είδους τα κίνητρα να μην αποτελούν προσδιοριστικό παράγοντα εμφάνισης απάτης και να κυριαρχούν άλλου είδους κίνητρα που σχετίζονται είτε με την επιχείρηση είτε με τους ίδιους τους εμπλεκόμενους.

Χαρακτήρας και προσωπική ζωή των στελεχών

Πέρα από τα άμεσα οικονομικά κίνητρα που μπορεί να έχει η ανώτατη διοίκηση λοιπόν, εντοπίζουμε και τα προσωπικά κίνητρα του καθενός τα οποία διαφοροποιούνται ανάλογα με τον χαρακτήρα και τον τρόπο ζωής του. Έτσι μπορεί το κίνητρο κάποιου να διαπράξει απάτη να εντοπίζεται στο γεγονός ότι είναι ο εγωκεντρικός ή ακόμα και στο ότι έχει ανάγκη για αναγνώριση. Αναγνώριση που πολλές φορές την επιτυγχάνει μέσω της επαγγελματικής του ανέλιξης και του ακριβού τρόπου ζωής που έχει υιοθετήσει στην καθημερινή του ζωή (Rezaee, 2005; Ravisankar *et al.*, 2011).

Σε αυτούς τους ανθρώπους τα κίνητρα εντοπίζονται στην ανάγκη τους να κάνουν επίδειξη δύναμης εντός της επιχείρησης και να επιτύχουν την προαγωγή τους σε ανώτατες διοικητικά θέσεις (Rezaee, 2005; Albrecht *et al.*, 2015). Αξιοποιούν λοιπόν την δύναμή τους διακρίνοντας στην διάπραξη της απάτης μία ευκαιρία που θα τους επιτρέψει να παρουσιάσουν μία εξαιρετική χρονιά, από οικονομικής άποψης, για την επιχείρηση και θα τους κάνει αρεστούς στο σύνολο του επενδυτικού κοινού και στους εταίρους της οικονομικής οντότητας. Δεδομένου ότι όλοι αυτοί προσβλέπουν στην κερδοφορία της επιχείρησης και στην άνοδο της αξίας των μετοχών τους, έστω και αν αυτή παρουσιάζεται υπερτιμημένη στο χρηματιστήριο συγκριτικά με την πραγματική αξία της επιχείρησης (Jensen, 2005). Δεν είναι μάλιστα λίγες εκείνες οι φορές που τα στελέχη αξιοποιούν την δύναμη τους ασκώντας επιρροή σε ανθρώπους εντός της επιχείρησης με σκοπό να εμπλέξουν ή να πείσουν και άλλους εργαζομένους να συμμετέχουν στην διάπραξη απάτης (Dunn, 2004; Albrecht *et al.*, 2015).

Παράλληλα όμως ένα ακόμη στοιχείο που δεν πρέπει να παραλείψουμε κατά την εξέταση των προσωπικών κινήτρων, πέρα από την ανάγκη της αναγνώρισης, είναι και τα

προσωπικά πάθη που μπορεί να έχει ο καθένας. Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται συμπεριφορές που σχετίζονται με τον τζόγο ή την εξάρτηση από διάφορες ναρκωτικές ουσίες. Συμπεριφορές που μπορεί να εξωθήσουν, μεταξύ άλλων, κάποιον στην διάπραξη απάτης και σε παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων με απώτερο σκοπό το προσωπικό του όφελος (Ravisankar *et al.*, 2011; Dellaportas, 2013).

Τέλος στα προσωπικά κίνητρα αξίζει να αναφέρουμε ότι δεν εντοπίζουμε μόνο την εγωιστική συμπεριφορά και τα πάθη κάποιου. Καθώς είναι πιθανό να υπάρχουν ιδιαίτερες προσωπικές καταστάσεις που θα οδηγήσουν κάποιον να διαπράξει απάτη, και αυτές συμπεριλαμβάνουν ενδεχόμενες ασθένειες, οικογενειακά και οικονομικά προβλήματα ή άλλου είδους δυσκολίες που μπορεί να αντιμετωπίζει ένας άνθρωπος στην προσωπική του ζωή (Schuchter and Levi, 2015).

Ανταπόκριση στις προσδοκίες των αναλυτών και φόβος απόλυσης

Ένας άλλος παράγοντας όπως είπαμε που μπορεί να εξωθήσει κάποιο μέλος της διοίκησης να διαπράξει απάτη είναι αφενός η επιδίωξή του να ανταποκριθεί στις προσδοκίες των αναλυτών και αφετέρου να επιτύχει τους στόχους που έχουν τεθεί από τους μετόχους διασφαλίζοντας με τον τρόπο αυτό την θέση του στην εταιρία (Beasley *et al.*, 2010; Zhou and Karoor, 2011; Albrecht *et al.*, 2015).

Τα ανώτατα διοικητικά στελέχη είναι σε θέση άλλωστε να γνωρίζουν πολύ καλά ότι σε περίπτωση που δεν ανταποκριθούν στις προσδοκίες των αναλυτών, οι οικονομικές επιπτώσεις δεν θα περιοριστούν μόνο στους ίδιους αλλά θα επηρεάσουν και την χρηματιστηριακή αξία της εταιρίας. Έτσι όταν μία εταιρία καταφέρνει να ξεπερνά τις εκτιμήσεις των αναλυτών σχετικά με την κερδοφορία της και μία σειρά άλλων δεικτών, βλέπει την τιμή της μετοχής της να ανεβαίνει ενώ αντίθετα όταν δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες των επενδυτών τότε αντίστοιχα η τιμή της μετοχής της εμφανίζει πτωτικές τάσεις. Σε τάξεις μεγέθους, και για τις δυο περιπτώσεις, αυτό μεταφράζεται σε μία θετική ή αρνητική μεταβολή αντίστοιχα της τάξεως του 5% που αν αναλογιστεί κανένας τις αξίες στις οποίες αναφερόμαστε αυτό το ποσοστό μπορεί να αντικατοπτρίζει τεράστια χρηματικά ποσά (Jensen, 2005).

Δεν είναι τυχαίο λοιπόν το γεγονός ότι η συντριπτική πλειοψηφία των ανώτατων στελεχών δηλώνουν ότι βασικός παράγοντας που τους εξωθεί στην διάπραξη της απάτης είναι η πίεση που δέχονται για να επιτύχουν μία σειρά οικονομικών στόχων. Αναφέροντας μάλιστα ότι θεωρούν ότι θα ανταμειφθούν καθαρά βάσει της αποτελεσματικότητας τους ανεξαρτήτως

αν το τελικό αποτέλεσμα το οποίο θα παρουσιάσουν αποτελεί προϊόν απάτης ή όχι (Center for Audit Quality, 2010). Στοιχείο που δεν φαίνεται να είναι ακριβές, καθώς σύμφωνα με σχετικές έρευνες η αποκάλυψη της απάτης και της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων είναι πολύ πιθανότερο να επισύρει την απομάκρυνση του διαπράττοντος από την θέση εργασίας του απ' ότι το γεγονός της επίτευξης ή όχι των χρηματοοικονομικών στόχων που του είχαν τεθεί (Hazarika, Karpoff and Nahata, 2012). Από την άλλη πλευρά όμως τόσο η επίτευξη των στόχων όσο και η ανταπόκριση στις εκτιμήσεις των αναλυτών είναι καθοριστικής σημασίας παράγοντες που επηρεάζουν το μέλλον των ανώτατων στελεχών στην διοίκηση της εταιρίας. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι η μη-επίτευξη των απαιτούμενων στόχων μπορεί να συνεπάγεται από απώλεια κάποιων σχετικών χρηματικών bonus ή περικοπή αποδοχών μέχρι ακόμα και απομάκρυνση των ιθυνόντων από την θέση τους και παύση καθηκόντων (Mergenthaler, Rajgopal and Srinivasan, 2012).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, ίσως να εξηγείται και το γεγονός ότι τα ανώτατα στελέχη που παραποιούν τις οικονομικές καταστάσεις, έχοντας ως γνώμονα την επίτευξη των σχετικών στόχων που τους έχουν τεθεί από τους μετόχους, αρνούνται να προβούν σε αναμόρφωση και επαναδημοσίευση των οικονομικών καταστάσεων της εταιρίας ακόμη και αφού τους έχει γίνει σχετική σύσταση από τον εξωτερικό ελεγκτή (Kim, Baik and Cho, 2016). Κάτι που είναι αναμενόμενο καθώς με την αναμόρφωση και επαναδημοσίευση των οικονομικών έρχεται στην επιφάνεια όχι μόνο το γεγονός ότι οι αναμενόμενοι οικονομικοί στόχοι δεν επετεύχθησαν αλλά παράλληλα και ότι έχει διαπραχθεί απάτη εις βάρος των μετόχων. Στοιχεία που είναι ιδιαίτερα επιβαρυντικά για τους εμπλεκόμενους και επιφέρουν μία σειρά συνεπειών που θα αναλύσουμε και στην συνέχεια του παρόντος κεφαλαίου.

Οικονομική δυσπραγία της επιχείρησης και άντληση κεφαλαίων

Κλείνοντας με την εξέταση των κινήτρων και έχοντας δει εκείνα που σχετίζονται με τις προσωπικές και επαγγελματικές επιδιώξεις του κάθε ανώτατου στελέχους, θα δούμε τώρα τα κίνητρα που σχετίζονται με την γενικότερη λειτουργία της εταιρίας και με την οικονομική της κατάσταση. Αφού είναι πιθανόν ένας καθοριστικός παράγοντας για την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων της εταιρίας να είναι η προσπάθεια απόκρυψης της κακής οικονομικής της κατάστασης με απώτερο στόχο την άντληση κεφαλαίων (Beasley *et al.*, 2010).

Όπως σημειώνουν και οι (Amiram *et al.*, 2018) η ανάγκη μίας επιχείρησης να αντλήσει εξωτερικά κεφάλαια με ευνοϊκούς όρους μπορεί να αποτελέσει ένα επιπλέον κίνητρο για την

παραποίηση των οικονομικών της καταστάσεων. Με τον τρόπο αυτό η επιχείρηση προσπαθεί να προσελκύσει επενδυτές να επενδύσουν σε αυτή και να γίνουν μέτοχοι ή ομολογιούχοι (Dechow, Sloan and Sweeney, 1996) Την ίδια στιγμή όμως με αυτόν τον τρόπο η εταιρία γίνεται πιο ελκυστική κάτι που της δίνει την δυνατότητα, πέρα από την προσέλκυση επενδυτών, να λάβει μεγαλύτερα τραπεζικά δάνεια.

Πέρα όμως από την άντληση κεφαλαίων με ευνοϊκότερους όρους, κάποιες εταιρίες προχωρούν σε ωραιοποίηση των οικονομικών τους καταστάσεων με σκοπό να αποκρύψουν την δεινή τους οικονομική κατάσταση και να αντλήσουν χρηματοδότηση με σκοπό την συνέχεια της λειτουργίας τους (Amiram *et al.*, 2018). Αυτές οι εταιρίες μάλιστα που αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα είναι και αυτές που εμφανίζουν μεγαλύτερη πιθανότητα να έχουν διαπράξει απάτη και παραποίηση των οικονομικών τους καταστάσεων (Hasnan, Rahman and Mahenthiran, 2013). Τα προβλήματα αυτά μπορεί να είναι: κερδοφορίας, ρευστότητας ή και άλλα. Χαρακτηριστικό μάλιστα είναι το γεγονός ότι τέτοιου είδους προβλήματα εντοπίζονται ακόμη και σε εταιρίες που παρουσιάζουν κερδοφορία αλλά έχουν χαμηλή ρευστότητα, κάτι που αυξάνει και αυτό με την σειρά του την πιθανότητα παραποίησης των οικονομικών τους καταστάσεων (Lee, Ingram and Howard, 1999). Αυτό είναι ενδεικτικό του πόσο σοβαρό μπορεί να είναι κάτι τέτοιο και ενδεικτικό των διαστάσεων που μπορεί να λάβει. Μάλιστα η χαμηλή ρευστότητα και οι οικονομικές δυσκολίες αποτελούν τόσο ισχυρά κίνητρα παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων, με πληθώρα εταιριών που έχουν έρθει αντιμέτωπες με τον κίνδυνο χρεοκοπίας να έχουν καταφύγει σε τέτοιου είδους πρακτικές (Rosner, 2003).

4.3. Οι μέθοδοι παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων

Όλα τα παραπάνω κίνητρα αν δεν καταπολεμηθούν έγκαιρα με τους τρόπους που αναπτύξαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα οδηγήσουν στην παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων της εταιρίας και συνεπώς σε διάπραξη απάτης. Με την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων να επιτυγχάνεται κατά κύριο λόγο μέσω: της παραποίησης των κατάλληλων εγγράφων ή λογιστικών εγγραφών, της μη ορθής εφαρμογής των λογιστικών προτύπων και των όσων αυτά προβλέπουν σχετικά με την αναγνώριση, επιμέτρηση, πραγματοποίηση και αποτύπωση των συναλλαγών και μέσω της ηθελημένης παράλειψης σημαντικών γεγονότων ή συναλλαγών από τις οικονομικές

καταστάσεις ή τις σημειώσεις των οικονομικών καταστάσεων των επιχειρήσεων (Zhou and Karoor, 2011).

Πιο αναλυτικά παρατηρούμε ότι η παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων, τις περισσότερες φορές, έρχεται ως επακόλουθο της (Pincus, 1989a; Rezaee, 2005; AICPA, 2016):

- Αποτυχίας της επιχείρησης να αποτυπώσει νόμιμες συναλλαγές της όπως ορίζουν τα διεθνή λογιστικά πρότυπα ή τα αντίστοιχα εθνικά λογιστικά πρότυπα
- Δημιουργίας ή αναστροφής λογιστικών προβλέψεων και εκτιμήσεων σε λογιστικά πρότυπα που το επιτρέπουν
- Παραποίησης υποστηρικτικών εγγράφων ή λογιστικών εγγραφών που αφορούν πραγματοποιηθείσες, κατά τα άλλα νόμιμες συναλλαγές της επιχείρησης ή αλλαγή του χρόνου αναγνώρισης της συναλλαγής
- Μη-ορθής αποτύπωσης ή ηθελημένης παράλειψης ουσιωδών γνωστοποιήσεων που έπρεπε να έχουν συμπεριληφθεί στις σημειώσεις των δημοσιευμένων οικονομικών καταστάσεων της επιχείρησης
- Συμπερίληψης στις οικονομικές καταστάσεις εικονικών συναλλαγών που προέκυψαν με την δημιουργία πλαστών εγγράφων
- Εκτεταμένης χρήσης λογιστικών μεθόδων που δεν προβλέπονται από τα λογιστικά πρότυπα ή χρησιμοποιούνται λανθασμένα από την επιχείρηση
- Υιοθέτησης επιθετικών λογιστικών μεθόδων που αποβλέπουν σε χειραγώγηση των κερδών της επιχείρησης και απόκρυψη της πραγματικής οικονομικής κατάστασης της οντότητας

Όλες οι παραπάνω πρακτικές αξιοποιούνται ώστε να επηρεαστούν σε σημαντικό βαθμό μία σειρά λογαριασμών ή εγγράφων που θα επιφέρουν συνεπακόλουθα αποτελέσματα στις οικονομικές καταστάσεις. Έτσι συνήθως με αυτές τις πρακτικές επιτυγχάνεται: η υπερτίμηση των εσόδων και των περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης, η απόκρυψη των οικονομικών της υποχρεώσεων ή των εξόδων, και η μη ορθή αποτύπωση των σχετικών γνωστοποιήσεων στις σημειώσεις που συνοδεύουν τις δημοσιευμένες οικονομικές καταστάσεις της εταιρίας. Αυτές τις μεθόδους θα εξετάσουμε στην συνέχεια, ομαδοποιώντας τις σε τέσσερις κατηγορίες, δεδομένου ότι είναι οι βασικότερες που χρησιμοποιούνται στοχεύοντας τελικώς στην παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων (PWC Australia, 2008; Beasley *et al.*, 2010; Omar, Johari and Hasnan, 2015).

Αναγνώριση και υπερτίμηση εσόδων

Μία από τις πιο διαδεδομένες μεθόδους παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων είναι αυτή της υπερτίμησης των εσόδων και η λανθασμένη καταχώρηση εσόδων στα αποτελέσματα χρήσης (Omar, Johari and Hasnan, 2015). Δεν είναι τυχαίο ότι οι περισσότερες περιπτώσεις παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων σχετίζονται με ζητήματα που έχουν να κάνουν με τον χρόνο αναγνώρισης των συναλλαγών στα λογιστικά βιβλία της επιχείρησης, καθώς με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται πολύ εύκολα υπερτίμηση των εσόδων (PWC Australia, 2008).

Η υπερτίμηση και η εσφαλμένη παρουσίαση των εσόδων είναι μία διαδικασία που επιτυγχάνεται με πολλούς τρόπους, μεταξύ των οποίων (PWC Australia, 2008; Coenen, 2009; Omar, Johari and Hasnan, 2015):

- Καταχώρηση πώλησης ή εσόδου χωρίς την επιτυχή παράδοση των αγαθών στον πελάτη
- Καταχώρηση λογιστικών εγγραφών αναφερόμενων σε πώληση αγαθών ή σε παροχή υπηρεσιών που βασίστηκαν σε πλαστά έγγραφα
- Καταχώρηση στα βιβλία πωλήσεων και η αναγνώριση εσόδων για συναλλαγές που αναμένεται να πραγματοποιηθούν σε μεταγενέστερο χρόνο
- Καταχώρηση αμοιβών στα βιβλία που δεν έχουν εισπραχθεί για έργα που βρίσκονται ακόμα σε εξέλιξη
- Καταχώρηση πωλήσεων και ηθελημένη καθυστέρηση παράδοσής των αγαθών στους πελάτες
- Αναγνώριση ως εσόδου του συνολικού αντιτίμου πώλησης για προϊόντα που έχουν παραχθεί αλλά δεν έχουν παραδοθεί ακόμα ή έχουν παραδοθεί μερικώς
- Διατήρηση ανοιχτών βιβλίων ή μη κλείσιμο των λογαριασμών πωλήσεων στα λογιστικά βιβλία της εταιρίας είτε στο τέλος της χρήσης είτε στην αρχή της επόμενης
- Παράδοση και καταχώρησή αγαθών στα τηρούμενα βιβλία που δεν έχουν παραγγελθεί από διάφορους πελάτες
- Μη ορθή λογιστική καταχώρηση των προϊόντων που είχαν αρχικά πωληθεί όμως στην συνέχεια επεστράφησαν στην επιχείρηση και
- Ετεροχρονισμός συμβολαίων ή παραγγελιών –με παραποίηση των σχετικών εγγράφων- σε χρόνο που να είναι ευνοϊκός για την επιχείρηση

Οι παραπάνω τρόποι είναι μόνο μερικοί εκ των οποίων, όπως είπαμε, μπορεί να εκμεταλλευτεί μία επιχείρηση για να παρουσιάσει αυξημένα έσοδα και κατά συνέπεια να προχωρήσει σε παραποίηση των οικονομικών της καταστάσεων. Δεδομένου άλλωστε του γεγονότος ότι η οικονομική ζωή εξελίσσεται ανακλύπουν και νέοι τρόποι παράδοσης ή πώλησης των αγαθών και άρα ως επακόλουθο εμφανίζονται και πιο πολύπλοκες συναλλαγές προς λογιστική καταχώρηση (AICPA, 2016). Έτσι αυξάνονται με το πέρασμα των χρόνων και οι διαθέσιμοι τρόποι που μπορεί να εκμεταλλευτεί κάποιος για να παρουσιάσει αυξημένα έσοδα καθώς και η πιθανότητες να προκύψει παραποίηση λόγω λάθους. Γι' αυτό είναι απαραίτητο την λογιστική παρακολούθηση να την αναλαμβάνουν επαγγελματίες που έχουν γνώση του τομέα δραστηριοποίησης της οικονομικής οντότητας. Καθώς κάθε τομέας έχει τις δικές του ιδιαιτερότητες αναφορικά με τον τρόπο πραγματοποίησης και με την αναγνώριση των εσόδων από την εκάστοτε συναλλαγή.

Αξίζει βεβαίως να σημειώσουμε ότι πέρα από την υπερτίμηση των εσόδων υπάρχει και μία άλλη εναλλακτική πρακτική, σύμφωνα με την οποία μία επιχείρηση μπορεί να επιλέξει αντιθέτως να προβεί στην εμφάνιση χαμηλότερων εσόδων χρήσης. Αυτό γίνεται με απώτερο στόχο να δημιουργήσει έτσι ένα οιονεί αποθεματικό για να καλύψει μεταγενέστερες ζημιές σε επόμενες χρήσεις (Omar, Johari and Hasnan, 2015).

Υπερτίμηση περιουσιακών στοιχείων του ενεργητικού

Μία άλλη ευρέως χρησιμοποιούμενη μέθοδος είναι η υπερτίμηση των στοιχείων του ενεργητικού. Η μέθοδος αυτή είναι προσφιλής καθώς το μεγαλύτερο ενεργητικό κάνει πιο ελκυστική μία επιχείρηση και βελτιώνει τους χρηματοοικονομικούς της δείκτες (Coenen, 2009). Η παρουσίαση υπερτιμημένου ενεργητικού σχετίζεται διάφορα ζητήματα και επιτυγχάνεται: με αλλαγές στην επάρκεια αποθεματικών για κάλυψη παρεχόμενης εγγύησης των προϊόντων της εταιρίας, με την μη-απομείωση περιουσιακών στοιχείων της εταιρίας, με την εσφαλμένη αποτίμηση των αποθεμάτων, με την δημιουργία ή μη προβλέψεων για επισφαλείς απαιτήσεις κ.ά. (PWC Australia, 2008).

Έτσι αναφορικά με τα πάγια και τα άυλα περιουσιακά στοιχεία, σύνηθες είναι να μην γίνεται ορθή απομείωση όσων περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης πληρούν τις αντίστοιχες προϋποθέσεις και έχουν εύλογη αξία σημαντικά μικρότερη με αποτέλεσμα να εμφανίζονται στον ισολογισμό της εταιρίας με ποσά δυσανάλογα της πραγματικής τους αξίας. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό αν αναλογιστεί κανείς ότι απομείωση μπορεί να υφίσταται όχι

μόνο ένα για πάγιο περιουσιακό στοιχείο της επιχείρησης αλλά και άυλα στοιχεία όπως: το εμπορικό σήμα, η υπεραξία ύστερα από εξαγορά κ.ά. (Coenen, 2009). Αυτά τα στοιχεία άλλωστε εμφανίζουν και ιδιαίτερη δυσκολία στην αποτίμησή τους, και άρα είναι ευκολότερο να χρησιμοποιηθούν δολίως. Η δυσκολία έγκειται στο γεγονός ότι ο προσδιορισμός της εύλογης αξίας γίνεται βάσει εκτιμήσεων της διοίκησης, με μεθόδους που η ίδια επιλέγει και με δεδομένα τα οποία πρέπει να θεωρηθούν αξιόπιστα για να συμβάλλουν στον προσδιορισμό της αξίας των περιουσιακών στοιχείων (AICPA, 2016). Παράλληλα όμως πέρα από την ορθή απομείωση των στοιχείων αυτών, αξίζει να τονίσουμε ότι πρόβλημα μπορεί να ανακύψει και από εφαρμογή μη ενδεδειγμένων μεθόδων απόσβεσής τους, πράγμα που μπορεί να οδηγήσει επίσης σε εσφαλμένη εικόνα και τελικά σε εμφάνιση στον ισολογισμό μεγεθών τα οποία έρχονται σε αναντιστοιχία με την πραγματικής τους αξία (Omar, Johari and Hasnan, 2015).

Εκτός όμως των παγίων και των άυλων περιουσιακών στοιχείων, δεν πρέπει να παραλείψουμε να αναφέρουμε ότι για την εμφάνιση μεγαλύτερου ενεργητικού πολλές φορές χρησιμοποιείται και ο λογαριασμών των αποθεμάτων. Στα αποθέματα για να επιτευχθεί η αύξηση της αξίας του λογαριασμού μία συνήθης πρακτική που ακολουθείται είναι η εμφάνιση περισσότερων αποθεμάτων από τα πραγματικά κατά την διενέργεια απογραφής ή η αποτίμησή τους σε αξία μεγαλύτερη της πραγματικής. Η αποτίμηση τους σε μεγαλύτερη αξία από την πραγματική επηρεάζει και το κόστος πωληθέντων. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η εμφάνιση μεγαλύτερου ενεργητικού το οποίο όμως δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, ενώ παράλληλα επηρεάζονται και τα αποτελέσματα χρήσης της επιχείρησης στα οποία εμφανίζεται μεγαλύτερο κέρδος (Coenen, 2009).

Υποτίμηση εξόδων και απόκρυψη υποχρεώσεων

Συνεχίζοντας, μία άλλη μέθοδος παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων είναι η υποτίμηση των εξόδων ή των υποχρεώσεων της οικονομικής οντότητας. Με τον τρόπο αυτό μία επιχείρηση καταφέρνει τόσο να παρουσιάσει βελτιωμένη εικόνα στα αποτελέσματα χρήσης έχοντας μεγαλύτερα κέρδη χρήσης ή παρουσιάζοντας μικρότερες ζημίες αλλά παράλληλα και να εμφανίσει μικρότερο όγκο υποχρεώσεων στον ισολογισμό της (Coenen, 2009). Για να το επιτύχει αυτό αξιοποιεί τακτικές που έχουν να κάνουν κατά κύριο λόγο με την εσφαλμένη κεφαλαιοποίηση εξόδων ή με την λανθασμένη λογιστική καταχώρηση εξόδων που σχετίζονται με την παραγωγή και ιδιαίτερα με την παραγωγή σε εξέλιξη (PWC Australia, 2008; Omar, Johari and Hasnan, 2015). Η κεφαλαιοποίηση εξόδων γίνεται είτε στα πάγια περιουσιακά στοιχεία είτε όπως προαναφέραμε στα αποθέματα. Με τον βασικό ισχυρισμό να

είναι ότι στην ουσία το έξοδο που κεφαλαιοποιήθηκε είναι επένδυση και όχι έξοδο (Coenen, 2009). Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό καθώς με την κεφαλαιοποίηση εξόδων πέρα από την μείωση των εξόδων επιτυγχάνεται και βελτίωση του ενεργητικού αφού οι δαπάνες αυτές τελικά αποσβένονται.

Πρέπει να τονίσουμε ότι η απόκρυψη και υποτίμηση των εξόδων ή υποχρεώσεων της επιχείρησης, ενέχει την δυσκολία ότι ο ελεγκτής καλείται να προβεί σε έλεγχο στοιχείων που δεν βρίσκονται πλέον κατά πάσα πιθανότητα εντός της επιχείρησης. Έτσι δεν έχει την δυνατότητα εξέτασης της φυσικής υπόστασης των στοιχείων που έχουν καταχωρηθεί στα λογιστικά αρχεία της εταιρίας, οφείλει όμως να τα εξετάσει ενδελεχώς (Coenen, 2009).

Παράληψη γνωστοποιήσεων από τις σημειώσεις των οικονομικών καταστάσεων

Κλείνοντας με την εξέταση των μεθόδων που χρησιμοποιούνται για την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων, πρέπει να αναφέρουμε ότι παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων μπορεί να επιτευχθεί και μέσω της παράλειψης ή της εσφαλμένης αποτύπωσης των απαιτούμενων γνωστοποιήσεων στις σημειώσεις που συνοδεύουν τις βασικές οικονομικές καταστάσεις. (AICPA, 2016) Οι γνωστοποιήσεις και οι σημειώσεις των οικονομικών καταστάσεων μπορούν να αποτυπωθούν εσφαλμένα με τέτοιο τρόπο, ώστε να επηρεάζεται η κρίση των χρηστών των οικονομικών καταστάσεων και να μην επιτρέπεται η ορθή ερμηνεία τους. (Coenen, 2009) Συνήθεις γνωστοποιήσεις που παραλείπονται από τις σημειώσεις των οικονομικών καταστάσεων είναι γνωστοποιήσεις σχετικά με: (Coenen, 2009)

- Εν εξελίξει ή επικείμενο έλεγχο από την επιτροπή κεφαλαιαγοράς ή άλλους ελεγκτικούς μηχανισμούς
- Επικείμενες υποχρεώσεις που μπορεί να προκύψουν λόγω εν εξελίξει δικαστικών υποθέσεων στις οποίες εμπλέκεται η επιχείρηση
- Σημαντική διαφοροποίηση των παρεχόμενων προϊόντων και υπηρεσιών της εταιρίας
- Απαρχαιωμένη τεχνολογία την οποία πιθανόν εξακολουθεί να χρησιμοποιεί η επιχείρηση, ιδιαίτερα όταν στον ισολογισμό της αποτιμώνται αυτά τα περιουσιακά στοιχεία βάσει του ιστορικού τους κόστους
- Σημαντική μείωση της αγοραίας αξίας διαφόρων επενδύσεων στις οποίες έχει προβεί η επιχείρηση
- Αλλαγές στις λογιστικές μεθόδους που χρησιμοποιεί η επιχείρηση, καθώς αυτό συνεπάγεται ότι δεν υπάρχει συγκρισιμότητα μεταξύ των λογιστικών περιόδων

- Μεταγενέστερα γεγονότα που συνέβησαν μετά το τέλος της χρήσης και επηρεάζουν ουσιαστικά τις οικονομικές καταστάσεις
- Ύπαρξη συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη ή συγγενείς επιχειρήσεις

Εδώ ιδιαίτερη αναφορά αξίζει να κάνουμε στις γνωστοποιήσεις που αφορούν τις συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη, καθώς με την απόκρυψή τους δύναται μία επιχείρηση να εμφανίζει μεγαλύτερα έσοδα πωλήσεων από τα πραγματικά κ.ά. (Hung and Cheng, 2018). Άλλωστε με τον τρόπο αυτό και με την ίδρυση εταιριών ειδικού σκοπού επιτεύχθηκε και η απόκρυψη της πραγματικής εικόνας και των υποχρεώσεων της Enron. Ενός σκανδάλου που θεωρείται ένα από τα μεγαλύτερα οικονομικά σκάνδαλα της σύγχρονης ιστορίας.

4.4. Ενδείξεις παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων (Red Flags)

Βασίζόμενοι σε όλο αυτό το πλαίσιο αναφοράς λοιπόν, θα δούμε παρακάτω τις βασικότερες ενδείξεις που υποδηλώνουν την πιθανή ύπαρξη απάτης και παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων μιας επιχείρησης. Ενδείξεις και δεδομένα που εμφανίζονται ως παραλειπόμενα των μεθόδων που αξιοποιούνται για την διάπραξη της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων ή είναι επακόλουθα της απάτης.

Οι ενδείξεις αυτές αξιολογούνται από τους ελεγκτικούς μηχανισμούς καθώς και από τους εξωτερικούς και εσωτερικούς ελεγκτές έτσι ώστε αυτοί να μπορέσουν να αξιολογήσουν την πιθανότητα διάπραξης απάτης. Το σύνολο αυτών των ενδείξεων ονομάζονται κόκκινες σημαίες και ο εντοπισμός τους κατά τον έλεγχο δύναται να υποδηλώνει μεγαλύτερη πιθανότητα παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων. (Pincus, 1989b; Gullkvist and Jokirii, 2013) Η ύπαρξη αυτή των ενδείξεων μάλιστα υποστηρίχθηκε και συμπεριλήφθηκε και στο ΔΠΕ 240 ως σημείο στο οποίο οφείλουν να δίνουν ιδιαίτερη έμφαση οι ελεγκτές κατά την διαδικασία προσδιορισμού του ελεγκτικού κινδύνου. (IFAC, 2009)

Ωστόσο υπάρχουν και μελέτες που υποστηρίζουν ότι η ύπαρξη αυτών των ενδείξεων δεν επιφέρει κάποιο ιδιαίτερο όφελος κατά την διαδικασία προσδιορισμού του ελεγκτικού κινδύνου και ότι οι αυτές δεν συνεισφέρουν κάτι το ιδιαίτερο όσον αφορά τον εντοπισμό των λόγων και των τρόπων που αξιοποιήθηκαν και είχαν αυτό το αποτέλεσμα (Pincus, 1989b; Hammersley, Johnstone and Kadous, 2011) ή ότι από μόνη της αυτή η τακτική δεν επαρκεί έτσι ώστε να εντοπιστούν περιπτώσεις απάτης σημειώνοντας ότι πρέπει να χρησιμοποιούνται επικουρικά καθ' όλη την διενέργεια του ελέγχου. (Krambia-karardis, 2002) Παράλληλα όμως

υπάρχουν και έρευνες που τονίζουν ότι η ύπαρξη αυτών των ενδείξεων δεν συνεπάγεται και το γεγονός ότι έχει διαπραχθεί με βεβαιότητα απάτη εκ μέρους της επιχείρησης. (Magro and Da Cunha, 2017)

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω και συγκεντρώνοντας μία σειρά σχετικών μελετών καταλήγουμε ότι οι σημαντικότερες ενδείξεις ή συνθήκες που δύναται να υποδηλώνουν απάτη εκ μέρους της επιχείρησης ή αυξάνουν την πιθανότητα εμφάνισής της μεταξύ άλλων είναι: (Krambia-kapardis, 2002; European Federation of Accountants, 2005; PWC Australia, 2008; IFAC, 2009; Gullkvist and Jokipii, 2013):

- Απώλειες εσόδων που απειλούν την συνέχιση εργασιών της επιχείρησης και ενισχύουν τον κίνδυνο άμεσης χρεοκοπίας της
- Ο έντονος ανταγωνισμός που επικρατεί σε έναν κλάδο και τα μειωμένα περιθώρια κέρδους ή ακόμα και η ενδεχόμενη αδυναμία της επιχείρησης να ακολουθήσει της εξελίξεις της αγοράς
- Μείωση της υφιστάμενης πελατείας και παύση εργασιών πληθώρας επιχειρήσεων είτε του κλάδου στον οποίο δραστηριοποιείται η επιχείρηση είτε συνολικότερα στην αγορά
- Έλλειψη ρευστότητας ακόμη και όταν η επιχείρηση δηλώνει κέρδη εντός της χρήσης
- Υπερβολικά υψηλή κερδοφορία και ανάπτυξη της επιχείρησης δυσανάλογα σε σύγκριση με τους άμεσους ανταγωνιστές της
- Αλλαγές στο ρυθμιστικό και νομικό πλαίσιο της χώρας που λειτουργεί η επιχείρηση και μη συμμόρφωσή της ή λογιστικές πρακτικές αντίθετες από τις συνήθειες που χρησιμοποιούνται στον κλάδο δραστηριοποίησης της επιχείρησης
- Πρόβλεψη για επιπρόσθετες αμοιβές (bonus) της διοίκησης σε περίπτωση επίτευξης συγκεκριμένων οικονομικών στόχων
- Ουσιώδεις συναλλαγές με συγγενείς ή θυγατρικές οντότητες του ομίλου που είτε δεν σχετίζονται με τις συνήθειες δραστηριότητες της επιχείρησης ιδιαίτερα όταν οντότητες αυτές δεν υπόκεινται σε υποχρέωση ελέγχου των οικονομικών τους καταστάσεων
- Λογιστικές εκτιμήσεις βασιζόμενες σε υποκειμενική κρίση για όσα πρότυπα το προβλέπουν, που όμως δεν μπορούν να δικαιολογηθούν επαρκώς βάσει των διαθέσιμων δεδομένων
- Λογιστικές εγγραφές που είναι ανακριβείς ή δεν έχουν καταχωρηθεί στο σωστό χρόνο
- Αδικαιολόγητες συναλλαγές ή ακόμα και ύπαρξη λογιστικών λογαριασμών με υπόλοιπα που δεν μπορούν να τεκμηριωθούν

- Σημαντικές, ασυνήθεις ή ιδιαίτερα πολύπλοκες συναλλαγές κυρίως στο τέλος της χρήσης
- Συναλλαγές μέσω ενδιάμεσων μερών χωρίς επαρκή αιτιολόγηση
- Ύπαρξη τραπεζικών λογαριασμών ή θυγατρικών εταιριών σε φορολογικούς παραδείσους χωρίς επαρκή αιτιολόγηση
- Μη ύπαρξη εταιρικής κουλτούρας που να αποτρέπει την εμφάνιση τέτοιων φαινομένων ή μη-υιοθέτηση της εταιρικής κουλτούρας από το σύνολο των εργαζομένων εντός της επιχείρησης
- Ανεπαρκής εσωτερικός έλεγχος και αδυναμία της διοίκησης να διορθώσει τα τρωτά σημεία του εσωτερικού ελέγχου και των εποπτικών μηχανισμών της επιχείρησης εγκαίρως
- Εμφανής προθυμία της διοίκησης να επιστρατεύσει όλα τα δυνατά μέσα ώστε να παρουσιάσει ελκυστικότερα οικονομικά δεδομένα προς όφελος της επιχείρησης
- Μη διάκριση μεταξύ των προσωπικών εξόδων και των εξόδων που γίνονται για την επιχείρηση από τους ιδιοκτήτες ή την διοίκηση
- Υπερβολικά στενές σχέσεις μεταξύ της διοίκησης και των ελεγκτών
- Ύπαρξη στελεχών της διοίκησης με ιστορικό αξιοποίησης και επιστράτευσης μη-νόμιμων πρακτικών με στόχο να επιτύχουν προσωπικούς ή επαγγελματικούς στόχους
- Ανάγκη της επιχείρησης να συγκαλύψει παράνομες ενέργειες
- Πολυτελής προσωπική ζωή των στελεχών της διοίκησης που δεν δικαιολογείται από τις αμοιβές και τα έσοδά τους
- Ισχυρισμοί για απώλεια σημαντικών εγγράφων που ζητά ο ελεγκτής για να συνεχίσει τον έλεγχο ή ύπαρξη εγγράφων που φαίνεται να έχουν τροποποιηθεί δολίως ή απώλεια των πρωτότυπων εγγράφων που αναμένεται ότι θα έπρεπε να έχει η επιχείρηση
- Ύπαρξη και απόσβεση σημαντικών περιουσιακών στοιχείων που δεν δικαιολογούνται βάσει της λειτουργίας της επιχείρησης ή των ευρημάτων του ελέγχου
- Απαντήσεις κατά την διενέργεια του ελέγχου είτε από την διοίκηση είτε από τους εργαζομένους που είναι αντικρουόμενες ή απαιτούν διερεύνηση
- Σημαντικές διαφορές μεταξύ των υπολοίπων των λογαριασμών και των εξωτερικών επιβεβαιώσεων
- Συχνές αλλαγές λογιστικών μεθόδων όπου το επιτρέπουν τα πρότυπα
- Άρνηση πρόσβασης και μη παροχή των απαιτούμενων ελεγκτικών τεκμηρίων

- Λιγότερα ή περισσότερα αποθέματα κατά την φυσική απογραφή της αποθήκης και γενικότερα ασυμφωνία με τα τηρούμενα ηλεκτρονικά δεδομένα της αποθήκης
- Μεγάλες αναπροσαρμογές στα υπόλοιπα των λογαριασμών, μετά το τέλος της χρήσης
- Ύπαρξη ψευδών εγγραφών με σκοπό τον λογιστικό ισοσκελισμό των λογαριασμών

Όλες αυτές οι ενδείξεις όπως προείπαμε εμφανίζονται ως παραλειπόμενα των μεθόδων που αξιοποιούνται για την διάπραξη της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων ή είναι επακόλουθα της απάτης. Εδώ, όπως θα δούμε και στο επόμενο κεφάλαιο, έρχεται να συνδράμει με τον τρόπο της η παρουσία του ελέγχου, καθώς η αποκάλυψη της απάτης έχει μία σειρά συνεπειών για όλο το οικονομικό κύκλωμα.

4.5. Οι συνέπειες από την αποκάλυψη παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων

Πολλές φορές όσοι διαπράττουν απάτη ή παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων της επιχείρησης το κάνουν, όπως είδαμε και παραπάνω, για διάφορους λόγους μεταξύ των οποίων είναι το προσωπικό όφελος, η ανάγκη να ανταποκριθούν στις προσδοκίες ή να ανατρέψουν την αρνητική εικόνα που έχει σχηματίσει μέχρι εκείνη την στιγμή το επενδυτικό κοινό από πιθανά αρνητικά για την επιχείρηση δημοσιεύματα (Hajek and Henriques, 2017).

Η αποκάλυψη παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων όμως έχει μία σειρά από συνέπειες τόσο άμεσες που αφορούν τις οικονομικές επιπτώσεις της εμπλεκόμενης οντότητας και των μελών της αλλά και έμμεσες που σχετίζονται με τα νομικά έξοδα, την απώλεια παραγωγικότητας, την απώλεια εμπιστοσύνης των πελατών και προμηθευτών αλλά και την κατάρρευση της φήμης της εταιρίας (Omar, Johari and Hasnan, 2015). Μερικές από τις βασικότερες συνέπειες που εγκυμονεί η αποκάλυψη της απάτης και της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων θα δούμε παρακάτω.

Οικονομικές συνέπειες

Οι οικονομικές επιπτώσεις από την απάτη και την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων είναι πολύ μεγάλες καθώς επηρεάζουν πολυποίκιλα το οικονομικό κύκλωμα. Το γεγονός ότι κάποιες περιπτώσεις έχουν διάρκεια στον χρόνο και παραμένουν αφανείς για μεγάλο χρονικό διάστημα δυσχεραίνει την παροχή μίας ασφαλούς εκτίμησης για τις συνολικές

οικονομικές συνέπειες της απάτης. Αφού είναι πολλές περιπτώσεις που εν τέλει δεν μπορούν να συνυπολογιστούν στις οικονομικές ζημιές οι οποίες αποδίδονται σε περιπτώσεις απάτης δεδομένου ότι δεν έχουν ακόμα αποκαλυφθεί (Zager, Malis and Novak, 2016).

Παρόλα αυτά εκτιμάται ότι μόνο το 2018 οι οικονομικές απώλειες λόγω παραπονημένων οικονομικών καταστάσεων ανήλθαν κατά μέσο όρο στις \$800.000 ανά περίπτωση ενώ οι απώλειες που αποδίδονται σε απάτη υπολογίζονται ότι είναι το 5% των συνολικών εσόδων των εταιριών (ACFE, 2018). Εδώ ως ιστορικό δεδομένο αξίζει να αναφέρουμε ότι μόνο η κατάρρευση της Enron είχε ως αποτέλεσμα οικονομικές απώλειες ύψους \$70.000.000.000 για τις κεφαλαιαγορές αλλά και επιπρόσθετες οικονομικές συνέπειες καθώς πληθώρα εργαζομένων έχασαν τις δουλειές τους και τις οικονομίες τους αλλά και τα συνταξιοδοτικά τους πακέτα (Omar, Johari and Hasnan, 2015; Huang *et al.*, 2017). Γίνεται αντιληπτό λοιπόν ότι κόστος από την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων είναι πολύ μεγαλύτερο απ' ό τι μπορεί να πιστεύει κάποιος καθώς οι επιπτώσεις από την αποκάλυψη της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων βαραίνουν όχι μόνο την επιχείρηση που διέπραξε την απάτη αλλά και άλλα μέρη του οικονομικού κυκλώματος όπως τους πιστωτές, το επενδυτικό κοινό κ.ά. (Kim, Baik and Cho, 2016).

Οι επιπτώσεις μάλιστα που μπορεί να έχει η αποκάλυψη της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων είναι ικανές να μειώσουν δραματικά την χρηματιστηριακή αξία μίας εταιρίας ή ακόμα και να οδηγήσουν σε αποπομπή της από τις χρηματιστηριακές αγορές με ενδεχόμενη ακόμα και την κατάρρευσή της (Beasley *et al.*, 2010; Center for Audit Quality, 2010; Kamarudin, Ismail and Mustapha, 2012). Έτσι οι οικονομικές επιπτώσεις των μετόχων φαίνεται να είναι πολύ μεγάλες όταν οι εταιρίες των οποίων κατέχουν μετοχικό κεφάλαιο κατηγορούνται για παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων. Το συνολικό κόστος δε από την αποκάλυψη απάτης και την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων εκτιμάται ότι είναι πολύ μεγαλύτερο από οποιοδήποτε προσωρινό οικονομικό όφελος. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι ελάχιστες εταιρίες που επιβιώνουν μετά από την γνωστοποίηση της απάτης είναι κατά κύριο λόγο αυτές που εμφανίζονται ότι ήταν ήδη αρκετά ισχυρότερες από τον ανταγωνισμό τους πριν βρεθούν αντιμέτωπες με την αποκάλυψη της απάτης που είχαν διαπράξει, με τις υπόλοιπες τελικά να καταρρέουν (Karpoff, Lee and Martin, 2008).

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι πέρα από την αποκάλυψη της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων ακόμα και η διερεύνηση μίας υπόθεσης απάτης από τις ελεγκτικές αρχές έχει ως αποτέλεσμα μεγάλες απώλειες όσον αφορά την χρηματιστηριακή αξία των

μετοχών της εμπλεκόμενης οντότητας. Απώλειες που δεν περιορίζονται μόνο κατά την διάρκεια της αρχικής γνωστοποίησης, αντιθέτως εντείνονται και ενισχύονται κάθε φορά που εμφανίζονται αναδημοσιεύσεις σχετικά με την εξέλιξη της υπόθεσης (Karpoff, Lee and Martin, 2008). Οι απώλειες αυτές εμφανίζονται να αντικατοπτρίζουν ένα 17%-25% της συνολικής κεφαλαιοποίησης της εταιρίας οι οποίες έρχονται ως άμεσο επακόλουθο της αποκάλυψης της απάτης και άλλο ένα επιπρόσθετο 7% σε περίπτωση που ανακοινωθεί ότι θα επιληφθούν επί του θέματος οι αρμόδιοι ελεγκτικοί μηχανισμοί (Karpoff, Lee and Martin, 2008; Beasley *et al.*, 2010).

Για όλους τους λόγους που προαναφέρθηκαν, το κίνητρο για να διαπράξει μία εταιρία απάτη πρέπει να είναι ιδιαίτερα μεγάλο αν αναλογιστεί κανείς ότι το κόστος της αποκάλυψης της απάτης μπορεί να είναι δυσβάσταχτο (Rezaee, 2005). Έτσι η διοίκηση είναι αυτή που σταθμίζει κάθε φορά αν παραδείγματος χάριν το όφελος από την πιθανή αύξηση της χρηματιστηριακής αξίας της επιχείρησης υπερβαίνει την πιθανότητα και το όποιο κόστος από την αποκάλυψη της απάτης (Zhou and Karoor, 2011). Παρότι λοιπόν η ακεραιότητα και η διαφάνεια είναι στοιχεία πολύ σημαντικά για την δράση μίας εταιρία και εκτιμώνται ιδιαίτερα, η τάση δείχνει ότι όταν το εκτιμώμενο όφελος από την παραβίωση της νομοθεσίας διαφαίνεται να είναι μεγαλύτερο από τις πιθανές οικονομικές επιπτώσεις ή επιπτώσεις στην φήμη της εταιρίας και της διοίκησης, τότε οι ανησυχίες για τις όποιες επιπτώσεις φαίνεται να είναι αισθητά μικρότερες. Κάτι που οδηγεί σε παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων και παράβαση της νομοθεσίας χωρίς ιδιαίτερες αναστολές (Chen *et al.*, 2013).

Οι οικονομικές επιπτώσεις όμως δεν περιορίζονται εδώ αλλά συμπεριλαμβάνονται και τα πιθανά πρόστιμα που μπορεί να επιβληθούν τόσο στους εμπλεκόμενους αλλά και στην ίδια την επιχείρηση. Χαρακτηριστικό είναι ότι σύμφωνα με έρευνες επιβάλλεται πρόστιμο στο 65% των περιπτώσεων που έχει εντοπιστεί διάπραξη απάτης ενώ ταυτόχρονα στο 43% των περιπτώσεων αυτών όσοι επωφελήθηκαν υποχρεούνται να επιστρέψουν τα κέρδη που αποκόμισαν από την δραστηριότητα τους αυτή (Beasley *et al.*, 2010). Παράλληλα εστιάζοντας στους οικονομικούς διευθυντές, τα προαναφερθέντα ποσοστά διαφοροποιούνται με το 37% των εμπλεκόμενων να υποχρεούται να επιστρέψει τα κέρδη που αποκόμισε και το 47% να βρίσκεται αντιμέτωπο με οικονομικές κυρώσεις (Feng *et al.*, 2011). Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι μόνο για τις περιπτώσεις των Enron και WorldCom τα διευθυντικά στελέχη βρέθηκαν αντιμέτωπα με πρόστιμα που άγγιζαν τα \$10.000.000 (Fich and Shivdasani, 2007). Παρόλα αυτά τα πρόστιμα που επιβάλλονται αντιστοιχούν μόνο σε ένα πολύ μικρό μέρος της οικονομικής απώλειας που μπορεί να υποστεί τόσο μία επιχείρηση αλλά και οι εμπλεκόμενοι

της σε περίπτωση αποκάλυψης της απάτης καθώς οι μεγαλύτερες απώλειες προέρχονται από την απώλεια φήμης και εμπιστοσύνης που συνεπάγεται μία τέτοια αποκάλυψη σχετικά με την λειτουργία της εταιρίας (Karpoff, Lee and Martin, 2008).

Έτσι λοιπόν, πέρα από τις άμεσες οικονομικές απώλειες υπάρχουν και οι έμμεσες που σχετίζονται με την φήμη και την γενικότερη λειτουργία της εταιρίας. Άλλωστε η αποκάλυψη της απάτης όπως προαναφέραμε επηρεάζει όλο το οικονομικό κύκλωμα και επιφέρει μία σειρά συνεπειών για την επιχείρηση μεταξύ των οποίων είναι: η απορρόφηση του εργατικού δυναμικού της εταιρίας για την υποστήριξή της κατά την διαδικασία διερεύνησης της υπόθεσης από τις ελεγκτικές αρχές, η ενασχόληση των διοικούντων με την διαδικασία διερεύνησης και η απόσπασή τους από άλλα σημαντικότερα ζητήματα που αφορούν την λειτουργία της εταιρίας, η αφιέρωση σημαντικού κεφαλαίου και χρόνου για να ανακτηθεί η χαμένη εμπιστοσύνη των πελατών και των προμηθευτών της επιχείρησης αλλά και μία σειρά άλλων ζητημάτων (Fich and Shivdasani, 2007; Karpoff, Lee and Martin, 2008; Rahman and Anwar, 2014).

Απώλεια φήμης και εμπιστοσύνης

Οι οικονομικές κυρώσεις, όπως αναλύθηκαν παραπάνω, είναι ένα σοβαρό ζήτημα που πρέπει να λαμβάνουν υπόψιν οι επιχειρήσεις κατά την απόφασή τους να διαπράξουν απάτη μέσω της παραποίησης των οικονομικών τους καταστάσεων όμως δεν είναι το μόνο καθώς μεγάλο πλήγμα δέχεται και η φήμη της εταιρίας, κάτι που μπορεί να αποδειχθεί περισσότερο επιβλαβές μακροπρόθεσμα. Δεν είναι λίγες οι φορές που οι οικονομικές και νομικές κυρώσεις με τις οποίες συχνά έρχονται αντιμέτωποι οι εμπλεκόμενοι σε φαινόμενα απάτης είναι πολύ μικρότερες από τις τελικές οικονομικές συνέπειες που θα προκύψουν. Αρκεί να αναλογιστεί κανείς τον αντίκτυπο που έχει μία τέτοιου είδους είδηση, περί μη συμμόρφωσης της εταιρίας με το ισχύον νομικό πλαίσιο χρηματοοικονομικής αναφοράς, για το εμπορικό σήμα και την φήμη της επιχείρησης (Karpoff, Lee and Martin, 2008). Άλλωστε αναμένεται ότι η αποκάλυψη της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων θα επηρεάσει αρνητικά τις σχέσεις της εταιρίας με τους πελάτες και με τους προμηθευτές της αλλά και θα διαφοροποιήσει την αντίληψη των επενδυτών για την οικονομική της θέση (Bishop *et al.*, 2007; Kamarudin, Ismail and Mustapha, 2012).

Αυτό συμβαίνει καθώς στην σύγχρονη εποχή της ραγδαίας ανάπτυξης των ψηφιακών μέσων και την διαφάνειας, δεν είναι πολλές φορές στην ευχέρεια της επιχείρησης να ελέγξει

το κατά πόσο ένα πιθανώς απλό ζήτημα θα εξελιχθεί για την ίδια σε κρίση. Σε αντίθεση άλλωστε με το νομικό πλαίσιο το οποίο χρειάζεται χρόνο για να μεταβληθεί, η αλλαγή της αντίληψης του κοινωνικού συνόλου και των επενδυτών για το εμπορικό σήμα μίας επιχείρησης μπορεί να είναι ταχύτατη. αφού δεν υπόκειται στους αντίστοιχους περιορισμούς (PwC, 2018).

Έτσι η αποκάλυψη της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων και η έκταση που θα αποκτήσει το θέμα στα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι προδιαγεγραμμένο ότι θα δημιουργήσει ένα αρνητικό κλίμα στην επιχειρηματική κοινότητα και σε απώλεια φήμης. (Kamarudin, Ismail and Mustapha, 2012) Άλλωστε στο σύγχρονο επιχειρηματικό περιβάλλον εγκυμονεί και ο κίνδυνος να υπερισχύσει ή και να προβληθεί μόνο η αρνητική είδηση για τα πεπραγμένα της εταιρίας, και οι όποιες αποφάσεις των ενδιαφερομένων να βασιστούν εκεί, αγνοώντας το πιθανό θετικό ιστορικό της. (PwC, 2018) Αυτό ως επακόλουθο μπορεί να έχει την απώλεια δυνητικών επενδυτών αλλά και την απώλεια εμπιστοσύνης των μετόχων, καθώς μετά την αποκάλυψη της όποιας παρατυπίας υπάρχει αβεβαιότητα των επενδυτών όπως είπαμε για την οικονομική θέση της επιχείρησης. Δεδομένου ότι αντιλαμβάνονται ότι οι επενδυτικές τους αποφάσεις βασίστηκαν για μεγάλο χρονικό διάστημα σε ανακριβή οικονομικά δεδομένα (Hogan *et al.*, 2008; Amiram *et al.*, 2018).

Πολλές φορές βέβαια δεν είναι απαραίτητη ούτε η αποκάλυψη απάτης εκ μέρους της επιχείρησης αλλά αρκούν κάποια γεγονότα ή ανακοινώσεις της, για να κινητοποιηθεί το επενδυτικό κοινό. Μεταξύ αυτών των γεγονότων δύναται να είναι: η ανακοίνωση από την εταιρία για αναμόρφωση και αναδημοσίευση των οικονομικών της καταστάσεων, η οικειοθελής αποκάλυψη της απάτης, η απομάκρυνση ή η παραίτηση ανθρώπων της διοίκησης, η απομάκρυνση ή η αλλαγή εξωτερικών ελεγκτών κ.ά. Η αναταραχή αυτή είναι αναμενόμενη καθώς είναι σύνηθες μετά από την διάπραξη της απάτης να ακολουθεί μία εκ των παραπάνω ενεργειών και αυτό είναι κάτι που κινητοποιεί τόσο τις ελεγκτικές αρχές αλλά δίνει και μία αρνητική ένδειξη προς το επενδυτικό κοινό δημιουργώντας ανησυχία για τις επικείμενες εξελίξεις (Karpoff, Lee and Martin, 2008).

Εδώ αξίζει να σημειώσουμε ότι το επενδυτικό κοινό αξιολογεί όχι μόνο τις ενδείξεις ή την πιθανότητα διάπραξης απάτης και παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων από την πλευρά της επιχείρησης αλλά και την σοβαρότητα και τις επερχόμενες συνέπειες που δύναται να έχει η αποκάλυψή της απάτης. Έτσι αναμένεται ότι όσο μεγαλύτερες αναμένεται να είναι οι συνέπειες από την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων τόσο εντονότερη να είναι και η αντίδραση των επενδυτών έναντι της εταιρίας, με απόσυρση μεγαλύτερου μέρους του

υπενδεδυμένους τους σε αυτήν κεφαλαίου (Fich and Shivdasani, 2007). Η αντίδραση αυτή είναι κάτι περισσότερο από πιθανή δεδομένου ότι μεταβάλλονται σε μεγάλο βαθμό οι προσδοκίες τους για επερχόμενα κέρδη και αντιλαμβάνονται ότι το αμέσως επόμενο διάστημα η επιχείρηση αυτή έχει αυξημένες πιθανότητες να έρθει αντιμέτωπη με ζημίες (Amiram *et al.*, 2018).

Όμως η φήμη δεν επηρεάζει όπως είπαμε μόνο τις σχέσεις της εταιρίας με το επενδυτικό κοινό. Το ισχυρό εμπορικό σήμα είναι ιδιαίτερα πολύτιμο καθώς προσφέρει στην επιχείρηση την ευκαιρία να διαπραγματευτεί με ευνοϊκούς όρους κατά την σύναψη συμβολαίων και συμβάσεων συνεργασίας με πελάτες, εργαζόμενους και προμηθευτές (Amiram *et al.*, 2018). Η αποκάλυψη λοιπόν της απάτης και της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων ενδέχεται να επιφέρει μία σειρά από δυσμενή για την επιχείρηση γεγονότα όπως: μείωση των πωλήσεων, υψηλότερα λειτουργικά κόστη και αυξημένο κόστος δανεισμού.

Όλα τα παραπάνω είναι αποτέλεσμα της χαμένης αξιοπιστίας της επιχείρησης, η οποία καλείται να ανταποκριθεί και να διαφοροποιήσει τους όρους συνεργασίας με πολλούς εκ των αντισυμβαλλόμενων της, οι οποίοι πιστεύουν πλέον ότι η εταιρεία δεν θα τηρήσει τις συμβάσεις και τους όρους συνεργασίας μεταξύ τους και θα ενεργήσει ευκαιριακά και επιζήμια και απέναντι στους ίδιους. Παράλληλα όμως η επιχείρηση έχει να αντιμετωπίσει και την δυσπιστία για την εγκυρότητα των μελλοντικών οικονομικών καταστάσεων που θα δημοσιεύσει αλλά και να αποδείξει εκ νέου ότι είναι αξιόπιστος συνεργάτης (Rezaee, 2005; Chava *et al.*, 2010; Chen, Zhu and Wang, 2011; Amiram *et al.*, 2018).

Παρόλα αυτά θα πρέπει να αναφέρουμε ότι υπάρχει και μία μικρή μερίδα εταιριών η οποία δεν έχει να αντιμετωπίσει συνέπειες από την δυσφήμιση και την απώλεια εμπιστοσύνης. Αυτές είναι κατά κύριο λόγο εταιρίες οι οποίες είτε είναι λιγότερο γνωστές και δεν έχουν μεγάλο κύκλο συνεργατών με αποτέλεσμα να μην διαθέτουν ισχυρό εμπορικό σήμα ή εταιρίες που δραστηριοποιούνται σε γεωγραφικές περιοχές και κλάδους που τα ποσοστά εμφάνισης απάτης είναι ιδιαίτερα υψηλά. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην προκαλεί έκπληξη η αποκάλυψη διάπραξης απάτης από αυτές τις εταιρίες, με όλα τα εμπλεκόμενα μέρη να εμφανίζονται ήδη προετοιμασμένα ή αδιάφορα γι' αυτό το ενδεχόμενο (Agrawal, Jaffe and Karpoff, 1999).

Ύστερα λοιπόν από την ανάλυση που προηγήθηκε γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι η δυσφήμιση που θα υποστεί η επιχείρηση που διέπραξε απάτη και παραποίηση των

οικονομικών της καταστάσεων θα έχει πολύπλευρες συνέπειες που σε μεγάλο βαθμό θα επηρεάσουν της λειτουργία της.

Συνέπειες για τους εμπλεκόμενους

Οι συνέπειες από την αποκάλυψη της απάτης όμως δεν περιορίζονται μόνο σε επίπεδο εταιρίας αλλά επεκτείνονται και στους ίδιους τους εμπλεκόμενους. Έτσι όσοι διέπραξαν απάτη βρίσκονται αντιμέτωποι με μία σειρά κυρώσεων οι οποίες δεν περιορίζονται μόνο στο οικονομικό σκέλος και στην φήμη τους, παράγοντες στους οποίους ήδη αναφερθήκαμε. Κατά κύριο λόγο με τέτοιου είδους συνέπειες έρχονται αντιμέτωπα τα διευθυντικά στελέχη που έχουν και την μεγαλύτερη ευθύνη για τα πεπραγμένα της εταιρίας.

Έτσι μία από τις σημαντικότερες επιπτώσεις που μπορεί να αντιμετωπίσει ένα ανώτατο στέλεχος είναι η απόλυση ή η αποπομπή του από το διοικητικό συμβούλιο. Αυτό μάλιστα αποτελεί και το βασικό αντικίνητρο που προβάλλεται στους διευθύνοντες συμβούλους και τους οικονομικούς διευθυντές ώστε αυτοί να μην εμπλακούν και να καταπολεμηθούν τέτοιου είδους φαινόμενα (Amiram *et al.*, 2018). Η απομάκρυνση όσων ενεπλάκησαν στην διάπραξη της απάτης και την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων είναι λογικό να επέρχεται της αποκάλυψης του γεγονότος, καθώς η επιχείρηση προσπαθεί με αυτό τον τρόπο να ανακτήσει την χαμένη της αξιοπιστία και την φήμη που κατείχε, να μειώσει την έκθεσή της σε κινδύνους και μελλοντικές συνέπειες από την αποκάλυψη της απάτης και να βελτιώσει τον τρόπο λειτουργίας της. Λόγω αυτών των γεγονότων είναι πιθανό άλλωστε το κόστος από την αλλαγή των διοικητικών στελεχών, και την μεταβατική περίοδο που θα ακολουθήσει, να είναι σημαντικά μικρότερο από το συνολικό κόστος που θα είχε για την επιχείρηση η παραμονή τους (Agrawal, Jaffe and Karhoff, 1999). Ενδεικτικό άλλωστε είναι το γεγονός ότι μετά την αποκάλυψη της απάτης το 60%-80% των οικονομικών διευθυντών και των διευθυνόντων συμβούλων απομακρύνονται από τις θέσεις τους (Desai, Hogan and Wilkins, 2006; Beasley *et al.*, 2010). Με το γεγονός αυτό να επηρεάζει και συνολικά την μετέπειτα πορεία τους, καθώς τίθεται εν αμφιβόλω η διοικητική τους ικανότητα να εποπτεύουν αποτελεσματικά τις λειτουργίες της επιχείρησης άρα και η επάρκειά τους για αντίστοιχη θέση ευθύνης στο μέλλον (Kuang and Lee, 2017).

Με την απομάκρυνση από την θέση τους όμως δεν έρχονται αντιμέτωπα μόνο τα ανώτατα διοικητικά στελέχη της εταιρίας αλλά και τα εξωτερικά μέλη του διοικητικού της συμβουλίου. Αυτό έγκειται στο γεγονός ότι ο ρόλος των εξωτερικών μελών ενός διοικητικού

συμβουλίου είναι ο έλεγχος των πεπραγμένων της διοίκησης από άτομα που δεν εμπλέκονται σε θέσεις που θα μπορούσαν να υποκινήσουν την παραποίηση ή να παραποιήσουν τις οικονομικές καταστάσεις της οντότητας (Beasley, 1996). Παρόλα αυτά στις περιπτώσεις που κάποιος ενεργεί ως εξωτερικό μέλος δεν είναι ιδιαίτερα πιθανό να εκδιωχθεί από την εταιρία που εμφανίστηκε το παράπτωμα αλλά από τις άλλες εταιρίες στις οποίες ενεργεί επίσης ως εξωτερικό μέλος του διοικητικού συμβουλίου. Καθώς αμφισβητείται πλέον η ικανότητά του να εποπτεύει την διοίκηση. Όλα τα παραπάνω όμως διαφοροποιούνται σε περίπτωση που αυτό το μέλος ανήκει ή είναι επικεφαλής της επιτροπής ελέγχου. Σε εκείνη την περίπτωση η απομάκρυνσή του είναι άμεση και από την εμπλεκόμενη εταιρία (Fich and Shivdasani, 2007).

Οι συνέπειες όμως των διοικητικών στελεχών δεν περιορίζονται μόνο στην απομάκρυνσή τους από την θέση τους. Μία άλλη πολύ σημαντική ποινή είναι η απαγόρευση που μπορεί να τους επιβληθεί, ώστε αυτοί να μην έχουν την δυνατότητα να είναι οικονομικοί διευθυντές ή διευθύνοντες σύμβουλοι στο μέλλον σε καμία εταιρία, απαγόρευση που μπορεί να περιορίζεται σε συγκεκριμένη χρονική διάρκεια ή να είναι και απαγόρευση εφόρου ζωής (Karpoff, Lee and Martin, 2008; Feng *et al.*, 2011; Soltani, 2014). Μία τέτοιου είδους απαγόρευση μπορεί να είναι καταστροφική για την μετέπειτα πορεία τους και σίγουρα αναμένεται ότι θα επηρεάσει αρνητικά την καριέρα του εμπλεκόμενου, αφού θέτει περιορισμούς και στην εξέλιξή του αλλά και στις μελλοντικές του απολαβές, επηρεάζοντας παράλληλα και την επιχείρηση στο σύνολό της (Karpoff, Lee and Martin, 2008; Feng *et al.*, 2011).

Τέλος είναι πιθανό να απαγγελθούν στους εμπλεκόμενους και άλλες πιο σοβαρές κατηγορίες που μπορεί να έχουν ως αποτέλεσμα την ποινική τους δίωξη. Συγκεκριμένα σε ένα 20% των εμπλεκόμενων οικονομικών διευθυντών ή διευθυνόντων συμβούλων αναμένεται ότι θα απαγγελθούν κατηγορίες ποινικού χαρακτήρα (Beasley *et al.*, 2010). Έτσι μπορεί να βρεθούν αντιμέτωποι με φυλάκιση, κατ'οίκον περιορισμό, αποφυλάκιση υπό εποπτεία, υποχρέωση προσφοράς κοινωνικής εργασίας κ.ά. (Karpoff, Lee and Martin, 2008; Beasley *et al.*, 2010).

Σύνοψη των συνεπειών

Εν κατακλείδι σύμφωνα τόσο με όσα προαναφέραμε αλλά και με τον (du Toit, 2008) οι συνέπειες από την απάτη και την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων είναι πολύπλευρες και συνοψίζονται ως εξής, με την απάτη να:

- Επιδρά αρνητικά στην διαδικασία κατάρτισης των οικονομικών καταστάσεων καθώς υπονομεύει την ποιότητα και την διαφάνεια τους
- Επιδρά αρνητικά στην υστεροφημία και στην ακεραιότητα του ελεγκτικού επάγγελμα επαγγέλματος αλλά και αυτό του λογιστή
- Καταβαρθεώνει την εμπιστοσύνη των χρηματαγορών όσον αφορά την αξιοπιστία των οικονομικών καταστάσεων που δημοσιεύουν οι εταιρίες δημοσίου ενδιαφέροντος
- Έχει ως συνέπεια το ανθρώπινο δυναμικό να αποσπάται από την εργασία του και από τις συνήθεις δραστηριότητες της επιχείρησης, είτε λόγω του γενικότερου κλίματος που επικρατεί είτε για να συνδράμει στην διαδικασία διερεύνησης της απάτης
- Κάνει τις χρηματαγορές λιγότερο αποτελεσματικές και να οδηγεί σε μεγάλες απώλειες την οικονομία στο σύνολό της
- Αυξάνει τα νομικά κόστη και την πιθανότητα για επερχόμενες ζημιές λόγω κυρώσεων
- Έχει τεράστιο αρνητικό αντίκτυπο στην καριέρα και την μελλοντική επαγγελματική ανέλιξη των ατόμων που ενεπλάκησαν στην διάπραξη της
- Οδηγεί σε μεγάλες οικονομικές απώλειες την εταιρία που φέρεται να έχει διαπράξει απάτη ή ακόμα μπορεί να επιφέρει και την χρεοκοπία της
- Οδηγεί σε αυξημένο κρατικό παρεμβατισμό για τον εντοπισμό και την καταπολέμησή της

4.6. Σύνοψη κεφαλαίου

Σε αυτό το κεφάλαιο δώσαμε αρχικά έμφαση στα κίνητρα που μπορεί να έχει κάποιος ώστε να προχωρήσει σε παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων. Είδαμε λοιπόν ότι τα βασικότερα κίνητρα που εντοπίζουμε έχουν να κάνουν είτε με την προσωπική ζωή είτε με τις επαγγελματικές επιδιώξεις του καθενός. Έτσι αναδείξαμε ότι όσοι προβαίνουν σε παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων μίας επιχείρησης είναι συνήθως ανώτατα διοικητικά στελέχη. Αυτό συμβαίνει γιατί αφενός έχουν την δυνατότητα να το κάνουν και αφετέρου έχουν και περισσότερα κίνητρα.

Τα επαγγελματικά τους κίνητρά απορреύσουν από την ανάγκη τους να ανταποκριθούν στις προσδοκίες του επενδυτικού κοινού και των μετόχων και από την πίεση που δέχονται ώστε εξασφαλίσουν την αντίστοιχη χρηματοδότηση ή τους ευνοϊκούς οικονομικούς όρους συναλλαγής που έχει ανάγκη η επιχείρηση. Ενώ όσον αφορά τα προσωπικά τους κίνητρα, αυτά μπορεί να αφορούν την προσπάθειά τους: να διεκδικήσουν μεγαλύτερες οικονομικές

απολαβές, να συντηρήσουν τον ακριβό τρόπο ζωής που έχουν υιοθετήσει, να αποκτήσουν μεγαλύτερη αναγνώριση και κύρος και να καλύψουν προσωπικές και οικογενειακές ανάγκες.

Για να επιτύχουν λοιπόν όλα τα παραπάνω δείξαμε ότι δύναται να προχωρήσουν σε παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων με ποικίλους τρόπους. Μεταξύ αυτών των τρόπων είναι: η υπερτίμηση στοιχείων του ενεργητικού, η υπερτίμηση των εσόδων, η απόκρυψη υποχρεώσεων και η απόκρυψη ή υποτίμηση των εξόδων χρήσης. Όλα αυτά φυσικά όπως αναλύσαμε μπορούν να γίνουν με παραποίηση λογιστικών εγγράφων, με παράλειψη γνωστοποιήσεων στις σημειώσεις των οικονομικών καταστάσεων, με χρήση λανθασμένων λογιστικών χειρισμών κ.ά.

Όμως όπως είδαμε όποιος τρόπος και αν επιστρατευτεί υπάρχει τρόπος έτσι ώστε τελικά να εντοπιστεί η επερχόμενη παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων. Έτσι για τον εντοπισμό της ενδεχόμενης παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων υπάρχουν συγκεκριμένες ενδείξεις στις οποίες πρέπει κάποιος να δώσει έμφαση και των οποίων η ύπαρξη ενδέχεται να υποδηλώνει διάπραξη απάτης. Μεταξύ άλλων, ενδεικτικά αναφέρουμε: την εμφάνιση συναλλαγών που διαφοροποιούν σημαντικά τα αποτελέσματα στο τέλος χρήσης, την ύπαρξη συναλλαγών με συγγενείς επιχειρήσεις του ομίλου οι οποίες εδρεύουν σε φορολογικούς παραδείσους κ.ά.

Τέλος, κάναμε μία προσπάθεια να συγκεντρώσουμε τις συνέπειες της αποκάλυψης φαινομένων απάτης και παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων. Έτσι είδαμε ότι η παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων έχει τεράστιες οικονομικές συνέπειες τόσο για τους εμπλεκομένους και για την επιχείρηση όσο και για όλο το οικονομικό κύκλωμα. Παράλληλα είδαμε έχει πολύ σημαντικές συνέπειες αναφορικά με την φήμη και την εμπιστοσύνη της εταιρίας και των στελεχών της που έχουν εμπλακεί σε φαινόμενα απάτης. Ενώ αναδείξαμε ότι οι συνολικές συνέπειες δεν περιορίζονται εδώ αλλά ενδεχομένως συμπεριλαμβάνουν και πιθανές νομικές κυρώσεις έναντι των εμπλεκομένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ ΑΠΑΤΗΣ

5.1. Εισαγωγή

Μέχρι τώρα είδαμε τους τρόπους με τους οποίους η διοίκηση μπορεί να ενεργήσει αναφορικά με την διαχείριση και ελαχιστοποίηση όλων εκείνων των κινδύνων που μπορούν να οδηγήσουν σε αυξημένη πιθανότητα απάτης και παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων. Η αναγνώριση και η διαχείριση των κινδύνων αυτών είναι τα δύο πρώτα επίπεδα άμυνας της εταιρίας που αξιοποιούνται για την καταπολέμηση φαινομένων απάτης και παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων εκ μέρους της διοίκησης. Παρόλα αυτά σε περίπτωση που οι δύο αυτές γραμμές άμυνας αποτύχουν έρχεται και συνδράμει στον εντοπισμό και στην αντιμετώπιση αυτών των φαινομένων μία τρίτη λειτουργία, αυτή του εσωτερικού ελέγχου (PwC, 2018).

Σε αυτό το κεφάλαιο λοιπόν θα εξετάσουμε τον ρόλο της επιτροπής ελέγχου και του εσωτερικού ελέγχου. Δύο λειτουργιών που βρίσκονται σε άμεση επικοινωνία μεταξύ τους όσον αφορά την αντιμετώπιση φαινομένων απάτης και που επιβλέπουν τόσο την λειτουργία της επιχείρησης αλλά και την διαδικασία σύνταξης των οικονομικών της καταστάσεων. Παράλληλα θα εξετάσουμε τον ρόλο του εξωτερικού ελέγχου και την συνδρομή του στον εντοπισμό και την καταπολέμηση φαινομένων απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων.

5.2. Επιτροπή ελέγχου

Ένας από τους βασικότερους μηχανισμούς που χρησιμοποιούνται ευρέως για την βελτίωση της εταιρικής διακυβέρνησης των επιχειρήσεων είναι η εγκαθίδρυση μίας επιτροπής ελέγχου η οποία να αποτελείται από ανεξάρτητα μέλη που δεν σχετίζονται άμεσα με την διοίκηση της εταιρίας (Mohd Saad *et al.*, 2006). Η επιτροπή ελέγχου είναι κατά κύριο λόγο μία επιτροπή ανώτατου διοικητικού επιπέδου που είναι επιφορτισμένη αφενός με την εποπτεία των λειτουργιών ελέγχου της επιχείρησης και αφετέρου με την εποπτεία της διαδικασίας σύνταξης των οικονομικών καταστάσεων (KPMG, 2017).

Όπως ήδη αναφέραμε η διοίκηση της εταιρίας είναι εκείνη που έχει την πρωταρχική ευθύνη για την εγκαθίδρυση και την ορθή λειτουργία εσωτερικών μηχανισμών ελέγχου που

θα αποτρέψουν την εμφάνιση φαινομένων απάτης αλλά παράλληλα είναι και υπεύθυνη για την σύνταξη έγκυρων και αξιόπιστων οικονομικών καταστάσεων (Zager, Malis and Novak, 2016). Όμως η επιτροπή ελέγχου είναι εκείνη που καλείται να εξετάσει αν όλες αυτές οι λειτουργίες διεκπεραιώνονται με τον καταλληλότερο τρόπο και αν λειτουργούν αποτελεσματικά οι αντίστοιχοι μηχανισμοί ελέγχου. Διασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο τα συμφέροντα των μετόχων με τον βέλτιστο δυνατό τρόπο (Aldamen *et al.*, 2012; PwC, 2013).

Έτσι ο βασικός ρόλος της επιτροπής ελέγχου είναι να εποπτεύει την διαδικασία σύνταξης των οικονομικών καταστάσεων, να αξιολογεί την αξιοπιστία των οικονομικών καταστάσεων, να αξιολογεί την ορθή λειτουργία των εσωτερικών μηχανισμών ελέγχου και να εποπτεύει, να αξιολογεί και να συνεργάζεται με τον εσωτερικό έλεγχο ενώ ταυτόχρονα καλείται να συνδράμει και στην ομαλότερη διεξαγωγή του εξωτερικού ελέγχου (Aldamen *et al.*, 2012). Παράλληλα σκοπός της είναι να διασφαλίσει ότι τόσο ο εσωτερικός αλλά και ο εξωτερικός έλεγχος διενεργούνται με τρόπο που εγγυάται ότι αυτοί θα είναι αποτελεσματικοί (KPMG, 2017). Γι' αυτό άλλωστε, μεταξύ άλλων, η επιτροπή ελέγχου είναι αυτή που προτείνει τον διορισμό των κατάλληλων, κατά την άποψή της, εξωτερικών ελεγκτών. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό αν αναλογιστεί κανείς ότι πολλές απάτες δεν έχουν αποκαλυφθεί ή δεν έχουν ανακοπεί επειδή οι διορισμένοι εξωτερικοί ή εσωτερικοί ελεγκτές ήταν αντικείμενο χειραγώγησης της διοίκησης (PwC, 2013; Νεγκάκης και Ταχυνάκης, 2013).

Πιο αναλυτικά μέσα στις αρμοδιότητες της επιτροπής ελέγχου συμπεριλαμβάνονται η υποχρέωσή της (IIA, 2016, 2018b):

- Να διασφαλίσει ότι οι οικονομικές καταστάσεις είναι κατανοητές, αξιόπιστες και παρουσιάζουν εύλογα, από κάθε ουσιώδη άποψη, την οικονομική θέση της εταιρίας
- Να εξασφαλίζει ότι η αξιολόγηση των πιθανών κινδύνων για διάπραξη απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων είναι μία διαρκής διαδικασία εκ μέρους της διοίκησης και δεν διενεργείτε σποραδικά
- Να βοηθά την διοίκηση να ανταποκριθεί στην δέσμευσή της ότι θα ενεργεί έχοντας εγκαθιδρύσει ισχυρές και αποτελεσματικές δομές ελέγχου, και αντίστοιχη κουλτούρα που να πηγάζει από τα ανώτατα στελέχη και να επεκτείνεται σε όλο το προσωπικό
- Να επανεξετάζει την συμμόρφωση της εταιρίας και τις υποχρεώσεις της, που απορρέουν από το ισχύον νομικό πλαίσιο
- Να βρίσκεται σε συνεχή επικοινωνία με τα ανώτατα στελέχη συζητώντας μαζί τους την υπάρχουσα κατάσταση, πιθανές βελτιώσεις αλλά και προβλήματα που έχουν

εντοπιστεί σχετικά με τις δικλείδες ασφαλείας και την λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου

- Να έχει πλήρη επίγνωση και να εντοπίζει τα δυνατά σημεία και τις αδυναμίες του συστήματος εσωτερικού ελέγχου και να εξασφαλίζει ότι οι προτάσεις βελτίωσης που γίνονται από τον εσωτερικό έλεγχο υλοποιούνται από την διοίκηση
- Να εξετάζει το κατά πόσο το στελεχιακό δυναμικό του εσωτερικού ελέγχου απαρτίζεται από ικανούς και έμπειρους επαγγελματίες, οι οποίοι διεξάγουν τον έλεγχο όντας αντικειμενικοί και ανεξάρτητοι χωρίς να επηρεάζονται από πιέσεις της διοίκησης
- Να εξασφαλίζει την απροβλημάτιστη επικοινωνία μεταξύ των μελών της επιτροπής ελέγχου και των εσωτερικών ελεγκτών, επιδιώκοντας και δια ζώσης συναντήσεις χωρίς την παρουσία της διοίκησης
- Να εξετάζει τον σχεδιασμό του εσωτερικού και εξωτερικού ελέγχου και να συζητά τα ευρήματα των αναφορών τους ή/και τα πορίσματα των εκθέσεων τους
- Να εξασφαλίζει την απροβλημάτιστη και απευθείας επικοινωνία μεταξύ των μελών της επιτροπής και των εξωτερικών ελεγκτών της επιχείρησης

Εστιάζοντας κυρίως στο τελευταίο σημείο, θα πρέπει να τονίσουμε ότι η επιτροπή ελέγχου διαδραματίζει έναν ιδιαίτερα ουσιαστικό ρόλο όταν υπάρχει υποψία ότι εμπλέκονται ανώτερα στελέχη της διοίκησης σε δόλιες ή λοιπές παράνομες πράξεις, καθώς τότε τα ευρήματα πρέπει να αναφέρονται από τους εξωτερικούς ελεγκτές σε ένα υψηλότερο επίπεδο εξουσίας προκειμένου να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα. Αυτήν την ανάγκη έρχεται να καλύψει η επιτροπή ελέγχου βοηθώντας στην επικοινωνία μεταξύ ελεγκτών και ελεγχόμενης εταιρίας. Στον αντίποδα όταν δεν υπάρχει επιτροπή ελέγχου εντός της επιχείρησης, οι ελεγκτές δεν μπορούν να είναι σίγουροι για το ποια ανώτερα μέλη της διοίκησης εμπλέκονται στην απάτη που έχουν εντοπίσει με αποτέλεσμα να μην είναι σε θέση να γνωρίζουν σε ποιόν θα γνωστοποιήσουν τα ευρήματά τους (Νεγκάκης και Ταχυνάκης, 2013). Δεν είναι τυχαίο άλλωστε το γεγονός ότι ενώ οι επιτροπές ελέγχου υπάρχουν εδώ και χρόνια ως δομές εντός των επιχειρήσεων, αποφασίστηκε η ενίσχυση του ρόλου τους με τον νόμο Sarbanes–Oxley (SOX) και άλλους αντίστοιχους εθνικούς νόμους αμέσως μετά την αποκάλυψη του σκανδάλου της Enron, το 2002 (Rezaee, Minnier and Olibe, 2003; Contessotto and Moroney, 2014).

Ωστόσο τα ερευνητικά δεδομένα δείχνουν ότι δεν αρκεί η ύπαρξη της επιτροπής ελέγχου σε μία επιχείρηση για να περιοριστεί η πιθανότητα απάτης και παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων (Beasley, 1996). Αυτό ίσως να ερμηνεύεται ως ένα βαθμό και από το γεγονός ότι η ύπαρξη επιτροπής ελέγχου σε πολλές περιπτώσεις είναι απλά μια νομική

υποχρέωση της επιχείρησης, κάτι που δεν δίνει την ευκαιρία στους εξωτερικούς χρήστες των οικονομικών καταστάσεων να αξιολογήσουν θετικά ή αρνητικά την παρουσία της (Bajra and Čadež, 2018). Ωστόσο υπάρχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της επιτροπής ελέγχου που φαίνεται ότι αποτελούν θετικές ενδείξεις και προδιαθέτουν ότι αυτή επιτελεί έναν ουσιαστικό ρόλο εντός της επιχείρησης λειτουργώντας αποτρεπτικά στην εμφάνιση φαινομένων απάτη.

Μεταξύ άλλων τα χαρακτηριστικά αυτά είναι: το πλήθος μελών που απαρτίζουν την επιτροπή ελέγχου, η ανεξαρτησία τους σε σχέση με την διοίκηση, το κατά πόσο αυτά τα άτομα μεταβάλλονται στο πέρασμα των ετών, η επαγγελματική τους επάρκεια και εμπειρία αναφορικά με τον έλεγχο των δραστηριοτήτων που καλούνται να εποπτεύσουν και η συχνότητα των συναντήσεων της επιτροπής. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά επηρεάζουν, το καθένα με τον τρόπο του, όπως ήδη αναφέραμε την αποτελεσματικότητα της επιτροπής ελέγχου (AICPA, 2016; KPMG, 2017). Δεν είναι άλλωστε τυχαίο το γεγονός ότι στις περισσότερες περιπτώσεις όπου ανέκυψαν φαινόμενα απάτης και παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων παρατηρήθηκε ότι τα μέλη της επιτροπής είτε δεν πραγματοποιούσαν αρκετές συναντήσεις μεταξύ τους κατά την διάρκεια του έτους είτε δεν είχαν την κατάλληλη επαγγελματική επάρκεια για να κατανοήσουν την φύση των συναλλαγών και να ανταπεξέλθουν στα καθήκοντά τους (Beasley et al., 1999). Παρόλα αυτά υπάρχουν και αντικρουόμενες απόψεις όσον αφορά αυτά τα χαρακτηριστικά της επιτροπής ελέγχου. Σύμφωνα με αυτές, η συχνότητα των συναντήσεων και ο αριθμός των μελών που απαρτίζουν την επιτροπή ελέγχου δεν εμφανίζεται να είναι χαρακτηριστικά που επηρεάζουν ουσιαστικά την αποτελεσματικότητα και τον τρόπο λειτουργίας της (Bédard and Gendron, 2010).

Ως απόρροια και σε συνέχεια των παραπάνω λοιπόν, γίνεται αντιληπτό ότι η επιτροπή ελέγχου για να έχει ουσιαστικό ρόλο ύπαρξης και να επιφέρει τα ανάλογα αποτελέσματα, πρέπει (Abbott, Park and Parker, 2000; Klein, 2002; Owens-Jackson, Robinson and Shelton, 2009; KPMG, 2017):

- Να εξασφαλίζεται ότι όλα τα μέλη ενεργούν ανεξάρτητα από την διοίκηση της εταιρίας ιδιαίτερα όταν οι οικονομικές καταστάσεις βασίζονται σε μεγάλο βαθμό σε υποκειμενικές λογιστικές εκτιμήσεις, όπου το επιτρέπουν τα πρότυπα
- Να εναλλάσσονται σταδιακά τα μέλη της επιτροπής ανά τακτά χρονικά διαστήματα έτσι ώστε αφενός να διατηρείται μία συνέχεια στην λειτουργία της επιτροπής αλλά παράλληλα να έρχονται και νέα άτομα που να προσφέρουν τις δικές τους ιδέες

- Να απαρτίζεται από τον κατάλληλο αριθμό ανθρώπων ανάλογα με το μέγεθος και της ανάγκες της επιχείρησης
- Να απαρτίζεται από έμπειρους και ικανούς επαγγελματίες με βαθιά γνώση του αντικειμένου τους, με κριτική σκέψη, ηθική ακεραιότητα και τον απαραίτητο χρόνο και διάθεση να συνεισφέρουν ουσιαστικά στο έργο που τους έχει ανατεθεί

Σε κάθε περίπτωση όμως και ακόμα και στην περίπτωση που ισχύουν όλα τα παραπάνω, είναι ουσιαστικό να τονίσουμε ότι η επιτροπή ελέγχου δεν αποτελεί παρά ένα επιπρόσθετο μέτρο ασφαλείας που οφείλει να λειτουργεί συμπληρωματικά με τον εσωτερικό και εξωτερικό έλεγχο, χωρίς όμως να έχει την δυνατότητα να τους υποκαταστήσει (Hay, Stewart and Botica Redmayne, 2017).

5.3. Εσωτερικός έλεγχος

Πέρα από την ύπαρξη της επιτροπής ελέγχου όμως, ουσιαστικό ρόλο στην αντιμετώπιση φαινομένων απάτης διαδραματίζει και το τμήμα εσωτερικού ελέγχου. Έτσι παρακάτω θα εξετάσουμε μερικά από τα βασικότερα στοιχεία που είναι ουσιαστικά για την κατανόηση της σημασίας ύπαρξης λειτουργίας εσωτερικού ελέγχου σε μία επιχείρηση.

Ο ρόλος και η ευθύνη του εσωτερικού ελέγχου

Όπως αναφέρει το ινστιτούτο εσωτερικών ελεγκτών, σκοπός του εσωτερικού ελέγχου είναι να ενισχύει και να προστατεύει την αξία του οργανισμού, παρέχοντας αντικειμενική και βάσει κινδύνων διαβεβαίωση, πληροφόρηση και συμβουλές (ΠΑ, 2018a). Αυτός ο ρόλος έρχεται σε αντιδιαστολή με την επικρατούσα αντίληψη σύμφωνα με την οποία ο εσωτερικός έλεγχος έχει ως βασική του επιδίωξη αφενός την εποπτεία των εσωτερικών διαδικασιών και δικλίδων ασφαλείας και αφετέρου την διασφάλιση της συμμόρφωσης της εταιρίας με το ισχύον νομικό πλαίσιο χρηματοοικονομικής αναφοράς. Αντιθέτως ενισχύει την λογική που υποστηρίζει ότι ο εσωτερικός έλεγχος ενέχει συμβουλευτικό χαρακτήρα εντός της επιχείρησης, προσφέροντας ουσιαστικές υπηρεσίες στην διοίκηση αναφορικά με την συνολική διαχείριση, αποσκοπώντας στον περιορισμό των κινδύνων με τους οποίους αυτή έρχεται αντιμέτωπη (Alzeban and Gwilliam, 2014).

Έτσι παρότι εμείς θα εστιάσουμε στα οφέλη της λειτουργίας του εσωτερικού ελέγχου για την επιχείρηση, αναφορικά με την αντιμετώπιση εσωτερικών κινδύνων όπως είναι η

εμφάνιση φαινομένων απάτης εντός αυτής και η παραποίηση των οικονομικών της καταστάσεων, οφείλουμε να τονίσουμε ότι ο εσωτερικός έλεγχος λειτουργεί μετριάζοντας και εξωτερικούς κινδύνους. Αυτό το επιτυγχάνει είτε εξετάζοντας την εφαρμογή των συμφωνημένων όρων σε κάθε συναλλαγή με πελάτες, προμηθευτές ή μεσάζοντες, είτε αξιολογώντας μία συναλλαγή πριν αυτή πραγματοποιηθεί και αναγνωρίζοντας εκ των προτέρων τους επερχόμενους κινδύνους, οικονομικούς ή μη, που μπορεί αυτή να συνεπάγεται για την επιχείρηση (Deloitte, 2005).

Τώρα ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου αναφορικά με τους εσωτερικούς κινδύνους που ανακύπτουν, είναι να διερευνά το κατά πόσο οι εσωτερικές λειτουργίες της επιχείρησης διεξάγονται σύμφωνα και με τον σχεδιασμό της διοίκησης. Ταυτόχρονα όμως έρχεται να αξιολογήσει και το κατά πόσο ο σχεδιασμός αυτός είναι κατάλληλος και αποτελεσματικός, προβαίνοντας παράλληλα και σε προτάσεις προς την διοίκηση με σκοπό την βελτιστοποίηση των αδυναμιών που εντοπίζει. Οι προτάσεις αυτές θεωρείται ότι είναι εκείνες που θα υλοποιούσε η διοίκηση αν είχε την δυνατότητα να εξετάσει εξαρχής όλες τις επί μέρους λειτουργίες της επιχείρησης (The IIA Research Foundation, 2003).

Συνεπώς τα οφέλη με τα οποία έρχεται αντιμέτωπη η επιχείρηση από την εγκαθίδρυση του εσωτερικού ελέγχου μπορεί να είναι πολυποίκιλα. Άλλωστε η λειτουργία ενός τμήματος εσωτερικού ελέγχου έχει ως επακόλουθο την βελτίωση της εταιρικής διακυβέρνησης, τον άμεσο εντοπισμό φαινομένων απάτης ενώ σε μερικές περιπτώσεις συνεπάγεται ακόμα και μειωμένες ελεγκτικές αμοιβές. Παρόλα αυτά δεν επιλέγουν όλες οι επιχειρήσεις την εγκαθίδρυση τμήματος εσωτερικού ελέγχου ή έστω ανάθεσή του σε κάποια άλλη εταιρία παροχής υπηρεσιών. Αυτό είναι κάτι που συμβαίνει καθώς θεωρούν ότι η υιοθέτηση του εσωτερικού ελέγχου δεν θα έχει κανένα θετικό αντίκτυπο στην λειτουργία της εταιρίας (Rönkkö, Paananen and Vakkuri, 2018). Κάτι το οποίο δεν εμφανίζεται να έχει όμως ρεαλιστική βάση.

Ωστόσο, η ορθή λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου είναι ένα ιδιαίτερα κρίσιμο στοιχείο που επηρεάζει το ποια θα είναι τελικά και τα διαφαινόμενα οφέλη από την ύπαρξη του. Αυτός είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας καθώς όπως αναφέραμε πέρα από τον συμβουλευτικό του ρόλο, ο εσωτερικός μπορεί να αποτελέσει και ρυθμιστικό παράγοντα κατά την διαδικασία εντοπισμού και αντιμετώπισης της απάτης και της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων της επιχείρησης. Αυτό συμβαίνει γιατί έχει την κατάλληλη πρόσβαση για έλεγχο σε διάφορους τομείς της επιχείρησης και παράλληλα διαθέτει τα

κατάλληλα εργαλεία για να προχωρήσει στον έλεγχο αυτό. Πέρα όμως από αυτό, έχει γενικότερα και καλύτερη αντίληψη των λειτουργιών της επιχείρησης κάτι που τον φέρνει σε πλεονεκτική θέση τόσο όσον αφορά τον έλεγχο αλλά και κατά την διαδικασία εκπαίδευσης των υπολοίπων στελεχών της διοίκησης αναφορικά με την καταπολέμηση της απάτης. Αν αναλογιστούμε λοιπόν τα παραπάνω, γίνεται αντιληπτό ότι οι επιχειρήσεις που στοχεύουν σε μείωση των φαινομένων απάτης πρέπει να ενισχύσουν τον εποπτικό αλλά και τον διερευνητικό ρόλο του εσωτερικού ελέγχου (Perry and Bryan, 1997).

Παρόλα αυτά δεν πρέπει να θεωρηθεί εσφαλμένα ότι ο εσωτερικός έλεγχος ενεργεί έχοντας ρόλο ντετέκτιβ εντός της επιχείρησης. Αντιθέτως σκοπός της ύπαρξής του είναι να αξιολογεί τις δραστηριότητες όλων των εργαζομένων εντός της επιχείρησης και να εξασφαλίζει ότι όλοι οι μηχανισμοί πρόληψης και αντιμετώπισης της απάτης λειτουργούν αποτελεσματικά (Deloitte, 2005). Παράλληλα παρότι ο ρόλος του εσωτερικού ελέγχου στην διαδικασία της καταπολέμησης εμφάνισης απάτης είναι πολύ σημαντικός, σε καμία περίπτωση αυτό δεν σημαίνει ότι αυτός πρέπει να έχει και την συνολική ευθύνη γι' αυτό. Άλλωστε είναι ένα αντικείμενο ιδιαίτερα σημαντικό που δεν μπορεί να επαφίεται μόνο σε ένα τμήμα της επιχείρησης, αντιθέτως αφορά τους πάντες. Έτσι η ύπαρξη εσωτερικού ελέγχου και η ανάθεσή του σε ικανά πρόσωπα δεν απαλλάσσει το διοικητικό συμβούλιο της εταιρίας από την υποχρέωση ελέγχου νομιμότητας της λειτουργίας της εταιρίας. Ο έλεγχος αυτός εξάλλου αποτελεί κομμάτι των αρμοδιοτήτων του διοικητικού συμβουλίου αναφορικά με την διοίκηση της εταιρίας και τη διαχείριση της περιουσίας της, σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις της νομοθεσίας (Deloitte, 2005; Νεγκάκης και Ταχυνάκης, 2013).

Ωστόσο παρά το γεγονός ότι ο εσωτερικός έλεγχος δεν έχει την αποκλειστική ευθύνη για τον εντοπισμό και την καταπολέμηση της απάτης και της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων, η παρουσία του είναι πολύ σημαντική. Καθώς μέσα από μία σειρά αρμοδιοτήτων που του ανατίθενται προσδίδει προστιθέμενη αξία στην επιχείρηση και συνδράμει ουσιαστικά στην βέλτιστη εταιρική διακυβέρνηση. Έτσι τα διαφαινόμενα οφέλη από την ύπαρξη και λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου προσδοκείται ότι είναι πολυάριθμα.

Αρμοδιότητες του εσωτερικού ελέγχου

Βασιζόμενοι λοιπόν στα παραπάνω και θέλοντας να προσδιορίσουμε τις αρμοδιότητες του εσωτερικού ελέγχου θα λέγαμε ότι ανάμεσα σε αυτές συμπεριλαμβάνονται οι ακόλουθες.

Ο εσωτερικός έλεγχος, θα λέγαμε ύστερα από όλα αυτά ότι, πρέπει να (Deloitte, 2005; Νεγκάκης και Ταχυνάκης, 2013):

- Λειτουργεί συμβουλευτικά όσον αφορά τις εσωτερικές δικλείδες ασφαλείας της επιχείρησης
- Εκτιμά την συμμόρφωση με τις θεσπισμένες διαδικασίες της επιχείρησης, καθώς και την αποτελεσματικότητά των διαδικασιών αυτών αξιολογώντας παράλληλα την αξιοπιστία των πληροφοριών που παράγονται
- Συνδράμει υποστηρικτικά την διοίκηση βοηθώντας την να αναγνωρίσει, να αξιολογήσει και να περιορίσει την έκθεση της επιχείρησης σε πιθανούς κινδύνους
- Προτείνει μεθόδους και εργαλεία στην διοίκηση που θα την βοηθήσουν να διαχειριστεί αυτούς τους κινδύνους
- Εκπαιδεύει την διοίκηση αναφορικά με την διαχείριση κινδύνων
- Συντονίζει τις διαδικασίες αξιολόγησης κινδύνου για το σύνολο της επιχείρησης
- Σχεδιάζει την στρατηγική αντιμετώπισης πιθανών κινδύνων και την θέτει προς έγκριση στην διοίκηση της εταιρίας
- Συμβάλει στον σχεδιασμό των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας της επιχείρησης
- Διενεργεί τακτικούς ελέγχους με σκοπό την αξιολόγηση της ορθής λειτουργίας των δικλείδων αυτών και των εσωτερικών λειτουργιών της επιχείρησης
- Ενημερώνει την διοίκηση της εταιρίας για τα αποτελέσματα του ελέγχου, υποβάλλοντας συστάσεις και προτάσεις. Ενώ παράλληλα μεριμνά και για την υλοποίηση των μέτρων που έχει αποφασίσει η διοίκηση
- Ελέγχει την πληρότητα, ακρίβεια και αξιοπιστία των στοιχείων, των λογιστικών εγγραφών, των οικονομικών καταστάσεων και γενικότερα όλης της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης
- Εξετάζει αν επιτεύχθηκαν οι στρατηγικοί στόχοι που είχαν τεθεί από την διοίκηση καθώς και το αν αυτοί ήταν ρεαλιστικοί
- Αξιολογεί τα σχέδια δράσης, τις αποφάσεις και διαδικασίες που έχει θεσπίσει η διοίκηση της επιχείρησης, το βαθμό της πιστής εφαρμογής τους και την συμμόρφωση με το ισχύον νομικό πλαίσιο. Δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο νομικό πλαίσιο που διέπει την λειτουργία της χρηματιστηριακής αγοράς
- Αξιολογεί τις σχέσεις συνεργασίας και επικοινωνίας των εργαζομένων τόσο εντός των τμημάτων, όσο και μεταξύ διαφορετικών τμημάτων της επιχείρησης
- Ελέγχει την πολιτική προσλήψεων, αξιολογήσεων και προαγωγών του προσωπικού

- Εκτιμά το κόστος λειτουργίας κάθε τμήματος της εταιρίας και το συγκρίνει με το προϋπολογισθέν. Αξιολογεί αυτό το κόστος σε συνδυασμό με το αντίστοιχο αποτέλεσμα και καταλήγει σε επικερδή ή ζημιογόνα δραστηριότητα. Πάνω σε αυτό κάνει προτάσεις, εντοπίζοντας σημεία που επιδέχονται βελτίωση
- Αξιολογεί την απόδοση των επενδύσεων βάσει των αρχικών προϋπολογισμών και σχεδιασμών
- Αξιολογεί τις διαδικασίες που έχουν θεσπιστεί για την διασφάλιση των περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης και όταν κρίνεται απαραίτητο επιβεβαιώνει την ύπαρξή τους μέσω καταμετρήσεων ή άλλων μεθόδων επιβεβαίωσης
- Συνεργάζεται με την διοίκηση της εταιρίας και με τους εξωτερικούς ελεγκτές σε ό,τι αφορά στο σχεδιασμό και την διεξαγωγή των τακτικών και έκτακτων εξωτερικών ελέγχων
- Συμμετέχει στην οργάνωση, τον σχεδιασμό, την ανάπτυξη και την εφαρμογή βασικών λειτουργιών και διαδικασιών της εταιρίας, που η ανάπτυξή τους βασίζεται στην μηχανοργάνωση και την πληροφορική
- Αναλαμβάνει την εκτέλεση ελέγχων ειδικού σκοπού κατόπιν σχετικών εντολών της διοίκησης της εταιρίας
- Διενεργεί έλεγχο για την τήρηση των δεσμεύσεων που περιέχονται στα ενημερωτικά δελτία και τα επιχειρηματικά σχέδια της εταιρίας σχετικά με τη χρήση των κεφαλαίων που αντλήθηκαν
- Διενεργεί έλεγχο της νομιμότητας των αμοιβών και πάσης φύσεως παροχών προς τα μέλη της διοίκησης, αναφορικά με τις αποφάσεις των αρμόδιων οργάνων
- Ελέγχει τις σχέσεις και τις συναλλαγές της εταιρίας με τις συνδεδεμένες με αυτήν οικονομικές οντότητες ή με τα μέλη του διοικητικού της συμβουλίου
- Εξετάζει αν η οργάνωση ενός τμήματος διευκολύνει τον εσωτερικό έλεγχο και επιλέγει τις κατάλληλες ελεγκτικές διαδικασίες ανάλογα με την ανάλυση του κινδύνου που έχει γίνει για το αντίστοιχο τμήμα
- Εξετάζει αν υπάρχουν γραπτοί κανονισμοί στην εταιρία που να περιγράφουν τις ενέργειες που απαγορεύονται, καθώς και τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν σε περίπτωση παραβάσεων
- Ελέγχει αν υπάρχουν καθιερωμένες διαδικασίες εξουσιοδότησης για τις συναλλαγές. Ο σχετικός έλεγχος περιλαμβάνει εξέταση αυτών των διαδικασιών, συζήτηση με την διοίκηση για να προσδιοριστεί η έννοια και η σημασία της εξουσιοδότησης, καθώς και

αναλυτικές διαδικασίες ελέγχου για να διαπιστωθεί αν εφαρμόζεται ο κανονισμός για τις εξουσιοδοτήσεις και

- Εξετάζει αν υπάρχουν συγκεκριμένες πολιτικές, διαδικασίες, μέθοδοι σύνταξης εκθέσεων και άλλοι μηχανισμοί για την παρακολούθηση των δραστηριοτήτων της επιχείρησης

Αν τώρα, κατά την άσκηση όλων των παραπάνω καθηκόντων παρουσιαστούν ενδείξεις απάτης όπως αυτές που προαναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο τότε ο εσωτερικός έλεγχος προχωρά σε εκτεταμένη έρευνα εφαρμόζοντας αναλυτικές διαδικασίες για να διαπιστώσει αν έχει διαπραχθεί απάτη. Οι ελεγκτές κατά την διενέργεια της έρευνας αν βρουν κάτι επιλήψιμο, εκτιμούν την σοβαρότητα και την έκταση της εκάστοτε πράξης και αναλόγως ενημερώνουν την επιτροπή ελέγχου, την ανώτερη διοίκηση ή το διοικητικό συμβούλιο (Νεγκάκης και Ταχυνάκης, 2013).

Τα χαρακτηριστικά των εσωτερικών ελεγκτών και η σχέση τους με την διοίκηση

Από τα παραπάνω γίνεται εύκολα κατανοητό ότι για να είναι εφικτή η λειτουργία του εσωτερικού ελέγχου με τον τρόπο που προαναφέραμε, προϋπόθεση είναι ότι η διοίκηση θα προσδώσει στο τμήμα εσωτερικού ελέγχου όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που είναι αναγκαία για την ορθή και αποτελεσματική λειτουργία του. Χαρακτηριστικά μεταξύ των οποίων είναι: η στελέχωση του τμημάτων με τους κατάλληλους επαγγελματίες, η παροχή των απαραίτητων μέσων που θα τους επιτρέψουν να κάνουν την δουλειά τους με τον καλύτερο δυνατό τρόπο και η διασφάλιση της ανεξαρτησίας τους (Alzeban and Gwilliam, 2014).

Έτσι αναφορικά με το στελεχιακό δυναμικό του τμήματος εσωτερικού ελέγχου, αυτό οφείλει αρχικά να έχει τις απαραίτητες γνώσεις και ικανότητες που απαιτούνται για την αποτελεσματική διεκπεραίωση των καθηκόντων τους. Γνώσεις που σχετίζονται με τον σωστό προσδιορισμό του κινδύνου εμφάνισης φαινομένων απάτης, την αναγνώριση ενδείξεων απάτης αλλά και την αξιολόγηση της δράσης της διοίκησης αναφορικά με την καταπολέμηση εμφάνισης τέτοιων φαινομένων (ΠΑ, 2016). Στις γνώσεις αυτές συγκαταλέγονται όμως και η αναγνώριση των χαρακτηριστικών της απάτης, των μεθόδων διάπραξής τους, καθώς και των ειδών απάτης που αφορούν τις ελεγχόμενες δραστηριότητες (Νεγκάκης και Ταχυνάκης, 2013).

Παράλληλα πρέπει οι εσωτερικοί ελεγκτές να έχουν όλες τις απαραίτητες δεξιότητες χρήσης σύγχρονων πληροφοριακών συστημάτων και να γνωρίζουν πως να χρησιμοποιούν τα κατάλληλα πληροφοριακά εργαλεία κατά την διενέργεια του ελέγχου. Γι' αυτό, μεταξύ άλλων,

καλούνται να εκπαιδεύονται συνεχώς προσβλέποντας στην διαρκή επαγγελματική εξέλιξή τους. Σε κάθε περίπτωση ωστόσο πρέπει να τονίσουμε ότι οι εσωτερικοί ελεγκτές δεν αναμένεται να έχουν τις γνώσεις ή να υποκαταστήσουν κάποιον που είναι εξειδικευμένος στον εντοπισμό φαινομένων απάτης, καθώς αυτός ασχολείται αποκλειστικά με αυτό το αντικείμενο. Ωστόσο μπορούν να συνδράμουν, στον περιορισμό εμφάνισης τέτοιων φαινομένων, στο μέτρο των δυνατοτήτων τους (IIA, 2016).

Πέρα από τα παραπάνω οι εσωτερικοί ελεγκτές πρέπει κατά την άσκηση των καθηκόντων τους να ενεργούν με αντικειμενικότητα και όντας ανεξάρτητοι από επιρροές της διοίκησης. Ως αντικειμενικότητα ορίζεται η ευχέρεια των εσωτερικών ελεγκτών να διενεργούν τον έλεγχο με τρόπο που οι ίδιοι θεωρούν ότι θα έχει τα βέλτιστα αποτελέσματα, δρώντας αμερόληπτα, ανεξαρτήτως των εμπλεκόμενων, και μη αναλαμβάνοντας τον έλεγχο όταν προκύπτει σύγκρουση συμφερόντων. Παράλληλα η αντικειμενικότητα του ελεγκτή συνεπάγεται ότι αυτός δεν εμφανίζεται πρόθυμος να κάνει συμβιβασμούς όσον αφορά την ποιότητα του ελεγκτικού του έργου και ταυτόχρονα κατά την διενέργεια του ελέγχου δεν λαμβάνει γνώμες επί ελεγκτικών θεμάτων από εμπλεκόμενους ή μη-σχετικούς με το αντικείμενο επαγγελματίες. Από την άλλη ως ανεξαρτησία οριοθετείται η δυνατότητα του ελεγκτή να διενεργήσει τον έλεγχο και όλες τις αρμοδιότητες που του έχουν ανατεθεί απρόσκοπτα και όντας αμερόληπτος (IIA, 2016).

Για να έχει ο εσωτερικός ελεγκτής την απαραίτητη ανεξαρτησία όμως που θα του επιτρέψει να διενεργήσει απρόσκοπτα τον έλεγχο, πρέπει να διασφαλίζεται η άμεση και αποτελεσματική επικοινωνία του με το διοικητικό συμβούλιο, την ανώτατη διοίκηση και την επιτροπή ελέγχου (IIA, 2016). Η επικοινωνία με όσους προαναφέραμε είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς ο εσωτερικός έλεγχος καλείται να τους εξυπηρετήσει όλους και να βρει την χρυσή τομή στον τρόπο που θα το κάνει, χωρίς αυτό όμως να επηρεάσει την ποιότητα του ελέγχου (The IIA Research Foundation, 2003). Παράλληλα η επικοινωνία αυτή είναι σημαντική και για έναν ακόμα λόγο, καθώς ο εσωτερικός έλεγχος καλείται να προσδιορίσει τον ελεγκτικό κίνδυνο και την πιθανότητα διάπραξης απάτης από πλευράς των προϊσταμένων του, κάτι που έχει ως αποτέλεσμα πολλές φορές να δέχεται πιέσεις. Το πρόβλημα αυτό θεωρητικά έρχεται να λύσει η επιτροπή ελέγχου και η άμεση επικοινωνία των εσωτερικών ελεγκτών μαζί της. Ωστόσο αυτό είναι κάτι που δεν επαληθεύεται στην πραγματικότητα καθώς ακόμα και με την ύπαρξη της επιτροπής ελέγχου οι εσωτερικοί ελεγκτές δεν φαίνεται ότι έχουν την ελευθερία να διεξάγουν απρόσκοπτα τον έλεγχο και δέχονται πιέσεις. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να παρουσιάσουν μικρότερο κίνδυνο απάτης όταν παραδίδουν το πόρισμά τους απευθείας στην

επιτροπή ελέγχου απ' ότι όταν το παραδίδουν στην διοίκηση. (Norman, Rose and Rose, 2010) Για να καταπολεμηθούν αυτά τα φαινόμενα, ο εσωτερικός ελεγκτής καλείται ανά τακτά χρονικά διαστήματα να αναφέρει στην διοίκηση και την επιτροπή ελέγχου αν και κατά πόσο η επικοινωνία του με την επιχείρηση είναι η αρμόζουσα και αν παρεμποδίζεται το έργο του (IIA, 2016).

Σε κάθε περίπτωση όμως, από τα παραπάνω προκύπτει ότι η άριστη επιστημονική κατάρτιση, η ανεξαρτησία και η αμεροληψία του εσωτερικού ελεγκτή, όπως προαναφέραμε, είναι εκείνα τα χαρακτηριστικά που διασφαλίζουν την αποτελεσματική λειτουργία του.

Στοιχειοθέτηση ελέγχων και αρχεία εσωτερικών ελεγκτών

Επιπρόσθετα πέρα όλων των παραπάνω, οι εσωτερικοί ελεγκτές καθ' όλη την διάρκεια άσκησης των καθηκόντων τους καλούνται να διενεργήσουν στοιχειοθετημένους ελέγχους και να τηρούν τα αντίστοιχα αρχεία εντός της επιχείρησης. Τα αρχεία αυτά είναι που θα βοηθήσουν άλλωστε τόσο τον εσωτερικό έλεγχο αλλά και την διοίκηση να λειτουργήσει αποτελεσματικά. Μεταξύ άλλων τα αρχεία που τηρεί ο εσωτερικός έλεγχος συμπεριλαμβάνουν (Νεγκάκης και Ταχυνάκης, 2013):

- Τα φύλλα εργασίας εσωτερικού ελέγχου: Τα φύλλα εργασίας αποτελούν το αποδεικτικό υλικό, το οποίο στηρίζει τα ευρήματα και τα συμπεράσματα του ελέγχου και επιλύει αρκετές αμφιβολίες που τυχόν ανακύπτουν σχετικά με τα ευρήματα. Επιγραμματικά στα φύλλα εργασίας εμπεριέχονται πληροφορίες σχετικά με τον χρόνο του ελέγχου, το όνομα του ελεγκτή που διεξήγαγε τον έλεγχο, την πηγή των στοιχείων και των πληροφοριών, την περιγραφή του ελεγκτικού έργου, τα ευρήματα του ελέγχου καθώς και τα συμπεράσματα του ελεγκτή. Στοιχεία που αργότερα θα αποτελέσουν και την βάση για την έκθεση ελέγχου.
- Αρχείο της ισχύουσας νομοθεσίας: Τηρείται σε συνεργασία με τον νομικό σύμβουλο της εταιρίας και ενημερώνεται με τις νέες διατάξεις που τίθενται κάθε φορά σε ισχύ
- Αρχείο εταιρίας: Το αρχείο της εταιρίας περιλαμβάνει διάφορα νομιμοποιητικά έγγραφα (όπως το καταστατικό της εταιρίας), αντίγραφα αποφάσεων του διοικητικού συμβουλίου, εξουσιοδοτήσεις, εσωτερικό κανονισμό της εταιρίας, κανονισμό προσωπικού, οργανόγραμμα κα
- Αρχείο εκθέσεων και φύλλων εργασίας του εσωτερικού ελεγκτή: Εδώ συμπεριλαμβάνονται οι τακτικές και έκτακτες εκθέσεις του εσωτερικού ελεγκτή με

χρονολογική σειρά και σκοπός είναι να τηρείται αρχείο με τις πιθανές παρατηρήσεις που έχει κάνει η διοίκηση επ' αυτών

Όλα τα παραπάνω είναι ενδεικτικά και μπορεί να εμπλουτιστούν και με διαφόρων ειδών άλλα αρχεία που ως στόχο έχουν να διευκολύνουν την δουλειά του εσωτερικού ελεγκτή και να κάνουν τον εσωτερικό έλεγχο αποτελεσματικότερο, προς όφελος της οικονομικής οντότητας.

5.4. Εξωτερικός έλεγχος

Τέλος, πέρα από τις λειτουργίες που αναφέραμε ήδη αναφορικά με τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων, έχουμε τον εξωτερικό έλεγχο. Η διενέργεια του εξωτερικού ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς διενεργείται από επαγγελματίες εκτός της οικονομικής μονάδας. Έτσι παρακάτω θα εξετάσουμε μερικά από τα βασικότερα στοιχεία που είναι ουσιαστικά για την κατανόηση της σημασίας διενέργειας ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων από εξωτερικούς ελεγκτές.

Ο ρόλος και η ευθύνη του εξωτερικού ελεγκτή

Βασική επιδίωξη του εξωτερικού ελεγκτή είναι να ελέγξει και εκφέρει άποψη επί των οικονομικών καταστάσεων προσδιορίζοντας σε αυτή το κατά πόσο οι οικονομικές καταστάσεις μίας επιχείρησης παρουσιάζουν εύλογα, από κάθε ουσιώδη άποψη, την οικονομική της θέση. Με τον τρόπο αυτό διασφαλίζει στους χρήστες των ετήσιων και ενδιάμεσων οικονομικών καταστάσεων που εκδίδει η εταιρία ότι αυτές είναι απαλλαγμένες από απάτη ή από ουσιώδη λάθη (Lisic *et al.*, 2015).

Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό καθώς όπως είδαμε ήδη η διοίκηση της εταιρίας έχει πολλά κίνητρα για να προβεί σε παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων. Έτσι οι εξωτερικοί νόμιμοι ελεγκτές (ορκωτοί ελεγκτές) καλούνται να ελέγξουν τις οικονομικές καταστάσεις και να ενημερώσουν το επενδυτικό κοινό για την αξιοπιστία τους. Μειώνοντας με τον τρόπο αυτό την ασυμμετρία πληροφόρησης μεταξύ της διοίκησης και των χρηστών των οικονομικών καταστάσεων και διασφαλίζοντας τα συμφέροντά τους.

Αυτό είναι καθοριστικής σημασίας δεδομένο καθώς τα κίνητρα των μετόχων δεν ταυτίζονται πάντα με τα κίνητρα και τους στόχους που καλείται να υλοποιήσει η διοίκηση. Ως εκ τούτου η τελευταία μπορεί να μπει στον πειρασμό να εξυπηρετήσει τα δικά της συμφέροντα

εν αγνοία των μετόχων και του επενδυτικού κοινού. Έτσι το έργο του εξωτερικού ελεγκτή θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελεί ένα είδος κοινωνικού αγαθού καθώς έχει ως στόχο την παροχή πιο αξιόπιστης χρηματοοικονομικής πληροφόρησης. Κάτι που έχει ως επακόλουθο την διασφάλιση των συμφερόντων όλων των μερών και τελικά την ύπαρξη ενός πιο υγιούς οικονομικού κυκλώματος. Η συνεισφορά τους αυτή είναι ακόμα πιο ουσιαστική, ιδιαίτερα σε χώρες στις οποίες το ρυθμιστικό πλαίσιο και οι ελεγκτικοί μηχανισμοί δεν είναι επαρκείς ή ιδιαίτερα αποτελεσματικοί (Chen *et al.*, 2013).

Παράλληλα όμως πέρα από τα οφέλη για τους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων, οφέλη έχει να προσδοκά και η ίδια η επιχείρηση. Αφού οι εξωτερικοί ελεγκτές κατά την διάρκεια του ελέγχου είναι πιθανόν να εντοπίσουν αδυναμίες στο σύστημα εσωτερικού ελέγχου ή στην λειτουργία της επιχείρησης. Αδυναμίες που είναι πολλές φορές υποχρεωμένοι από τον νόμο να γνωστοποιήσουν σε εκείνους που είναι επιφορτισμένοι με την διοίκηση της εταιρίας, σύμφωνα και με το ΔΠΕ 265. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό καθώς με τον τρόπο αυτό η διοίκηση λαμβάνει γνώση των αδυναμιών της επιχείρησης αλλά παράλληλα έχει και πρόσβαση σε γνώση που διαφορετικά δεν θα είχε. Άλλωστε οι εξωτερικοί ελεγκτές λόγω του αντικειμένου τους έχουν πρόσβαση σε πολλές εταιρίες και έτσι γνωρίζουν βέλτιστες πρακτικές που πιθανόν να θέσουν υπόψιν της διοίκησης κατά την κοινοποίηση των προβλημάτων που εντόπισαν (Carey, Knechel and Tanewski, 2013; PwC, 2013).

Τώρα όσον αφορά την ευθύνη του εξωτερικού ελεγκτή σε περιπτώσεις απάτης θα πρέπει να τονίσουμε ότι ο ελεγκτής έχει πάντα την υποχρέωση να διενεργεί τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων ακολουθώντας τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου (ΔΠΕ), την ισχύουσα φορολογική νομοθεσία, καθώς και τους κανόνες δεοντολογικής συμπεριφοράς (Νεγκάκης και Ταχυνάκης, 2013). Έτσι ο εξωτερικός ελεγκτής πάντα με γνώμονα την ακεραιότητα, την αντικειμενικότητα, την επαγγελματική επάρκεια και επιμέλεια, οφείλει κατά το στάδιο σχεδιασμού του ελέγχου, να προβαίνει σε εκτίμηση των κινδύνων απάτης, βάσει των ενδείξεων που αναπτύξαμε και παραπάνω.

Έτσι ο εξωτερικός ελεγκτής σύμφωνα πάντα και με το ΔΠΕ 240 ενεργεί έχοντας ως στόχο (Λουμιώτης και Τζίφας, 2012):

- Να εντοπίσει και να εκτιμήσει τους κινδύνους ουσιώδους σφάλματος λόγω απάτης
- Να αποκτήσει επαρκή και κατάλληλα ελεγκτικά τεκμήρια σχετικά με τους εκτιμώμενους κινδύνους ουσιώδους σφάλματος λόγω απάτης, και

- Να αντιδράσει κατάλληλα σε απάτη ή σε υποψία απάτης που εντοπίζει κατά τη διάρκεια του ελέγχου

Ωστόσο μετά από όλα αυτά θα πρέπει να αναφέρουμε για ακόμη μία φορά ότι η πρωταρχική ευθύνη για την πρόληψη και τον εντοπισμό της απάτης ανήκει σε εκείνους που είναι επιφορτισμένοι με την διακυβέρνηση της ελεγχόμενης οικονομικής μονάδας. Χωρίς αυτό όμως να σημαίνει ότι ο ελεγκτής δεν έρχεται αντιμέτωπος με πλήθος ευθυνών. Πιο συγκεκριμένα, αρχικά ο ελεγκτής έχει να αντιμετωπίσει την ευθύνη που έχει απέναντι στην ελεγχόμενη εταιρία. Καθώς αν η εταιρία κρίνει ότι ζημιώθηκε από την άσκηση των καθηκόντων του ελεγκτή έχει το δικαίωμα τα καταθέσει αγωγή εναντίον του. Παράλληλα υπάρχει περίπτωση να αντιμετωπίσει όμως και άλλες νομικές κυρώσεις καθώς σε περίπτωση που αποδειχθεί βαριά αμέλεια ή δόλος μπορεί να θεωρηθεί συνυπεύθυνος για την παραπλανητική εικόνα που παρουσιάζουν οι οικονομικές καταστάσεις σε τρίτους (Νεγκάκης και Ταχυνάκης, 2013).

Σχεδιασμός και τεκμηρίωση του ελέγχου

Από την στιγμή της ανάθεσης ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων από μία εταιρία στον εξωτερικό ελεγκτή, μεσολαβούν πέντε στάδια μέχρι την ολοκλήρωση του ελέγχου. Αυτά σχετίζονται με τον γενικότερο σχεδιασμό του ελέγχου και είναι (PwC, 2013):

- Ο σχεδιασμός του ελέγχου: Αυτό το στάδιο περιλαμβάνει ένα σύνολο ενεργειών που περιλαμβάνουν την υπογραφή της σύμβασης ανάθεσης και του προσδιορισμού των επί μέρους όρων που αυτή περιλαμβάνει, την αξιολόγηση συμμόρφωσης με τις σχετικές απαιτήσεις δεοντολογίας και ανεξαρτησίας του ελεγκτή με την ελεγχόμενη εταιρία και ότι αυτός συνεπάγεται, τον καθορισμό της ομάδας ελέγχου από την ελεγκτική εταιρία και τον καθορισμό του χρόνου, των διαδικασιών που θα ακολουθήσει ο ελεγκτής για την διενέργεια του ελέγχου. Όλα τα παραπάνω καλύπτονται κατά κύριο λόγο και από τα πρότυπα με το ΔΠΕ 210 και ΔΠΕ 300 να προσδιορίζουν το σύνολο των ενεργειών που πρέπει να ακολουθούνται
- Προσδιορισμός ελεγκτικού κινδύνου: Οι ορκωτοί ελεγκτές σε αυτό το στάδιο χρησιμοποιούν τις γνώσεις αναφορικά με την επιχείρηση που ελέγχουν, τον κλάδο δραστηριοποίησής της και του οικονομικού περιβάλλοντος στο οποίο αυτή δραστηριοποιείται έτσι ώστε να προσδιορίσουν τον κίνδυνο ουσιώδους σφάλματος στις οικονομικές καταστάσεις. Η αναγνώριση και ο προσδιορισμός αυτών των

κινδύνων βασίζεται καθαρά στην επαγγελματική κρίση του ελεγκτή και είναι συνάρτηση των γνώσεων και της εμπειρίας του. Σε γενικές γραμμές πάντως, και βάσει του ΔΠΕ 315, η στρατηγική ελέγχου για τον εντοπισμό κινδύνων ουσιώδους σφάλματος προϋποθέτει: κατανόηση του περιβάλλοντος της οικονομικής μονάδας, κατανόηση των κατηγοριών συναλλαγών και των υπολοίπων λογαριασμών, την κατανόηση των εσωτερικών δικλίδων και των μηχανισμών ελέγχου και την σύνδεση των κινδύνων σε επίπεδο ισχυρισμών της διοίκησης (Λουμιώτης και Τζίφας, 2012).

- Καθορισμός στρατηγικής του ελέγχου: Σε αυτό το στάδιο αναπτύσσεται ο πλήρης σχεδιασμός του ελέγχου από την ελεγκτική ομάδα. Αυτός συμπεριλαμβάνει αρχικά ένα σχέδιο δράσης ώστε να αντιμετωπιστούν οι κίνδυνοι που αναφέραμε προηγουμένως. Παράλληλα όμως η ελεγκτική ομάδα καλείται να προσδιορίσει και μία σειρά άλλων ζητημάτων όπως είναι: η επιλογή των κατάλληλων ελεγκτικών τεκμηρίων και αναλυτικών διαδικασιών, η επιλογή των τρόπων για τον έλεγχο αποτελεσματικότητας των εσωτερικών δικλίδων, η απόφαση αν θα αξιοποιήσουν την εργασία τρίτων και μέχρι ποιο βαθμό, ο σαφής προσδιορισμός ενός ρεαλιστικού χρονοδιαγράμματος, η ανάθεση επί μέρους καθηκόντων στο εκάστοτε μέλος της ελεγκτικής ομάδας κ.ά. Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι σύμφωνα και με το ΔΠΕ 300, ο σχεδιασμός του ελέγχου είναι μία δυναμική διαδικασία, έτσι το πρόγραμμα του ελέγχου δύναται να μεταβληθεί κατά την διενέργειά του ανάλογα με τις συνθήκες και τα ευρήματα που θα προκύψουν.
- Συλλογή τεκμηρίων: Σε αυτό το στάδιο οι εξωτερικοί ελεγκτές καλούνται να εφαρμόσουν όλες εκείνες τις αναλυτικές διαδικασίες που θεωρούν απαραίτητες για να συλλέξουν και να αξιολογήσουν τα κατάλληλα ελεγκτικά τεκμήρια. Καθ' όλη αυτή την διαδικασία απαιτείται από τους εξωτερικούς ελεγκτές να επιστρατεύουν την επαγγελματική τους κρίση ώστε να φέρουν σε πέρας τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων με αποτελεσματικό τρόπο. Παράλληλα αξιολογούν τις εσωτερικές δικλίδες της εταιρίας και τον τρόπο λειτουργίας τους και διενεργούν και δειγματοληπτικούς ελέγχους ή ότι άλλο κρίνουν αυτοί απαραίτητο. Έτσι αποκτούν μία σαφή εικόνα επί των οικονομικών καταστάσεων και των λογιστικών δεδομένων της εταιρίας που τους επιτρέπει να εκφέρουν σαφή και τεκμηριωμένη άποψη.
- Τέλος, μετά από όλα τα παραπάνω οι εξωτερικοί ελεγκτές αξιοποιούν τα ευρήματά που θα προκύψουν την διαδικασία αυτή και βάσει αυτών θα στηρίξουν και την άποψη που θα εκφέρουν επί των οικονομικών καταστάσεων.

Καθ' όλη την διάρκεια του ελέγχου και των σταδίων όπως τα αναλύσαμε παραπάνω οι ελεγκτές καλούνται: να έχουν απρόσκοπτη και ουσιαστική επικοινωνία με τους υπεύθυνους για την διακυβέρνηση της εταιρίας, να συλλέγουν τεκμήρια χρησιμοποιώντας μία σειρά μεθόδων όπως οι αναλυτικές διαδικασίες, οι εξωτερικές επιβεβαιώσεις, η δειγματοληπτικός έλεγχος στοιχείων και λογαριασμών και να αξιοποιούν τις σύγχρονες μεθόδους και τα εργαλεία ελέγχου. Τέλος πρέπει να τονίσουμε ότι καθοριστικό ρόλο για την αξιολόγησή των ευρημάτων του ελέγχου διαδραματίζει η επαγγελματική κρίση του ελεγκτή.

Χρησιμοποίηση εργασίας τρίτων

Καθ' όλη την διάρκεια της διενέργεια και τεκμηρίωσης του ελέγχου ο εξωτερικός ελεγκτής δύναται να χρησιμοποιήσει την εργασία τρίτων εφόσον κρίνει ότι είναι απαραίτητο και αξιολογήσει ότι το έργο τους είναι αξιόπιστο. Η εργασία τρίτων μπορεί να αφορά διάφορα θέματα και συμπεριλαμβάνει κατά κύριο λόγο εργασία που έχει πραγματοποιηθεί από τους εσωτερικούς ελεγκτές την οικονομικής μονάδας, από εμπειρογνώμονες που κλήθηκαν να συνδράμουν το έργο του ελεγκτή ή ακόμα και από άλλους εξωτερικούς ελεγκτές, όταν αναφερόμαστε σε ομίλους εταιριών, οι οποίοι διενεργούν τον επί μέρους έλεγχο των θυγατρικών.

Έτσι ξεκινώντας την ανάλυση θα εστιάσουμε αρχικά στο έργο των εσωτερικών ελεγκτών και κατά πόσο αυτό αξιοποιείται ή πρέπει να αξιοποιείται από τους εξωτερικούς ελεγκτές. Αυτό καθώς η χρησιμοποίηση της εργασίας των εσωτερικών ελεγκτών είναι πολύ σημαντικός παράγοντας που δύναται να διαφοροποιήσει ουσιαστικά την φύση, τον απαιτούμενο χρόνο αλλά και το εύρος των αναλυτικών διαδικασιών για την τεκμηρίωση του ελέγχου που διενεργεί ο εξωτερικός ελεγκτής (Munro and Stewart, 2010).

Όπως ορίζει και το ΔΠΕ 610 όμως η χρησιμοποίηση του έργου των εσωτερικών ελεγκτών πρέπει να γίνει αφού ο εξωτερικός ελεγκτής καθορίσει αρχικά εάν, και σε ποιο βαθμό, πρόκειται να χρησιμοποιήσει συγκεκριμένη εργασία των εσωτερικών ελεγκτών και εάν τελικώς την χρησιμοποιήσει να καθορίσει το κατά πόσο αυτή είναι επαρκής για τους σκοπούς του ελέγχου (Λουμιώτης και Τζίφας, 2012). Παράλληλα ο εξωτερικός ελεγκτής για να χρησιμοποιήσει το έργο του εσωτερικού ελέγχου πρέπει να αξιολογήσει τέσσερις βασικές παραμέτρους, αυτές είναι: η αντικειμενικότητα των εσωτερικών ελεγκτών, η τεχνική ικανότητά τους, η επαγγελματική επιμέλεια των εσωτερικών ελεγκτών όσον αφορά το ελεγκτικό τους έργο και η αποτελεσματική επικοινωνία που έχουν αυτοί με τον εξωτερικό

έλεγχου (Munro and Stewart, 2010). Για να αξιολογήσει αυτές τις παραμέτρους ο εξωτερικός ελεγκτής μπορεί να προχωρήσει σε εξέταση των κονδυλίων που έχουν ήδη εξεταστεί από τους εσωτερικούς ελεγκτές, εξέταση άλλων παρόμοιων κονδυλίων και επίβλεψη των διαδικασιών που διενεργούνται από τους εσωτερικούς ελεγκτές (Λουμιώτης και Τζίφας, 2012). Μετά από την αξιολόγηση της λειτουργίας του εσωτερικού ελέγχου κρίνει την ποιότητα και πληρότητα της εργασίας των εσωτερικών ελεγκτών και αναλόγως αποφασίζει αν θα την αξιοποιήσει ή όχι. Εμπειρικά πάντως εμφανίζεται η τάση, όταν υπάρχει η δυνατότητα, οι εξωτερικοί ελεγκτές να αξιοποιούν το έργο του εσωτερικού ελέγχου κυρίως όσον αφορά την δοκιμασία της αποτελεσματικότητας των εσωτερικών δικλίδων και όχι όσον αφορά την επαλήθευση και των έλεγχου των υπολοίπων των λογαριασμών (Munro and Stewart, 2010).

Πέρα από την εργασία των εσωτερικών ελεγκτών, οι εξωτερικοί ελεγκτές όπως είπαμε μπορούν να χρησιμοποιήσουν όμως και την εργασία εμπειρογνώμονα, αν κρίνουν ότι αυτό είναι απαραίτητο για την διενέργεια του ελέγχου. Αυτό προβλέπεται από το ΔΠΕ 620 και έχει ως στόχο να βοηθήσει τον ελεγκτή να αποκτήσει τα κατάλληλα και επαρκή τεκμήρια που θα του επιτρέψουν να διενεργήσει τον έλεγχο. Η χρήση εμπειρογνώμονα προβλέπεται για σύνθετα αντικείμενα για τα οποία ο εξωτερικός ελεγκτής δεν έχει την απαραίτητη γνώση που θα του επιτρέψει να τα αξιολογήσει. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι κατά την ανάθεση του ελέγχου πρέπει να γνωστοποιείται στην διοίκηση της οικονομικής μονάδας ότι θα χρειαστεί η συμμετοχή εμπειρογνώμονα κατά την διεξαγωγή του ελέγχου. Παράλληλα είναι πολύ σημαντικό να αναφέρουμε ότι η παρουσία του εμπειρογνώμονα δεν απαλλάσσει τον εξωτερικό ελεγκτή από τις όποιες ευθύνες του, καθώς σύμφωνα και με το πρότυπο ο ελεγκτής δεν επαφίεται στο πόρισμα του εμπειρογνώμονα αλλά ασκεί επ' αυτό επαγγελματική κρίση και το αξιοποιεί μόνο εφόσον το κρίνει επαρκές. Χαρακτηριστικό είναι ότι ο ελεγκτής δεν αναφέρεται καν στην εργασία του εμπειρογνώμονα κατά την σύνταξη της έκθεσής του, εκτός αν αυτό απαιτείται από κάποιον επί μέρους κανονισμό ή νόμο (Λουμιώτης και Τζίφας, 2012).

Τέλος κλείνοντας με την χρησιμοποίηση της εργασίας τρίτων, είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι ο εξωτερικών ελεγκτής του ομίλου οφείλει να αξιολογήσει το ουσιώδες μέγεθος σε επίπεδο ομίλου και να σχεδιάσει τον έλεγχο των ενοποιημένων οικονομικών καταστάσεων. Καθ' όλη αυτή την διαδικασία και σύμφωνα και με το ΔΠΕ 600, οι εξωτερικοί ελεγκτές των θυγατρικών εταιριών του ομίλου έχουν την υποχρέωση να συνδράμουν στο έργο του και να προσαρμόζονται στις οδηγίες του, όσον αφορά τον έλεγχο των επιμέρους μονάδων. Πέρα από αυτό ο ελεγκτής των ενοποιημένων οικονομικών καταστάσεων οφείλει να αξιολογήσει

το έργο των άλλων ελεγκτών του ομίλου και να μην επαφίεται πλήρως σε αυτό αλλά να διενεργεί και αυτός με την σειρά του δειγματοληπτικό έλεγχο όπου το κρίνει αυτός αναγκαίο.

Εκφορά γνώμης επί των οικονομικών καταστάσεων

Σύμφωνα και με όσα είπαμε παραπάνω, η διοίκηση της εταιρίας είναι η υπεύθυνη για την ορθή σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων. Ωστόσο ο εξωτερικός ελεγκτής είναι υπεύθυνος να εκφέρει άποψη επί των οικονομικών καταστάσεων γνωστοποιώντας στους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων αν αυτές παρουσιάζουν εύλογα, από κάθε ουσιώδη άποψη, την οικονομική θέση της επιχείρησης και αν έχουν συνταχθεί σύμφωνα με τα ισχύοντα λογιστικά πρότυπα όντας απαλλαγμένες από κάθε ουσιώδη ανακρίβεια που οφείλεται είτε σε απάτη είτε σε λάθος (PwC, 2013).

Για να το κάνει αυτό, σύμφωνα και με το ΔΠΕ 700, ο εξωτερικός ελεγκτής πρέπει αρχικά να διαμορφώσει γνώμη επί των οικονομικών καταστάσεων βάσει αξιολόγησης των συμπερασμάτων που εξάγονται από τα αποκληθέντα ελεγκτικά τεκμήρια. Εν συνεχεία πρέπει να εκφράσει σαφώς την γνώμη αυτή μέσω έγγραφης έκθεσης που επίσης περιγράφει την βάση αυτής της γνώμης. Σε όλη αυτή την διαδικασία ο ελεγκτής καλείται να ασκήσει την επαγγελματική του κρίση αξιολογώντας τα συλλεχθέντα στοιχεία και σχηματίζοντας άποψη επ' αυτών βάσει της εμπειρίας και των γνώσεών του (Λουμιώτης και Τζίφας, 2012; PwC, 2013).

Έτσι ο ελεγκτής εκφέρει “σύμφωνη γνώμη” επί των οικονομικών καταστάσεων όταν τα ελεγκτικά τεκμήρια που συγκέντρωσε κατά την διενέργεια του ελέγχου θεωρεί ότι είναι επαρκή και του επιτρέπουν να συμπεράνει ότι αυτές δεν περιέχουν στο σύνολό τους ουσιώδη ανακρίβεια. Η δε γνώμη του ελεγκτή περιλαμβάνεται στην έκθεσή του, σε ξεχωριστή παράγραφο (PwC, 2013).

Στην περίπτωση τώρα που ο ορκωτός ελεγκτής διαφωνεί με τους λογιστικούς χειρισμούς της διοίκησης της οικονομικής μονάδας τότε έχει την δυνατότητα να κρίνει αν είναι απαραίτητη η διαφοροποίηση της γνώμης του επί των οικονομικών καταστάσεων. Όπως σημειώνεται και στο ΔΠΕ 705 ο ελεγκτής πρέπει να διαφοροποιεί την γνώμη στην έκθεση ελέγχου όταν συμπεράνει, ότι βάσει των ελεγκτικών τεκμηρίων που απέκτησε, οι οικονομικές καταστάσεις ως σύνολο δεν είναι απαλλαγμένες από ουσιώδες σφάλμα ή όταν αδυνατεί να αποκτήσει επαρκή και κατάλληλα ελεγκτικά τεκμήρια για να συμπεράνει ότι οι οικονομικές καταστάσεις ως σύνολο είναι απαλλαγμένες από ουσιώδες σφάλμα. Παρόλα αυτά η εκφορά

διαφοροποιημένης γνώμης επί των οικονομικών καταστάσεων δεν είναι ιδιαίτερα συνήθης καθώς πρακτικά η διοίκηση της εταιρίας θέλει να αποφύγει μία τέτοια έκβαση και προβαίνει στις απαραίτητες τροποποιήσεις που της έχει συστήσει ο εξωτερικός ελεγκτής (Λουμιώτης και Τζίφας, 2012; PwC, 2013).

Αξίζει να σημειώσουμε ότι και στις δύο περιπτώσεις που προαναφέραμε, ο εξωτερικός ελεγκτής έχει την δυνατότητα να εκφέρει την άποψή του επί των οικονομικών καταστάσεων εστιάζοντας παράλληλα την προσοχή των χρηστών σε ένα συγκεκριμένο θέμα. Αυτό το επιτυγχάνει συμπεριλαμβάνοντας στην έκθεσή του μία παράγραφο έμφασης θέματος στην οποία γνωστοποιεί και αναλύει όλα εκείνα τα στοιχεία που θεωρεί ότι είναι σημαντικά για το επενδυτικό κοινό. Η εκφορά γνώμης με έμφαση θέματος είναι άλλωστε κάτι που προβλέπεται και από το ΔΠΕ 706, έχοντας ως στόχο την καλύτερη πληροφόρηση και την γνωστοποίηση σημαντικών παραμέτρων επί των οικονομικών καταστάσεων που είναι πιθανόν να αγνοεί η πλειοψηφία χρηστών τους (PwC, 2013).

Κλείνοντας πρέπει αναφέρουμε ότι ο εξωτερικός ελεγκτής έχει και άλλες δύο επιλογές πέρα από αυτές που αναφέραμε παραπάνω. Έτσι στην μία περίπτωση ο ελεγκτής έχει την δυνατότητα να εκφέρει αρνητική γνώμη επί των οικονομικών καταστάσεων. Αυτό είναι κάτι που συμβαίνει όταν έχοντας αποκτήσει κατάλληλα και επαρκή ελεγκτικά τεκμήρια, συμπεραίνει ότι σφάλματα, ατομικά ή αθροιστικά, είναι και ουσιώδη και διάχυτα στις οικονομικές καταστάσεις. Και στην άλλη περίπτωση ο ελεγκτής εμφανίζει αδυναμία έκφρασης γνώμης επί των οικονομικών καταστάσεων. Αυτό συμβαίνει όταν αδυνατεί να αποκτήσει επαρκή και κατάλληλα ελεγκτικά τεκμήρια επί των οποίων θα βασίσει την γνώμη του και συμπεραίνει ότι οι πιθανές επιπτώσεις των μη εντοπισμένων σφαλμάτων, εάν υπάρχουν επί των οικονομικών καταστάσεων, θα μπορούσαν να είναι και ουσιώδης και διάχυτες (Λουμιώτης και Τζίφας, 2012). Ωστόσο αυτές οι δύο περιπτώσεις στην πραγματικότητα συναντώνται εξαιρετικά σπάνια καθώς έχουν πρακτικά ιδιαίτερα δυσάρεστες συνέπειες για τις ελεγχόμενες εταιρίες.

5.5. Σύνοψη κεφαλαίου

Στο κεφάλαιο αυτό επιλέξαμε να εστιάσουμε στην σημασία του ελέγχου όσον αφορά την αντιμετώπιση φαινομένων απάτης και παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων. Δεδομένου ότι αυτός είναι ο τελευταίος μηχανισμός που μπορεί να αποτρέψει την διάχυση των

αποτελεσμάτων της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων στο υπόλοιπο οικονομικό κύκλωμα.

Έτσι αρχικά είδαμε την σημασία ύπαρξης επιτροπής ελέγχου και τον ρόλο της εντός της επιχείρησης, που δεν είναι άλλος από το να εποπτεύει την διαδικασία σύνταξης των οικονομικών καταστάσεων, να αξιολογεί την αξιοπιστία τους, να αξιολογεί την ορθή λειτουργία των εσωτερικών μηχανισμών ελέγχου και να εποπτεύει, να αξιολογεί και να συνεργάζεται με τον εσωτερικό και εξωτερικό έλεγχο. Αναδείξαμε επίσης την σημασία της ανεξαρτησίας και της επαγγελματικής επάρκειας των ατόμων που την απαρτίζουν.

Σε δεύτερο επίπεδο εστίασαμε στον ρόλο του εσωτερικού ελέγχου. Είδαμε λοιπόν ότι ο εσωτερικός έλεγχος ενέχει συμβουλευτικό χαρακτήρα εντός της επιχείρησης, προσφέροντας ουσιαστικές υπηρεσίες στην διοίκηση αναφορικά με την συνολική διαχείριση, αποσκοπώντας στον περιορισμό των κινδύνων με τους οποίους αυτή έρχεται αντιμέτωπη. Για την επίτευξη του ρόλου του όμως με αποτελεσματικό τρόπο αναδείξαμε ότι το τμήμα εσωτερικού ελέγχου πρέπει να απαρτίζεται από ανθρώπους που ενεργούν αντικειμενικά, ανεξάρτητα και που παράλληλα έχουν την αναμενόμενη επαγγελματική επάρκεια για να φέρουν εις πέρας το έργο τους. Έργο το οποίο πρέπει πάντοτε να είναι στοιχειοθετημένο και για το οποίο υπάρχει πάντα το αντίστοιχο τηρούμενο αρχείο από τον εκάστοτε εσωτερικό ελεγκτή.

Κλείνοντας, αναδείξαμε τον ρόλο του εξωτερικού ελέγχου που είναι να ελέγξει και εκφέρει άποψη επί των οικονομικών καταστάσεων, προσδιορίζοντας σε αυτή το κατά πόσο οι οικονομικές καταστάσεις μίας επιχείρησης παρουσιάζουν εύλογα, από κάθε ουσιώδη άποψη, την οικονομική της θέση. Επίσης είδαμε τον τρόπο με τον οποίο αυτός σχεδιάζει τον έλεγχο και κατά πόσο δύναται να χρησιμοποιήσει την εργασία τρίτος κατά την διενέργειά του. Τέλος παρουσιάσαμε τα είδη γνώμης που έχει την δυνατότητα να εκφέρει επί των οικονομικών καταστάσεων και τους λόγους για τους οποίους αυτή διαφοροποιείται κατά περίπτωση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΜΕΛΕΤΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ (CASE STUDIES)

6.1. Εισαγωγή

Σε όλα τα παραπάνω κεφάλαια εξετάσαμε εκτενώς τις περισσότερες πτυχές της απάτης και της παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων καθώς και την σημασία της πρόληψης και του ελέγχου για την αποφυγή τέτοιων φαινομένων. Σε αυτό το κεφάλαιο λοιπόν θα δούμε μερικά από τα σημαντικότερα οικονομικά σκάνδαλα που αποκαλύφθηκαν τα τελευταία χρόνια, με σκοπό να κατανοήσουμε ακόμα καλύτερα όσα ήδη έχουμε αναφέρει.

6.2. Enron Corporation

Ένα από τα μεγαλύτερα σκάνδαλα που συγκλόνισαν το παγκόσμιο οικονομικό στερέωμα ήταν αυτό της Enron Corporation. Η Enron ήταν μία εταιρία που δραστηριοποιούνταν στον χώρο της ενέργειας με ιστορία από το 1986, όταν και ιδρύθηκε. Η εταιρία σχηματίστηκε ύστερα από την συγχώνευση των Houston Natural Gas και Internorth, δύο εταιριών που δραστηριοποιούνταν αμφότερες στον τομέα της ενέργειας. Έτσι η Enron ξεκίνησε αρχικά ως εταιρία παροχής φυσικού αερίου και αργότερα επεκτάθηκε και στην αγορά του φυσικού αερίου.

Τα χρόνια που ακολούθησαν συνέχισε τις συνεχείς απορροφήσεις και άλλων εταιριών ενώ δραστηριοποιήθηκε και στην Ευρώπη. Με τον τρόπο αυτό καταφέρνει να γίνει η μεγαλύτερη εταιρία των Η.Π.Α, στον τομέα της ενέργειας, μέχρι και το 2000 (Chabrak and Daidj, 2007). Χαρακτηριστικό της επέκτασής της είναι ότι προχώρησε και στην ίδρυση τμήματος “Enron Finance” που είχε ως στόχο την συγκέντρωση και παροχή πληροφόρησης σχετικά με τιμές αλλά και διάφορα άλλα στοιχεία που αφορούσαν τη βιομηχανία φυσικού αερίου και ενέργειας. Ταυτόχρονα μέσω αυτού παρείχε την δυνατότητα διενέργειας εμπορικών συναλλαγών και σύναψης συμβολαίων (Benston and Hartgraves, 2002).

Η επέκταση αυτή της εταιρίας συνεχίστηκε για μεγάλο χρονικό διάστημα μέχρι το 2001. Τότε ήταν που ορίστηκε νέος διευθύνοντας σύμβουλος στην εταιρία ο οποίος όμως δήλωσε παραίτηση λίγους μήνες μόλις μετά από την ανάληψη των καθηκόντων του. Το γεγονός αυτό ενίσχυσε τον σκεπτικισμό του χρηματιστηρίου και είχε ως αποτέλεσμα την

διερεύνηση του τρόπου λειτουργίας της εταιρίας. Η δημοσιοποίηση της είδησης για μείωση της ρευστότητας της εταιρίας αλλά και οι αμφίβολες πρακτικές και αποφάσεις εκ μέρους της διοίκησης κλονίσανε εκ νέου την εμπιστοσύνη του επιχειρηματικού κόσμου και έχουν ως αποτέλεσμα πλήθος πελατών και προμηθευτών να σταματήσουν να συναλλάσσονται με την Enron (Νεγκάκης και Ταχυνάκης, 2013).

Τα πράγματα γίνονται ακόμα χειρότερα όταν τελικώς αποδεικνύεται ότι η εταιρία είχε συστήσει και πραγματοποιούσε συναλλαγές με εταιρίες ειδικού σκοπού των οποίων τα λογιστικά αποτελέσματα ήταν αμφίβολα. Έτσι με τον τρόπο αυτό και κάτω από τα ισχύοντα τότε λογιστικά πρότυπα έγινε αντιληπτό ότι η εταιρία χρησιμοποίησε αυτό το δίκτυο εταιριών ειδικού σκοπού για να αποκρύψει την πραγματική οικονομική της κατάσταση. Αυτό το κατάφερε δεδομένου ότι τότε δεν υπήρχε η υποχρέωση συμπερίληψης των εταιριών ειδικού σκοπού στις ενοποιημένες καταστάσεις των επιχειρήσεων, κάτω από συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Εκμεταλλευόμενη στο έπακρο αυτό το δεδομένο η Enron σύστησε λοιπόν εκατοντάδες εταιρίες ειδικού σκοπού που συναλλάσσονταν μαζί της – και των οποίων μάλιστα τα δάνεια εγγυόνταν η ίδια – επιτυγχάνοντας έτσι να διαφοροποιεί προς όφελός της το λογιστικό αποτέλεσμα χρήσης και παράλληλα να μην εμφανίζει μεγάλες υποχρεώσεις στις ετήσιες οικονομικές της καταστάσεις (Benston and Hartgraves, 2002).

Ύστερα από αυτές τις αποκαλύψεις, η εταιρία το 2001 προχωρά σε αναπροσαρμογή και αναδημοσίευση των οικονομικών της καταστάσεων προβαίνοντας σε μείωση των κερδών μετά φόρων και της αξίας των ιδίων κεφαλαίων που εμφάνιζε σε αυτές. (Benston and Hartgraves, 2002) Το πλήγμα ωστόσο ήταν μεγάλο και το επενδυτικό κοινό δεν την εμπιστεύτηκε εκ νέου, με την εταιρία να οδηγείται πλέον σε κατάρρευση στο τέλος του έτους μετά την υπαγωγή της και στον πτωχευτικό κώδικα. Η κατάρρευσή της εταιρίας εκτιμάται μάλιστα ότι οδήγησε σε χρηματιστηριακές απώλειες ύψους άνω των \$70.000.000.000 (Huang *et al.*, 2017). Πέρα όμως από την κατάρρευση της εταιρίας υπήρχαν και συνέπειες για τους εμπλεκόμενους στην διάπραξη της απάτης. Έτσι αρχικά κατηγορήθηκε ο διευθύνοντας σύμβουλος της εταιρίας ο οποίος τελικά και καταδικάστηκε σε 24-ετή φυλάκιση. Όμως οι κατηγορίες δεν περιορίστηκαν εκεί και επεκτάθηκαν και προς την ελεγκτική εταιρία που διενεργούσε τον έλεγχο των ετήσιων οικονομικών καταστάσεων της Enron.

Η ελεγκτική εταιρία που διενεργούσε τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων της Enron ήταν η Arthur Andersen, μία εκ των μεγαλύτερων εκείνη την εποχή ελεγκτικών εταιριών. Η συνεργασία της με την Enron ξεκίνησε το 1986 όταν άρχισε να της παρέχει

υπηρεσίες εξωτερικού και εσωτερικού ελέγχου αλλά και συμβουλευτικές υπηρεσίες, κάτι που αποτελούσε συνήθη πρακτική πριν από την θέσπιση του νόμου Sarbanes–Oxley (SOX) (Νεγκάκης και Ταχυνάκης, 2013).

Κατά την διερεύνηση της υπόθεσης η Arthur Andersen κατηγορήθηκε ότι βοήθησε την Enron συμβουλευόντάς την για τον τρόπο που θα μπορούσε να αξιοποιήσει τις εταιρίες ειδικού σκοπού. Παράλληλα αποκαλύφθηκε ότι οι ελεγκτές της εταιρίας είχαν προχωρήσει σε καταστροφή ενοχοποιητικών εγγράφων, υποστηρικτικών εγγράφων και φύλλων εργασίας του ελέγχου σχετικά με την Enron. Έτσι μεταξύ άλλων η Arthur Andersen κατηγορήθηκε και για παρεμπόδιση του έργου της δικαιοσύνης, με την ίδια την εταιρία ωστόσο να καταλογίζει την ευθύνη καταστροφής των εγγράφων στους ίδιους τους ελεγκτές λόγω του φόβου τους για τις επερχόμενες συνέπειες (Hartgraves, 2004).

Η Arthur Andersen τελικώς δικαιώθηκε από το ανώτατο δικαστήριο, ωστόσο το πλήγμα που είχε δεχθεί η αξιοπιστία της, εξαιτίας και άλλων σκανδάλων που είχαν δει το φως της δημοσιότητας εκείνη την περίοδο, ήταν μεγάλο και έτσι δεν κατάφερε εν τέλει να κερδίσει εκ νέου την εμπιστοσύνη του επιχειρηματικού κόσμου και οδηγήθηκε σε κατάρρευση. Οι όποιες σκέψεις δε για εξαγορά της από άλλες ελεγκτικές εταιρίες δεν ευδοκίμησαν, καθώς το ρίσκο της απώλειας φήμης για όποια εταιρία προχωρούσε σε αυτή την ενέργεια ήταν πολύ μεγάλο (Νεγκάκης και Ταχυνάκης, 2013).

6.3. WorldCom

Η WorldCom ήταν μία από τις μεγαλύτερες εταιρίες τηλεπικοινωνιών των ΗΠΑ που ιδρύθηκε το 1983 και εισήχθη στο χρηματιστήριο το 1989 με την ονομασία τότε Long Distance Discount Service (LDDS) ενώ αργότερα, το 1995 μετονομάστηκε σε WorldCom. Εκείνη την περίοδο στην Αμερική εισάγεται ένας νέος νόμος για τις τηλεπικοινωνίες που απελευθερώνει τον ανταγωνισμό μεταξύ των εταιριών κάτι που ασκεί πιέσεις σε όλες τις εταιρίες μεταξύ των οποίων και η WorldCom. Τα επόμενα χρόνια όλες οι εταιρίες δανείζονται και αναπτύσσονται δημιουργώντας τεράστια τηλεπικοινωνιακά δίκτυα και υποδομές. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι από αυτές τις υποδομές ακόμα και 10 χρόνια αργότερα χρησιμοποιήθηκε μόλις το 10% (Yen, 2007).

Τα επόμενα χρόνια από την σχετική νομοθετική ρύθμιση η WorldCom καταφέρνει και αναπτύσσεται ραγδαία απορροφώντας περισσότερες από 60 εταιρίες τηλεπικοινωνιών. Η

απορρόφηση των εταιριών αυτών πραγματοποιείται προσφέροντας ως αντίτιμο, κατά κύριο λόγο, μετοχές της εταιρίας. Για να αντιληφθούμε τα οικονομικά μεγέθη αξίζει να αναφέρουμε το γεγονός ότι η τότε συγχώνευση της WorldCom με την MCI το 1998, έναντι \$37.000.000.000 αποτελούσε μέχρι εκείνη την στιγμή την μεγαλύτερη συγχώνευση εταιριών που είχε πραγματοποιηθεί στα χρονικά. Έτσι η WorldCom γίνεται τότε ο δεύτερος μεγαλύτερος τηλεπικοινωνιακός πάροχος. Ενδεικτικό είναι ότι εκείνη την περίοδο μέσω του δικτύου της διακινούνταν τα μισά e-mail του πλανήτη. Μέχρι το 2001 μάλιστα η εταιρία είχε καταφέρει να κατέχει το ένα τρίτο του τηλεπικοινωνιακού δικτύου των ΗΠΑ. Τότε περίπου ήταν και η στιγμή που η επιτροπή ανταγωνισμού αρχικά δεν εγκρίνει άλλη μια επερχόμενη εξαγορά της WorldCom και έτσι εμφανίζονται τα πρώτα προβλήματα που θα σήμαιναν αργότερα και την κατάρρευση της εταιρίας.

Όλα ξεκινούν από το γεγονός ότι τα έξοδα συντήρησης του δικτύου είναι τεράστια και οι ρυθμοί ανάπτυξης της εταιρίας μειώνονται δραματικά με την αξία της μετοχής της να υφίσταται μεγάλες πιέσεις και να εμφανίζει απώλειες. Έτσι η WorldCom αδυνατεί να ανταποκριθεί στις προσδοκίες των αναλυτών και να επιτύχει τους οικονομικών στόχους που είχε θέσει. Τότε είναι που η διοίκηση της εταιρίας σε μία προσπάθεια να συγκαλύψει την πραγματική οικονομική κατάσταση της εταιρίας προβαίνει σε παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων της επιστρατεύοντας διάφορες μεθόδους. Μεταξύ αυτών των μεθόδων είναι η κεφαλαιοποίηση λειτουργικών εξόδων έτσι ώστε να αυξήσει τα εμφανιζόμενα κέρδη της και παράλληλα να εμφανίσει μεγαλύτερο ενεργητικό, η εσφαλμένη καταχώρηση των στοιχείων του ενεργητικού της MCI ως υπεραξία μετά την εξαγορά της με σκοπό την σταδιακή απόσβεση της και η δημιουργία μεγάλων προβλέψεων για επισφαλείς απαιτήσεις.

Το αποτέλεσμα όλων αυτών των ενεργειών ήταν η υπερτίμηση της αξίας του ενεργητικού της εταιρίας κατά \$11.000.000.000 (Kuhn and Sutton, 2006). Με την συνολική κεφαλαιοποίηση της εταιρίας, μέχρι λίγο πριν την αποκάλυψη της απάτης, μάλιστα να ξεπερνά τα \$175.000.000.000. Τότε ήταν που ο εσωτερικός έλεγχος της εταιρίας εντόπισε παρατυπίες ύψους \$3.800.000.000 στις οικονομικές καταστάσεις της εταιρίας. Παρόλο το μέγεθος της εταιρίας, η αποκάλυψη της απάτης την οδήγησε σε αίτηση για υπαγωγή σε καθεστώς χρεωκοπίας τον Ιούλιο του 2002, ένα μήνα μετά την καταδίκη της Arthur Andersen, ελεγκτικής εταιρίας που είχε αναλάβει τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων της WorldCom. Αυτό συνέβη καθώς η Arthur Andersen κατηγορήθηκε τότε ως συνυπεύθυνη αναφορικά με το σκάνδαλο της Enron.

Πέρα από αυτά, ο διευθύνων σύμβουλος αντιμετώπισε ποινή φυλάκισης 25 ετών, ο οικονομικός διευθυντής απολύθηκε ενώ χιλιάδες εργαζόμενοι της εταιρίας έχασαν τις θέσεις εργασίας τους (Tran, 2002; Investopedia, 2018). Όλα τα παραπάνω συνηγορούσαν στην διάπραξη ενός από τα μεγαλύτερα οικονομικά σκάνδαλα στην ιστορία των ΗΠΑ μέχρι τότε.

6.4. Parmalat

Ένα ακόμα οικονομικό σκάνδαλο που συγκλόνησε τον επιχειρηματικό κόσμο ήταν αυτό της Parmalat. Η Parmalat ήταν μία ισχυρότατη ιταλική εταιρία διατροφικών και γαλακτοκομικών προϊόντων η οποία όμως τον Δεκέμβριο του 2003 κατέρρευσε αποκαλύπτοντας ότι είχε τεράστιες οικονομικές δυσχέρειες και ότι παραποιούσε τις οικονομικές της καταστάσεις επί σειρά ετών (Melis, 2004).

Μέχρι τότε η εταιρία είχε καταφέρει με συνεχείς εξαγορές να επεκταθεί δημιουργώντας ένα δίκτυο που απαρτιζόταν από περισσότερες από 200 επιχειρήσεις με παρουσία σε περίπου 50 χώρες παγκοσμίως και απασχόληση προσωπικού που ξεπερνούσε τους 36.000 εργαζομένους. Παράλληλα εμφάνιζε ετήσιο τζίρο €7.600.000.000 στις ενοποιημένες ετήσιες οικονομικές της καταστάσεις και ταμειακά διαθέσιμα και ισοδύναμα αξίας €3.350.000.000 ενώ τα περιουσιακά της στοιχεία και οι υποχρεώσεις ανέρχονταν στα €10.000.000.000 και €7.170.000.000 αντίστοιχα (Ferrarini and Giudici, 2005).

Όλα αυτά μέχρι το 2003 όταν η ελεγκτική εταιρία που είχε αναλάβει την διενέργεια ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων της εταιρίας της διαμηνύει ότι δεν μπορεί να εκφέρει σύμφωνη γνώμη για την ορθότητα των οικονομικών της καταστάσεων καθώς δεν μπορεί να προσδιορίσει την εύλογη αξία της θυγατρικής εταιρίας της Parmalat, Epicurum. Τότε είναι που η Parmalat μη-έχοντας την δυνατότητα να στοιχειοθετήσει επαρκώς την αξία της συμμετοχής της προσπαθεί να την ρευστοποιήσει, προσπάθεια που αποβαίνει άκαρπη. Αυτό πυροδοτεί μία σειρά εξελίξεων με την εταιρία να παραδέχεται ότι έχει προβεί σε παραποίηση των οικονομικών της καταστάσεων και να αδυνατεί εν συνεχεία να αποπληρώσει το ομολογιακό της δάνειο που έληγε εκείνη την χρονική περίοδο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την κατάρρευση της χρηματιστηριακής της αξίας και την τελική χρεοκοπία της.

Κατά την εξέταση της υπόθεσης προέκυψαν, δεδομένης της έκτασης που είχε λάβει το ζήτημα, πολλά επιβαρυντικά στοιχεία. Έτσι, αρχικά έγινε αντιληπτό από τις ελεγκτικές αρχές ότι η εταιρία χρηματοδοτούσε το μεγαλύτερο μέρος των εξαγορών της με δανεισμό και

εμφανίζοντας παράλληλα μεγάλα ταμειακά διαθέσιμα και ισοδύναμα (Ferrarini and Giudici, 2005). Εκτός αυτού προέκυψε και ότι η πρώτη εταιρία που είχε αναλάβει τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων της εταιρίας συνεργαζόταν με την Parmalat από το 1980, παρότι το Ιταλικό νομικό πλαίσιο είχε καταστήσει υποχρεωτική την αλλαγή ελεγκτικής εταιρίας μετά από 9 έτη συνεχών ελέγχων. Αυτό η Parmalat το κατάφερε αντικαθιστώντας την ελεγκτική εταιρία που διενεργούσε τον έλεγχο στην μητρική οντότητα και στις ενοποιημένες οικονομικές καταστάσεις της εταιρίας αλλά διατηρώντας την προηγούμενη ελεγκτική εταιρία στον έλεγχο των θυγατρικών της, κάποιες εκ των οποίων μάλιστα είχαν την έδρα τους σε φορολογικούς παραδείσους (Coffee Jr., 2005).

Με τον τρόπο αυτό εκμεταλλεύτηκε το γεγονός ότι η κύρια ελεγκτική εταιρία δεν προχώρησε, εσφαλμένα, σε διενέργεια ελέγχου των οικονομικών μεγεθών των θυγατρικών εταιριών αλλά βασίστηκε αποκλειστικά στο έργο των επί μέρους ελεγκτών τους. Τέλος αποδείχτηκε όμως και κάτι πιο σοβαρό. Η ελεγκτική εταιρία που διενεργούσε τον έλεγχο των οικονομικών της καταστάσεων των θυγατρικών επιχειρήσεων, προέβη σε προσπάθεια εξωτερικής επιβεβαίωσης του υπολοίπου λογαριασμού που κατείχε η Parmalat στην τράπεζα Bank of America. Η πρώτη προσπάθεια κατέστη άκαρπη με την τράπεζα να μην ανταποκρίνεται στο αίτημα και έτσι να ζητείται εκ νέου επιβεβαίωση από την ελεγκτική εταιρία. Η επιβεβαίωση αυτή την φορά αποστέλλεται στην ελεγκτική εταιρία αλλά όπως αποδεικνύεται στην συνέχεια το έγγραφο επιβεβαίωσης αποτελεί προϊόν πλαστογραφίας από την ίδια την Parmalat. Την ίδια στιγμή γίνεται γνωστό ότι οι επιστολές επιβεβαίωσης είχαν αποσταλεί από και προς τον οικονομικό διευθυντή και όχι απευθείας από και προς την ελεγκτική εταιρία (Ferrarini and Giudici, 2005).

Το αποτέλεσμα όλων των παραπάνω είναι η οικονομική ζημία των επενδυτών, η κατάρρευση μίας εκ των μεγαλύτερων εταιριών στην Ιταλία - αλλά και παγκοσμίως - και η φυλάκιση και η προσαγωγή περισσότερων από 10 ανθρώπων που κατηγορείται ότι ενεπλάκησαν στην διάπραξη της απάτης.

6.5. Xerox

Την ίδια χρονική περίοδο ανέκυψε, πέρα από τα τρία οικονομικά σκάνδαλα που προαναφέραμε, άλλο ένα αυτό της Xerox. Η Xerox ήταν και εξακολουθεί να είναι μία εταιρία παροχής υπηρεσιών και προϊόντων επεξεργασίας εγγράφων με μακρά ιστορία, που ιδρύθηκε το 1906 και απασχολούσε περισσότερους από 80.000 υπαλλήλους παγκοσμίως.

Το 2002, λοιπόν διαπιστώθηκε ότι η εταιρία παρουσίαζε πλασματικά αυξημένα έσοδα κατά την τριετία 1997-1999. Η συνολική παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων φέρεται ότι ανήλθε σε \$2.000.000.000. Αυτό επιτεύχθηκε από την εταιρία προβαίνοντας σε επιτάχυνση της αναγνώρισης των εσόδων από πώληση εξοπλισμού (Pratley and Treanor, 2002).

Η αποκάλυψη της απάτης πραγματοποιήθηκε ύστερα από σχετική έρευνα της επιτροπής κεφαλαιαγοράς και είχε ως αποτέλεσμα την πτώση της τιμής της μετοχής από τα \$60 στα \$5 αμέσως μόλις έγιναν γνωστοί οι λογιστικοί χειρισμοί της εταιρίας (Νεγκάκης και Ταχυνάκης, 2013). Την ίδια στιγμή στο παρασκήνιο ένας εκ των υπαλλήλων της Xerox που είχε συνδράμει τα προηγούμενα χρόνια στην παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων αποφάσισε να γνωστοποιήσει στην διοίκηση το πιθανό εύρος των παρατυπιών και να τους προτρέψει στην αποκάλυψη των οικονομικών ατασθαλιών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την απόλυσή, του λίγο αργότερα, από την εταιρία. Κάτι που τον οδήγησε αργότερα να κινηθεί νομικά έναντι της εταιρίας και ταυτόχρονα να συνεργαστεί με την επιτροπή κεφαλαιαγοράς κατά την διαδικασία εξιχνίασης της υπόθεσης (Butala and Khan, 2008). Παράλληλα όμως εκτός όλων αυτών, απολύθηκε και η ελεγκτική εταιρία που διενεργούσε τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων της εταιρίας για περισσότερα από 30 χρόνια, ενώ κατηγορήθηκε και από την επιτροπή κεφαλαιαγοράς ότι βοήθησε τα διοικητικά στελέχη της εταιρίας στην διάπραξη της απάτης (Pratley and Treanor, 2002).

Κλείνοντας, δεν πρέπει να παραλείψουμε να αναφέρουμε ότι όλα τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα να επιβληθούν χρηματικά πρόστιμα από την επιτροπή κεφαλαιαγοράς, τόσο στην Xerox όσο και στην ελεγκτική εταιρία. Έτσι από την μία πλευρά η Xerox κλήθηκε να πληρώσει πρόστιμα ύψους \$10.000.000 ενώ η ελεγκτική εταιρία πλήρωσε συνολικά περισσότερα από \$22.000.000 και ανέλαβε παράλληλα την δέσμευση να βελτιώσει της πρακτικές ελέγχου της ώστε να αποφευχθούν αντίστοιχα περιστατικά στο μέλλον (Pratley and Treanor, 2002; Morgenson, 2005).

6.6. Σύνοψη κεφαλαίου

Σε αυτό το κεφάλαιο ανατρέξαμε στα μεγαλύτερα οικονομικά σκάνδαλα των τελευταίων ετών. Μέσα από αυτά μπορέσαμε να αναδείξουμε όσα αναπτύξαμε στο σύνολο της εργασίας αντιστοιχώντας τα με πραγματικά δεδομένα.

Έτσι δώσαμε παραδείγματα εταιριών που αποτελούσαν οικονομικούς κολοσσούς στον κλάδο δραστηριοποίησης τους και προέβησαν σε παραποίηση των οικονομικών τους καταστάσεων.

Καθεμία εταιρία εξ' αυτών διέπραξε απάτη επί των οικονομικών της καταστάσεων για τους δικούς της λόγους αλλά κοινή συνισταμένη όλων ήταν ότι τελικά βρέθηκαν αντιμέτωπες με απώλεια φήμης και πελατείας, δυσβάσταχτα πρόστιμα ή ακόμα και την συνολική τους κατάρρευση. Ενώ οι συνέπειες στις περισσότερες περιπτώσεις δεν περιορίστηκαν εκεί αλλά επεκτάθηκαν και σε νομικές συνέπειες και ποινικές ευθύνες.

Μέσα από την εξέταση των περιπτώσεων αυτών είδαμε πως οι εταιρίες αυτές αξιοποίησαν διάφορες λογιστικές μεθόδους για να αλλοιώσουν τις οικονομικές τους καταστάσεις αλλά παράλληλα εξετάσαμε και τον ρόλο των εξωτερικών και εσωτερικών ελεγκτών της αναφορικά με την διάπραξη, την συγκάλυψη ή την αποκάλυψη της απάτης.

Όλα τα παραπάνω θεωρούμε ότι βοήθησαν στο να αποδώσουμε μία πιο ολοκληρωμένη εικόνα των όσων ήδη αναφέραμε στο σύνολο της παρούσας εργασίας και διευκόλυναν στην καλύτερη κατανόηση τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Έχοντας πλέον αναπτύξει ένα πλήθος ζητημάτων που άπτονται της απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων είμαστε σε θέση να εξάγουμε τα αντίστοιχα συμπεράσματα όπως αυτά προκύπτουν από την παρούσα εργασία.

Από όσα αναφέραμε παραπάνω προκύπτει ότι η ορθή αποτύπωση της χρηματοοικονομικής θέσης μίας επιχείρησης, στις οικονομικές καταστάσεις που εκδίδει, είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς επηρεάζει ένα σύνολο ανθρώπων και οργανισμών εντός του οικονομικού κυκλώματος μεταξύ των οποίων είναι το επενδυτικό κοινό, οι τράπεζες, οι μέτοχοι αλλά και οι πελάτες και οι προμηθευτές. Ωστόσο παρότι οι οικονομικές καταστάσεις είναι ιδιαίτερα σημαντικές για όλο το οικονομικό κύκλωμα, δεν είναι λίγες οι φορές που αυτές παραποιούνται για διάφορους λόγους.

Οι γενεσιουργές αιτίες εμφάνισης της απάτης και παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων φαίνεται ότι εντοπίζονται: στην ευκαιρία που εμφανίζεται σε κάποιον να διαπράξει απάτη, στις πιέσεις και τα κίνητρα που τον οδηγούν να το κάνει και στην ικανότητά του να εκλογικεύσει την πράξη του. Έτσι οι λόγοι και τα κίνητρα που οδηγούν κάποιον στην παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων είναι πολυάριθμα και απορρεύσουν από μία σειρά προσωπικών και επαγγελματικών παραγόντων. Κίνητρα τα οποία μετουσιώνονται σε παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων με διάφορους τρόπους, καθώς πολλές φορές όσοι εμπλέκονται προσβλέπουν στο προσωρινό όφελος αδιαφορώντας για τις ενδεχόμενες συνέπειες.

Για την αντιμετώπιση και τον περιορισμό λοιπόν αυτών των φαινομένων προκύπτει ότι σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν τόσο η διοίκηση όσο και ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων και των εσωτερικών δικλίδων της κάθε επιχείρησης. Αφού αυτοί οι δύο παράγοντες συμβάλλουν στον περιορισμό των ευκαιριών και δρουν αντίθετα όσον αφορά την εκλογίκευση της απάτης. Έτσι αρχικά η διοίκηση της εταιρίας συνδράμει καλλιεργώντας την κατάλληλη εταιρική κουλτούρα αλλά και τις κατάλληλες δομές ώστε να αποτρέψει την εμφάνιση τέτοιων κρουσμάτων. Δομές οι οποίες περιλαμβάνουν αφενός εσωτερικές δικλίδες και συστήματα ασφαλείας και αφετέρου την ύπαρξη επιτροπής και τμήματος εσωτερικού ελέγχου.

Ο παραπάνω συνδυασμός λειτουργεί σε μεγάλο βαθμό τόσο αποτρεπτικά όσο και κατασταλτικά όσον αφορά την εμφάνιση φαινομένων απάτης. Αυτό βέβαια προϋποθέτει ότι τόσο η επιτροπή ελέγχου αλλά και το τμήμα εσωτερικού ελέγχου λειτουργούν ανεξάρτητα, αντικειμενικά και απαρτίζονται από κατάλληλους και ικανούς επαγγελματίες οι οποίοι είναι σε θέση να αναγνωρίσουν πιθανές ενδείξεις παραποίησης των οικονομικών καταστάσεων και να συμβουλεύουν την διοίκηση της εταιρίας εντοπίζοντας εγκαίρως τέτοια φαινόμενα.

Στην περίπτωση βέβαια που αυτοί αποτύχουν, το κενό έρχεται να καλύψει ο εξωτερικός ελεγκτής ο οποίος καλείται να διενεργήσει έλεγχο και να εκφέρει άποψη επί των οικονομικών καταστάσεων της επιχείρησης. Ο εξωτερικός ελεγκτής λοιπόν πρέπει να είναι σε θέση να αξιολογήσει όλες τις ενδείξεις απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων, να λειτουργεί όντας ανεξάρτητος και να συλλέγει όλα τα απαραίτητα τεκμήρια κατά την διενέργεια του ελέγχου. Σε όλη αυτή την διαδικασία πρέπει να αξιολογεί τις εσωτερικές δικλίδες, να ασκεί την επαγγελματική του κρίση σε διάφορα σημεία του ελέγχου και να συνεργάζεται τόσο με την διοίκηση όσο και με τον εσωτερικό έλεγχο. Όλα τα παραπάνω βέβαια πρέπει να τα κάνει λαμβάνοντας σοβαρά υπόψιν και να ακολουθώντας επακριβώς ότι ορίζουν τα αντίστοιχα πρότυπα ελέγχου. Με τον τρόπο αυτό θα είναι σε θέση να διενεργήσει αποτελεσματικά τον έλεγχο και να εκφέρει την ορθότερη γνώμη επί των οικονομικών καταστάσεων, κάτι που θα είναι προς όφελος όλων.

Στην περίπτωση βέβαια όλα αυτά δεν λειτουργήσουν αποτελεσματικά είναι βέβαιο ότι δεν θα έχουμε ούτε αποτροπή ούτε έγκαιρο εντοπισμό τέτοιων φαινομένων. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα την παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων και την λήψη επενδυτικών αποφάσεων βάσει λανθασμένων στοιχείων. Κάτι που αργά ή γρήγορα θα γίνει αντιληπτό με τις συνέπειες τόσο για τους εμπλεκόμενους όσο και για όλο το οικονομικό κύκλωμα να είναι ολέθριες.

Κλείνοντας, και έχοντας καλύψει τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν εξ αρχής, θεωρώ ιδιαίτερα σημαντικό τα παραπάνω στοιχεία που ανέλυσα στην παρούσα εργασία να διερευνηθούν μελλοντικά και με την χρήση εμπειρικών δεδομένων. Αυτό θα δώσει μία ακόμη πληρέστερη εικόνα αναφορικά με το ζήτημα της απάτης επί των οικονομικών καταστάσεων και θα συνδράμει ακόμα περισσότερο στην αποφυγή ανάλογων οικονομικών σκανδάλων που κλόνισαν την παγκόσμια οικονομία τα τελευταία χρόνια.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Abbott, L. J., Park, Y. and Parker, S. (2000). 'The effects of audit committee activity and independence on corporate fraud'. *Managerial Finance*, 26(11), pp. 55–68.
- ACFE (2018). Report to the Nations: 2018 Global Study on Occupational Fraud and Abuse. Association of Certified Fraud Examiners.
- Agrawal, A., Jaffe, J. F. and Karpoff (1999). 'Management Turnover and Corporate Governance Changes following the Revelation of Fraud'. *Journal of Law and Economics*, 42(S1), pp. 309–342.
- AICPA (2016). Management Override of Internal Control: The Achilles' Heel of Fraud Prevention.
- Albrecht, C., Holland, D., Malagueño, R., Dolan, S. and Tzafrir, S. (2015). 'The Role of Power in Financial Statement Fraud Schemes'. *Journal of Business Ethics*, 131(4), pp.803-813.
- Aldamen, H., Duncan, K., Kelly, S., McNamara, R. and Nagel, S. (2012). 'Audit committee characteristics and firm performance during the global financial crisis'. *Accounting & Finance*, 52(4), pp.971-1000.
- Alzeban, A. and Gwilliam, D. (2014). 'Factors affecting the internal audit effectiveness: A survey of the Saudi public sector'. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, 23(2), pp.74-86.
- Amiram, D., Bozanic, Z., Cox, J., Dupont, Q., Karpoff, J. and Sloan, R. (2018). 'Financial reporting fraud and other forms of misconduct: a multidisciplinary review of the literature'. *Review of Accounting Studies*, 23(2), pp.732-783.
- Bajra, U. and Čadež, S. (2018). 'Audit committees and financial reporting quality: The 8th EU Company Law Directive perspective'. *Economic Systems*, 42(1), pp. 151–163.
- Beasley, M. S., Carcello, J. V., Hermanson, D. R. and Neal, T. L. (2010). *Fraudulent Financial Reporting. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission*.
- Beasley, M. S. (1996). 'An empirical analysis of the relation between the board of director composition and financial statement fraud'. *Accounting Review*, 71(4), pp. 443–465.
- Beasley, M. S., Carcello, J. V. and Hermanson, D. R. (1999). *Fraudulent financial reporting: 1987-1997: An analysis of US public companies. Committee of Sponsoring*

Organizations of the Treadway Commission.

- Bédard, J. and Gendron, Y. (2010). ‘Strengthening the Financial Reporting System: Can Audit Committees Deliver?’. *International Journal of Auditing*, 14(2), pp.174-210.
- Benston, G. and Hartgraves, A. (2002). ‘Enron: what happened and what we can learn from it’. *Journal of Accounting and Public Policy*, 21(2), pp.105-127.
- Bergstresser, D. and Philippon, T. (2006). ‘CEO incentives and earnings management’. *Journal of Financial Economics*, 80(3), pp. 511–529.
- Bishop, T., Bloomet, A.C., Carcello, J. V., Cotton, D.L., Daniels, H., Durkin, R.L., Elzinga, D.J., Farrell, R.E. and Gavioli, B.J. (2007). *Managing the Business Risk of Fraud : A Practical Guide*.
- Boyle, D. M., DeZoort, F. T. and Hermanson, D. R. (2015). ‘The effect of alternative fraud model use on auditors’ fraud risk judgments’. *Journal of Accounting and Public Policy*, 34(6), pp. 578–596.
- Burgstahler, D. C., Hail, L. and Leuz, C. (2006). ‘The Importance of Reporting Incentives: Earnings Management in European Private and Public Firms’. *The Accounting Review*, 81(5), pp. 983–1016.
- Burns, N. and Kedia, S. (2006). ‘The impact of performance-based compensation on misreporting’. *Journal of Financial Economics*, 79(1), pp. 35–67.
- Butala, A. and Khan, Z. U. (2008). ‘Accounting Fraud at Xerox Corporation’. *SSRN Electronic Journal*. [Online]. Διαθέσιμο στο: <https://ssrn.com/abstract=1152770> [ημερομηνία πρόσβασης 25 Οκτωβρίου 2018].
- Call, A. C., Kedia, S. and Rajgopal, S. (2016). ‘Rank and file employees and the discovery of misreporting: The role of stock options’. *Journal of Accounting and Economics*, 62(2–3), pp. 277–300.
- Cao, L., Li, W. and Zhang, L. (2015). ‘Audit mode change, corporate governance and audit effort’. *China Journal of Accounting Research*, 8(4), pp.315-335.
- Carey, P., Knechel, W. R. and Tanewski, G. (2013). ‘Costs and Benefits of Mandatory Auditing of For-profit Private and Not-for-profit Companies in Australia’. *Australian Accounting Review*, 23(1), pp. 43–53.
- Center for Audit Quality (2010). *Deterring and Detecting Financial Reporting Fraud; A platform for action*.
- Chabrak, N. and Daidj, N. (2007). ‘Enron: Widespread myopia’. *Critical Perspectives on Accounting*, 18(5), pp. 539–557.

- Chava, S., Agnes Cheng, C., Huang, H. and Lobo, G. (2010). ‘Implications of securities class actions for cost of equity capital’. *International Journal of Law and Management*, 52(2), pp.144-161.
- Chen, J., Cumming, D., Hou, W. and Lee, E. (2013). ‘Executive integrity, audit opinion, and fraud in Chinese listed firms’. *Emerging Markets Review*, 15, pp.72-91.
- Chen, Y., Zhu, S. and Wang, Y. (2011). ‘Corporate fraud and bank loans: Evidence from china’. *China Journal of Accounting Research*, 4(3), pp. 155–165.
- Coenen, T. L. (2009). *Expert Fraud Investigation: A Step-by-Step Guide*. Hoboken, NJ, USA: John Wiley & Sons.
- Coffee Jr., J. C. (2005). ‘A Theory of Corporate Scandals: Why the U.S. and Europe Differ’. *SSRN Electronic Journal*. [Online]. Διαθέσιμο στο: <https://ssrn.com/abstract=694581> [ημερομηνία πρόσβασης 20 Αυγούστου 2018].
- Contessotto, C. and Moroney, R. (2014). ‘The association between audit committee effectiveness and audit risk’. *Accounting & Finance*, 54(2), pp.393-418.
- Dechow, P. M., Sloan, R. G. and Sweeney, A. P. (1996). ‘Causes and Consequences of Earnings Manipulation: An Analysis of Firms Subject to Enforcement Actions by the SEC’. *Contemporary Accounting Research*, 13(1), pp. 1–36.
- Dellaportas, S. (2013). ‘Conversations with inmate accountants: Motivation, opportunity and the fraud triangle’. *Accounting Forum*, 37(1), pp. 29–39.
- Deloitte (2005). *Optimizing the Role of Internal Audit in the Sarbanes-Oxley Era*.
- Desai, H., Hogan, C. E. and Wilkins, M. S. (2006). ‘The reputational penalty for aggressive accounting: Earnings restatement and management turnover’. *Accounting Review*, 81(1), pp. 83–112.
- Dorminey, J., Fleming, A., Kranacher, M. and Riley, R. (2012). ‘The Evolution of Fraud Theory’. *Issues in Accounting Education*, 27(2), pp.555-579.
- Dunn, P. (2004). ‘The Impact of Insider Power on Fraudulent Financial Reporting’. *Journal of Management*, 30(3), pp. 397–412.
- Dyck, A., Morse, A. and Zingales, L. (2010). ‘Who Blows the Whistle on Corporate Fraud?’. *The Journal of Finance*, 65(6), pp. 2213–2253.
- Efendi, J., Srivastava, A. and Swanson, E. P. (2007). ‘Why do corporate managers misstate financial statements? The role of option compensation and other factors’. *Journal of Financial Economics*, 85(3), pp. 667–708.
- European Federation of Accountants (2005) *How SMEs can reduce the Risk of Fraud*.

- EY (2018) Integrity in the spotlight.
- Farber, D. B. (2005). 'Restoring Trust After Fraud : Does Corporate Governance Matter ?'. *The Accounting Review*, 80(2), pp. 539–561.
- Feng, M., Ge, W., Luo, S. and Shevlin, T. (2011). 'Why do CFOs become involved in material accounting manipulations?. *Journal of Accounting and Economics*'. 51(1-2), pp.21-36.
- Ferrarini, G. A. and Giudici, P. (2005). 'Financial Scandals and the Role of Private Enforcement: The Parmalat Case'. ECGI - Law Working Paper No. 40/2005. [Online]. Διαθέσιμο στο: <https://ssrn.com/abstract=730403> [ημερομηνία πρόσβασης 25 Οκτωβρίου 2018].
- Fich, E. M. and Shivdasani, A. (2007). 'Financial fraud, director reputation, and shareholder wealth'. *Journal of Financial Economics*, 86(2), pp. 306–336.
- Gbegi, D. and Adebisi, J. (2013). 'The New Fraud Diamond Model- How Can It Help Forensic Accountants in Fraud Investigation in Nigeria?'. *European Journal of Accounting Auditing and Finance Research*, 1(4), pp. 129–138.
- Gerety, M. and Lehn, K. (1997). 'The causes and consequences of accounting fraud'. *Managerial and Decision Economics*, 18(7–8), pp. 587–599.
- Goodwin-Stewart, J. and Kent, P. (2006). 'Relation between external audit fees, audit committee characteristics and internal audit'. *Accounting and Finance*, 46(3), pp. 387–404.
- Gullkvist, B. and Jokipii, A. (2013). 'Perceived importance of red flags across fraud types'. *Critical Perspectives on Accounting*, 24(1), pp. 44–61.
- Hajek, P. and Henriques, R. (2017). 'Mining corporate annual reports for intelligent detection of financial statement fraud – A comparative study of machine learning methods'. *Knowledge-Based Systems*, 128, pp. 139–152.
- Hammersley, J. S., Johnstone, K. M. and Kadous, K. (2011). 'How Do Audit Seniors Respond to Heightened Fraud Risk?'. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 30(3), pp. 81–101.
- Hartgraves, A. (2004). 'Andersen's role in Enron's failure'. *DBW*, 64(6), 753.
- Hasnan, S., Rahman, R. A. and Mahenthiran, S. (2013). 'Management Motive, Weak Governance, Earnings Management, and Fraudulent Financial Reporting: Malaysian Evidence'. *Journal of International Accounting Research*, 12(1), pp. 1–27.
- Hay, D., Stewart, J. and Botica Redmayne, N. (2017). 'The Role of Auditing in

- Corporate Governance in Australia and New Zealand: A Research Synthesis'. *Australian Accounting Review*, 27(4), pp. 457–479.
- Hazarika, S., Karpoff, J. M. and Nahata, R. (2012). 'Internal corporate governance, CEO turnover, and earnings management'. *Journal of Financial Economics*, 104(1), pp. 44–69.
 - Healy, P. M. (1985). 'The effect of bonus schemes on accounting decisions'. *Journal of Accounting and Economics*, 7(1–3), pp. 85–107.
 - Hennes, K. M., Leone, A. J. and Miller, B. P. (2008). 'The importance of distinguishing errors from irregularities in restatement research: The case of restatements and CEO/CFO turnover', *Accounting Review*, 83(6), pp. 1487-1519
 - Henry, E., Gordon, E., Reed, B. and Louwers, T. (2007). 'The Role of Related Party Transactions in Fraudulent Financial Reporting'. *SSRN Electronic Journal*. [Online]. Διαθέσιμο στο: <https://ssrn.com/abstract=993532> [ημερομηνία πρόσβασης 20 Αυγούστου 2018].
 - Hogan, C., Rezaee, Z., Riley, R. and Velury, U. (2008). 'Financial Statement Fraud: Insights from the Academic Literature'. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 27(2), pp.231-252.
 - Huang, S., Lin, C., Chiu, A. and Yen, D. (2017). 'Fraud detection using fraud triangle risk factors'. *Information Systems Frontiers*, 19(6), pp.1343-1356.
 - Humpherys, S., Moffitt, K., Burns, M., Burgoon, J. and Felix, W. (2011). 'Identification of fraudulent financial statements using linguistic credibility analysis'. *Decision Support Systems*, 50(3), pp.585-594.
 - Hung, Y. S. and Cheng, Y. C. (2018). 'The impact of information complexity on audit failures from corporate fraud: Individual auditor level analysis'. *Asia Pacific Management Review*, 23(2), pp. 72–85.
 - Hwang, N., Chiou, J. and Wang, Y. (2013). 'Effect of disclosure regulation on earnings management through related-party transactions: Evidence from Taiwanese firms operating in China'. *Journal of Accounting and Public Policy*, 32(4), pp.292-313.
 - ICAEW (2018). Special report: Financial fraud. [Online]. Διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/y8c7u2bl> [ημερομηνία πρόσβασης 20 Αυγούστου 2018].
 - IFAC (2009). International Standard on Auditing 240:The Auditor ' S Responsibilities Relating To Fraud in an Audit of Financial Statements.
 - IIA (2016). International standards for the professional practice of internal auditing,

Institute of Internal Auditors (IIA). doi: 10.1109/58.384446.

- IIA (2016). The Audit Committee: Internal Audit Oversight - Implementing Best Practices and Higher Standards.
- IIA (2018a). Mission of Internal Audit. [Online]. Διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/yb7gy9no> [ημερομηνία πρόσβασης 20 Οκτωβρίου 2018].
- IIA (2018b). The Audit Committee: Purpose-Process-Professionalism. [Online]. Διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/ybwj9v9c> [ημερομηνία πρόσβασης 20 Οκτωβρίου 2018].
- Jensen, M. C. (2005). 'Agency Costs of Overvalued Equity Agency Costs of Overvalued Equity'. 34(1), *Financial Management*, pp. 5–19.
- Jizi, M., Nehme, R. and Elhout, R. (2016). 'Fraud: auditors' responsibility or organisational culture'. *International Social Science Journal*, 66(221–222), pp. 241–255.
- Kamarudin, K. A., Ismail, W. A. W. and Mustapha, W. A. H. W. (2012). 'Aggressive Financial Reporting and Corporate Fraud'. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 65, pp. 638–643.
- Kaminski, K. A., Sterling, W. T. and Guan, L. (2004). 'Can financial ratios detect fraudulent financial reporting?'. *Managerial Auditing Journal*, 19(1), pp. 15–28.
- Karpoff, J. M., Lee, D. S. and Martin, G. S. (2008). 'The Cost to Firms of Cooking the Books'. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 43(03), p. 581.
- Karpoff, J. M., Lee, S. D. and Martin, G. S. (2008). 'The consequences to managers for financial misrepresentation'. *Journal of Financial Economics*, 88(2), pp. 193–215.
- Kim, Y. J., Baik, B. and Cho, S. (2016). 'Detecting financial misstatements with fraud intention using multi-class cost-sensitive learning', *Expert Systems with Applications*, 62, pp. 32–43.
- Klein, A. (2002). 'Audit committee, board of director characteristics, and earnings management'. *Journal of Accounting and Economics*, 33(3), pp. 375–400.
- KPMG (2017). *Audit Committee Handbook*.
- Krambia-kapardis, M. (2002). 'A fraud detection model : A must for auditors'. *Journal of Financial Regulation and Compliance*, 10(3), pp. 266–278.
- Kuang, Y. F. and Lee, G. (2017). 'Corporate fraud and external social connectedness of independent directors'. *Journal of Corporate Finance*, 45, pp. 401–427.
- Kuhn, J. R. and Sutton, S. G. (2006). 'Learning from WorldCom: Implications for

- Fraud Detection through Continuous Assurance’. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 3(1), pp. 61–80.
- Lee, T. A., Ingram, R. W. and Howard, T. P. (1999). ‘The Difference between Earnings and Operating Cash Flow as an Indicator of Financial Reporting Fraud’. *Contemporary Accounting Research*, 16(4), pp. 749–786.
 - Lisic, L., Silveri, S., Song, Y. and Wang, K. (2015). ‘Accounting fraud, auditing, and the role of government sanctions in China’. *Journal of Business Research*, 68(6), pp.1186-1195.
 - Lokanan, M., E. (2015). ‘Challenges to the fraud triangle: Questions on its usefulness’. *Accounting Forum*, 39(3), pp. 201–224.
 - Magro, C. and Da Cunha, P. (2017). ‘Red flags in detecting credit cooperative fraud: The perceptions of internal auditors’. *Review of business Management*, 19(65), pp.469-491.
 - Marks, J. (2009). ‘Why the Fraud Triangle is No Longer Enough’. [Online]. Διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/y9y5oaqw> [ημερομηνία πρόσβασης 20 Αυγούστου 2018].
 - Marks, J. T. (2009). ‘Playing offense in a high-risk environment’. Crowe Horwath.
 - Melis, A. (2004). ‘Corporate Governance Failures. To What Extent is Parmalat a Particularly Italian Case?’. *SSRN Electronic Journal*.
 - Mergenthaler, R., Rajgopal, S. and Srinivasan, S. (2012) ‘CEO and CFO Career Penalties to Missing Quarterly Analysts Forecasts’. *SSRN Electronic Journal*. [Online]. Διαθέσιμο στο: <https://ssrn.com/abstract=1152421> [ημερομηνία πρόσβασης 20 Οκτωβρίου 2018].
 - Mohd Saad, S., Evans, J., Muhamad Sori, Z. and Abdul Hamid, M. (2006). ‘Audit Committee Authority and Effectiveness: The Perceptions of Malaysian Senior Managers’. *SSRN Electronic Journal*. [Online]. Διαθέσιμο στο: <https://ssrn.com/abstract=924130> [ημερομηνία πρόσβασης 20 Αυγούστου 2018].
 - Morgenson, G. (2005). ‘KPMG Settles With S.E.C. on Xerox Audits’. *The New York Times*, 20 Απριλίου, [Online]. Διαθέσιμο στο: https://www.nytimes.com/2005/04/20/business/kpmg-settles-with-sec-on-xerox-audits.html?_r=0 [ημερομηνία πρόσβασης 25 Οκτωβρίου 2018].
 - Munro, L. and Stewart, J. (2010). ‘External auditors’ reliance on internal audit: the impact of sourcing arrangements and consulting activities’. *Accounting & Finance*, 50(2), pp. 371–387.

- Norman, C. S., Rose, A. M. and Rose, J. M. (2010). 'Internal audit reporting lines, fraud risk decomposition, and assessments of fraud risk'. *Accounting, Organizations and Society*, 35(5), pp. 546–557.
- Omar, N., Johari, Z. A. and Hasnan, S. (2015). 'Corporate Culture and the Occurrence of Financial Statement Fraud: A Review of Literature'. *Procedia Economics and Finance*, 31(15), pp. 367–372.
- Owens-Jackson, L. A., Robinson, D. and Shelton, S. W. (2009). 'The association between audit committee characteristics and the financial reporting process'. *American Journal of Business*, 24(1), pp. 57–66.
- Perry, L. M. and Bryan, B. J. (1997). 'Heightened responsibilities of the internal auditor in the detection of fraud'. *Managerial Finance*, 23(12), pp. 38–43.
- Peterson, O. K. (2015). 'Forensic Accounting and Fraud: A Review of Literature and Policy Implications'. *International Journal of Accounting and Economic Studies*, 3(1), pp. 63–68.
- Petraşcu, D. and Tieanu, A. (2014). 'The Role of Internal Audit in Fraud Prevention and Detection'. *Procedia Economics and Finance*, 16(May), pp. 489–497.
- Pincus, K. V. (1989a). 'Financial Auditing and Fraud Detection: Implications for Scientific Data Audit'. *Accountability in Research*, 1(1), pp. 53–70.
- Pincus, K. V. (1989b). 'The efficacy of a red flags questionnaire for assessing the possibility of fraud'. *Accounting, Organizations and Society*, 14(1–2), pp. 153–163.
- Pratley, N. and Treanor, J. (2002). 'Xerox in \$2bn scandal'. *The Guardian*, 29 Ιουνίου, [Online]. Διαθέσιμο στο: <https://www.theguardian.com/business/2002/jun/29/2> [ημερομηνία πρόσβασης 26 Οκτωβρίου 2018].
- PwC (2013). *Understanding a financial statement audit*.
- PwC (2018). *Global Economic Crime and Fraud Survey 2018*.
- PWC (2015). *Current fraud trends in the financial sector*.
- PWC Australia (2008). *Fraud - a guide to its prevention, detection and investigation*.
- Rahman, R. A. and Anwar, I. S. K. (2014). 'Effectiveness of Fraud Prevention and Detection Techniques in Malaysian Islamic Banks'. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 145, pp. 97–102.
- Ravisankar, P., Ravi, V., Raghava Rao, G. and Bose, I. (2011). 'Detection of financial statement fraud and feature selection using data mining techniques'. *Decision Support Systems*, 50(2), pp.491-500.

- Rezaee, Z. (2005). 'Causes, consequences, and deterrence of financial statement fraud'. *Critical Perspectives on Accounting*, 16(3), pp. 277–298.
- Rezaee, Z., Minnier, G. and Olibe, K. O. (2003). 'Improving corporate governance: The role of audit committee disclosures'. *Managerial Auditing Journal*, 18, pp. 530–537.
- Rönkkö, J., Paananen, M. and Vakkuri, J. (2018). 'Exploring the determinants of internal audit: Evidence from ownership structure'. *International Journal of Auditing*, 22(1), pp. 25–39.
- Rosner, R. (2003). 'Earnings Manipulation in Failing Firms'. *Contemporary Accounting Research*, 20(2), pp. 361–408.
- Schuchter, A. and Levi, M. (2015). 'Beyond the fraud triangle: Swiss and Austrian elite fraudsters'. *Accounting Forum*, 39(3), pp. 176–187.
- Schuchter, A. and Levi, M. (2016). 'The Fraud Triangle revisited'. *Security Journal*, 29(2), pp. 107–121.
- Soltani, B. (2014). 'The Anatomy of Corporate Fraud: A Comparative Analysis of High Profile American and European Corporate Scandals'. *Journal of Business Ethics*, 120(2), pp. 251–274.
- The IIA Research Foundation (2003). *Internal Audit Reporting Relationships: Serving Two Masters*.
- du Toit, E. (2008). 'Characteristics of companies with a higher risk of financial statement fraud: A survey of the literature'. *South African Journal of Accounting Research*, 22(1), pp. 19–44.
- Tran, M. (2002). 'WorldCom accounting scandal'. *The Guardian*, 9 Αυγούστου [Online]. Διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/low9mjw> [ημερομηνία πρόσβασης 27 Οκτωβρίου 2018].
- Trompeter, G., Carpenter, T., Desai, N., Jones, K. and Riley, R. (2013). 'A Synthesis of Fraud-Related Research'. *AUDITING: A Journal of Practice & Theory*, 32(Supplement 1), pp.287-321.
- West, J. and Bhattacharya, M. (2016). 'Intelligent financial fraud detection: A comprehensive review'. *Computers and Security*, 57, pp. 47–66.
- Wolfe, D. T. and Hermanson, D. R. (2004). 'The Fraud Diamond : Considering the Four Elements of Fraud'. *The CPA Journal*, 12(74), pp. 38–42.
- Yen, E. C. (2007). 'Warning signals for potential accounting frauds in blue chip

- companies – An application of adaptive resonance theory’. *Information Sciences*, 177(20), pp. 4515–4525.
- Zager, L., Malis, S. S. and Novak, A. (2016). ‘The Role and Responsibility of Auditors in Prevention and Detection of Fraudulent Financial Reporting’. *Procedia Economics and Finance*, 39(November 2015), pp. 693–700.
 - Zhou, F., Zhang, Z., Yang, J., Su, Y. and An, Y. (2018). ‘Delisting pressure, executive compensation, and corporate fraud: Evidence from China’. *Pacific-Basin Finance Journal*, 48, pp.17-34.
 - Zhou, W. and Kapoor, G. (2011). ‘Detecting evolutionary financial statement fraud’. *Decision Support Systems*, 50(3), pp. 570–575.
 - Investopedia (2018). WorldCom. [Online]. Διαθέσιμο στο: <https://tinyurl.com/y8prwsjya> [ημερομηνία πρόσβασης 27 Οκτωβρίου 2018]
 - Λουμιώτης, Β. και Τζίφας, Β. (2012) Βασικές Οδηγίες Εφαρμογής Διεθνών Προτύπων Ελέγχου (ΔΠΕ). Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλη ΑΕ.
 - Μπατσινίλας, Ε. και Πατατούκας, Κ. (2012) Σύγχρονη Λογιστική: Σύμφωνα με τα Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα και με αναφορά κατά θέμα στα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα. Τόμος Α. Αθήνα: Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης.
 - Νεγκάκης, Χ. και Ταχυνάκης, Π. (2013) Σύγχρονα Θέματα Ελεγκτικής και Εσωτερικού Ελέγχου: Σύμφωνα με τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου. Αθήνα: Διπλογραφία.